

TARTU ÜLIKOOL  
ÕIGUSTEADUSKOND  
ERAÕIGUSE OSAKOND

Jevgeni Krištafovits

**DIGITAALKESKKONNAS TEOSE VABA KASUTAMISE AUTORIPOLSE  
TAKISTAMISE LUBATAVUS**

Magistritöö

Juhendaja MJur Gea Lepik

Tartu  
2016

## SISUKORD

|   |           |
|---|-----------|
| <b>SISSEJUHATUS.....</b>  | <b>3</b>  |
| <b>I. TEOSE VABA KASUTAMISE TAKISTAMINE TEHNILISTE<br/>KAITSEMEETMETEGA.....</b>                                      | <b>8</b>  |
| <b>1.1. Teose vaba kasutamise takistamiseks kasutatavad tehnilised kaitsemeetmed .....</b>                            | <b>8</b>  |
| 1.1.1. Tehniliste kaitsemeetmete olemus.....  | 8         |
| 1.1.2. Tehniliste kaitsemeetmete vajadus ja eesmärgid.....  | 11        |
| 1.1.3. Tehniliste kaitsemeetmete eriline õiguskaitse .....  | 14        |
| <b>1.2. Tehniliste kaitsemeetmete seos teose vaba kasutamisega .....</b>  | <b>19</b> |
| 1.2.1. Tehniliste kaitsemeetmete mõju teose vabale kasutamisele.....  | 19        |
| 1.2.2. Võimalused eemaldada tehnilisi kaitsemeetmeid teose vaba kasutamise tagamiseks<br>.....                        | 25        |
| <b>1.3. Tehniliste kaitsemeetmetega teose vaba kasutamise takistamise lubatavus<br/>        kehtivas õiguses.....</b> | <b>32</b> |
| <b>II. TEOSE VABA KASUTAMISE TAKISTAMINE ÕIGUSLIKE MEETMETEGA ...</b>   | <b>39</b> |
| <b>2.1. Teose vaba kasutamise takistamiseks kasutatavad õiguslikud meetmed.....</b>                                   | <b>39</b> |
| <b>2.2. Takistavate õiguslike meetmete kasutamise mõju teose vabale kasutamisele .....</b>                            | <b>42</b> |
| <b>2.3. Õiguslike meetmetega teose vaba kasutamise takistamise lubatavus kehtivas<br/>        õiguses .....</b>       | <b>50</b> |
| 2.3.1. Eelnevalt läbiräägitud lepingud .....  | 50        |
| 2.3.2. Tüüptingimustega lepingud .....  | 56        |
| <b>KOKKUVÕTE.....</b>   | <b>61</b> |
| <b>PE3IOME .....</b>  | <b>67</b> |
| <b>KASUTATUD LÜHENDID.....</b>  | <b>71</b> |
| <b>KASUTATUD MATERJALID .....</b>   | <b>72</b> |

## SISSEJUHATUS

Üheks autoriõiguse suurimaks väljakutseks on alati olnud õiglase tasakaalu saavutamine autori ainuõiguste ning üldsuse õigustatud huvide vahel. ÜRO Inimõiguste ülddeklaratsiooni<sup>1</sup> artikli 27 kohaselt on igal inimesel õigus ühiskonna kultuurielust vabalt osa võtta, kunsti nautida, teaduse progressi oma panus anda ja selle progressi hüvesid kasutada. Samal ajal on igal inimesel õigus ka oma moraalsete ja materiaalsete huvide kaitsele, mis johtuvad teaduslikest töödest, kunsti- ja kirjandusteostest, mille autoriks ta on.

Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon<sup>2</sup> sätestab minimaalsed isiklikud ja varalised õigused, mille konventsiooni liikmesriigid peavad autoritele tagama. Samal ajal on aga riikide seadusandjatele nähtud ette võimalus teha autori varalistest õigustest teatud erandeid, ent tingimusel, et teose sel viisil ilma autori nõusolekuta kasutamine ei ole vastuolus selle teose tavapärase kasutamisega ega kahjusta põhjendamatult autori seaduslikke huve.

Erialakirjanduses jaotatakse vaba kasutamise erandid nende eesmärkide alusel kolme kategooriasse<sup>3</sup>:

- erandid, mis on seotud põhiõigustega (näiteks sõnavabadus, ajakirjandusvabadus, õigus informatsioonile, õppe- ja teaduslikud eesmärgid);
- erandid, mis on seotud avaliku huviga (näiteks erandid raamatukogudele ja muuseumidele);
- erandid, mis on seotud turuhäiretega (näiteks õigus teha koopiaid isiklikus otstarbeks või tehnoloogilise protsessi lahutamatu osana).

Näiteks Euroopa Liidu nn Infoühiskonna direktiiv<sup>4</sup> (edaspidi: *“Infoühiskonna direktiiv”*) lubab liikmesriikidel kehtestada avaliku huvi nimel erandeid ja piiranguid hariduse või

---

<sup>1</sup> Inimõiguste ülddeklaratsioon (vastu võetud ÜRO Peaassamblee poolt 10. detsembril 1948). – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=est> (1.03.2016)

<sup>2</sup> Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooniga ühinemise seadus. – RT II 1994, 16, 49.

<sup>3</sup> Sel teemal nt. B. Hugenholtz, *The Future of Copyright in a Digital Environment*. The Hague: Kluwer Law

<sup>2</sup> Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooniga ühinemise seadus. – RT II 1994, 16, 49.

<sup>3</sup> Sel teemal nt. B. Hugenholtz, *The Future of Copyright in a Digital Environment*. The Hague: Kluwer Law International 1996.

<sup>4</sup> Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22.05.2001 direktiiv 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas. – Euroopa Liidu Teataja L 167, 22.06.2001, lk 10–19.

teadusega seotud kasutuse eesmärkide puhul, samuti avalike asutuste, näiteks raamatukogude ja arhiivide huvides, uudiste edastamiseks, tsiteerimiseks, puuetega inimestel kasutamise võimaldamiseks ning kasutamiseks avaliku julgeoleku kaitsmisel või haldus- ja kohtumenetlustes.

Autoritele, esitajatele ja fonogrammitootjatele on selle eest, et seadus lubab teatud juhtumitel nende teoseid ilma nõusolekut küsimata reprodutseerida või teha neist koopiaid enda tarbeks, reeglina ette nähtud hüvitised, mida makstakse eelkõige salvestusseadmete ja salvestuskandjate pealt korjatava tasu arvelt. Samas, tänapäeva reprodutseerimisseadmed on multifunktsionaalsed, kus kopeerimisfunktsioon moodustab vaid väikese osa muude funktsioonide kõrval. Seega tavapärased, analoogmaailma loogikal rajanevad autoritasu kogumise mehhanismid ei pruugi enam taotletud eesmärke saavutada, kuna teoste reprodutseerimine ja kasutamine on digitaalkeskkonnas muutunud imelihtsaks.

Massiline piraatlus motiveerib õiguste omajaid seadma digitaalsetele teostele tehnilisi piiranguid, nn tehnilisi kaitsemeetmeid, mille rakendamine aga ei takista sageli mitte üksnes teose õigusvastast kasutamist, vaid teeb võimatuks ka teose vaba kasutamise eranditele tugineva kasutuse. Selle tulemusena on kasutajad asetatud keerulisse olukorda, kus autoriõiguse seadusest tulenevalt on teose teatud viisil kasutamine küll lubatud ilma autori nõusolekuta ning tasu maksmiseta, ent praktikas on selle õiguse kasutamine takistatud. Seejuures on õiguste omajate poolt kasutajate informeerimine tehniliste kaitsemeetmete kasutamise ning nende eemaldamise võimaluste kohta tihti puudulik. Eelnevalt tulenevalt on küsitav, kas üldse ja missugustel tingimustel on tehniliste kaitsemeetmete kasutamine teose vabakasutuse erandi alla langeva kasutuse piiramiseks või välistamiseks lubatav ning missugused on sellises olukorras kaitsemeetmete rakendamise õiguslikud tagajärjed, sealhulgas nende eemaldamise lubatavus.

Tehniliste kaitsemeetmete kasutamise kõrval kasutatakse ka õiguslikke takistusi, mille raames õiguste omajad keelavad kasutajatel lepingu alusel teose kasutamise vaba kasutuse erandi alla kuuluvatel viisidel või näiteks sätestavad oma veebiportaali või veebiteenuse kasutustingimustes taolise keelu. Seejuures ei reguleeri kehtiv õigus taoliste lepingute vormi ning sisuliselt on õiguste omajatel võimalik ühe klikiga sõlmitavate lepingute alusel, mille osaks on tingimused, mida lepingupooled ei ole eelnevalt läbi rääkinud, oluliselt suurendada oma õiguste kataloogi. Taoliste teose vabakasutust piiravate või välistavate kokkulepete

lubatavus ja õiguslik tähendus on küsitavad, samuti on ebaselge, millistele tingimustele peaks kokkulepe vastama, et olla õiguslikult siduv.

Eeltoodust tulenevalt on käesoleva magistritöö eesmärk vastata küsimusele, kas taoline õiguste omajate praktika kaitsemeetmete kohaldamisel ning õiguslike meetmete rakendamisel, mille tulemusena takistatakse või keelatakse teoste kasutajatel teose kasutamine viisidel, mis langevad lubatud vaba kasutuse erandite alla, on Eesti õiguskorras lubatud ning milline on selle praktika õiguslik tähendus ja tagajärjed kasutajate jaoks. Muuhulgas on autori eesmärk välja selgitada, kas, millises ulatuses ja millisel õiguslikul alusel teose kasutaja, kes eirab autoripoolset keeldu või eemaldab tehnilise kaitsemeetme eesmärgiga kasutada teost vaba kasutuse erandi alla langeval viisil, vastutab autori ainuõiguste rikkumise eest. Eeltoodud analüüsi tulemuste põhjal saab autor hinnata Eesti õiguse muutmise või täiendamise vajadust ning teha selleks omapoolseid ettepanekuid lähtudes rahvusvaheliste õigusnormide tõlgendamisest ja teiste riikide praktikast.

Arvestades, et Eestis on ettevalmistamisel uus autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seadus, vaadeldakse magistritöös küsimuse lahendust nii olemasoleva autoriõiguse seaduse pinnalt kui ka uue ning tulevikus eeldatavalt jõustuva regulatsiooni valguses. Seejuures antakse hinnang pakutava uue regulatsiooni sobivusele ning tehakse vajadusel ettepanekuid selle täiendamiseks. Seda eelkõige seetõttu, et intellektuaalse omandi revisjoni käigus koostatud Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu ning eelnõu seletuskirja viimane avaldatud versioon on 2014. aastast, ja sellest ajast on seadusandlus mõnevõrra muutunud ning oluliselt on täienenud Euroopa Kohtu ja Euroopa Liidu liikmesriikide asjaomane kohtupraktika.

Ülalmainitud probleemi lahendamiseks on käesolev magistritöö jaotatud kaheks peatükiks. Esimeses peatükis käsitletakse teose kasutamise faktilist takistamist erinevate tehniliste kaitsemeetmetega, mis kas takistavad kasutajal teosele ligipääsemist (nt krüpteering) või muudavad võimatuks selle allalaadimise, reprodutseerimise või muul viisil kasutamise. Teises peatükis analüüsitakse teose kasutamise takistamist õiguslike meetmetega. See võib väljenduda eelkõige autori ja teose kasutaja vahelises kokkuleppes, millega kasutajal keelatakse teose kasutamine viisil, mis langeb vaba kasutuse erandi alla. Vastav kokkulepe võib Interneti-keskkonnas saada sõlmitud ka näiteks kasutaja poolt veebiportaali või teenusepakkuja kasutustingimustega nõustumise teel. Eraldi on töös vaadeldud juhtumeid, kus teenusepakkuja kasutustingimused näevad ette teoste kasutamise laiaulatusliku (sh vaba

kasutuse erandeid hõlmava) keelu ning, ehkki kasutaja nende tingimustega nõustumiseks selget nõusolekut ei anna, alustab või jätkab ta teenuse kasutamist.

Töös kasutatakse süsteemset ja analüütilist uurimismeetodit. Eesmärgiga tuvastada Euroopa Liidu liikmesriikide õiguskordades esinevaid erinevaid lähenemisi teose vaba kasutamise autoripoolsele takistamisele digitaalkeskkonnas on omavahel võrreldud Ühendkuningriigi, Saksamaa ja Prantsusmaa õigust ja seda tõlgendavat kohtupraktikat. Nimetatud riigid on valitud põhjusel, et hinnata erinevate õigusperekondade potentsiaalselt erinevaid põhimõtteid taolise takistamise lubatavuse ja õigusliku tähenduse osas ning teha selle analüüsi põhjal ettepanekuid Eesti regulatsiooni täiendamiseks või parendamiseks. Lisaks Euroopa Liidus kehtivatele üldregulatsioonidele on näitlikustamiseks sisse toodud ka USA analoogsete seaduste sätted, eesmärgiga tuvastada erinevaid lähenemisi siduvate rahvusvaheliste õigusnormide integreerimisel siseriiklikusse seadusandlusesse ning viidata mõningatele erinevustele, mis on olemas USA ja Euroopa Liidu seadusandja tõlgenduste vahel.

Samuti, lisaks kolme võrdlusriigi võrdlusele, mille eesmärk on tuvastada Eesti õiguskorra jaoks sobivaid lahendusi, vaadatakse ka Eesti õiguskorra enda arenguid selles küsimuses, võrreldes omavahel kehtivat seadust ja uue autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõud.

Magistritöö peamiseks allikateks on Eesti autoriõiguse seadus ning muu asjakohane seadusandlus, Euroopa Liidu autoriõiguse valdkonda harmoniseerivad õigusaktid ning rahvusvahelised lepingud, mis vastavat valdkonda reguleerivad. Euroopa Liidu õiguse tõlgendamise eesmärgil on vaadeldud Euroopa Kohtu ja liikmesriikide kohtupraktikat. Tuleb nentida, et Eesti õiguspraktika käesolevas valdkonnas praktiliselt puudub, tehnilisi kaitsemeetmeid reguleerivaid Riigikohtu lahendeid ei ole, ja autoriõiguste erandeid üldse käsitletatakse vaid mõnes üksikus kohtulahendis. Eesti õiguse kõrval on võrdlevana vaadeldud Suurbritannia, Saksamaa ja Prantsusmaa asjakohaseid õigusakte.

Töö teisesteks allikateks on teemakohane õiguslane kirjandus. Kirjandusallikate valimise kriteeriumide püstitamisel eesmärgiks oli kajastada Eestis viimase viie aasta jooksul ilmunud teemakohaseid olulisi allikaid ning anda ülevaate rahvusvahelisest teemakirjandusest.

Magistritöö hüpoteesiks on, et Eesti kehtiv õigus võimaldab teoste autoritel praktikas keelata või takistada kasutajatel teoste kasutamist vaba kasutuse erandite alla langevatel viisidel ning

seeläbi piirab nende erandite kehtestamise eesmärkide saavutamist. Selleks, et saavutada soovitud tasakaal autorite ning üldsuse huvide vahel, vajab Eesti õiguskord täiendamist, kusjuures eeskuju saab võtta teiste Euroopa Liidu riikide, sh Suurbritannia, Saksamaa ja Prantsusmaa lähenemistest.

# **I. TEOSE VABA KASUTAMISE TAKISTAMINE TEHNILISTE KAITSEMEETMETEGA**

## **1.1. Teose vaba kasutamise takistamiseks kasutatavad tehnilised kaitsemeetmed**

### **1.1.1. Tehniliste kaitsemeetmete olemus**

Autoriõiguse tugevdamise pooldajad on seisukohal, et kuna digitaalajastu ja tehniliste uuenduste massilise pealetungi tagajärjel kasutatakse autoriõigusega kaitstud teoseid aina rohkem õigusvastaselt, võib massiline piraatlus hävitavalt mõjutada kogu loometööstust.<sup>5</sup> Seejuures on digitaalkeskkonnas järelevalve teostamine autoriõigusega kaitstud teoste kasutamise üle analoogmaailmaga võrreldes oluliselt keerulisem, kuna teosest koopiate tegemine on muutunud imelihtsaks – ühe klikiga on võimalik teha kas või miljon koopiat.

Seetõttu aina suurema tehnilise progressi taustal räägitakse üsna aktiivselt vajadusest paremini kaitsta autoriõigusi ning luua selleks uusi, seni teadmatuid lahendusi ja kontseptsioone. Näiteks Roger Knightsi järgi, informatsiooni jagamise digitaliseerimine on kaasa toonud täiesti uue situatsiooni autoriõigustega, mis võib tähendada ka kontseptuaalselt uue lähenemise vajadust. Asi on selles, et analoogformaadis olevate teoste kopeerimisel iga kopeerimiskorraga toimub ka paratamatu koopia kvaliteedi langus, mis omakorda piirab tehtavate koopiate arvu. Digitaalse kopeerimisega sellist probleemi ei ole ja digitaalsed salvestused võivad olla kopeeritud piiramatult arv kordi ilma, et tulemus muutuks. Ühtlasi võimaldab digitaalkeskkond kiiret materjalide edasilevitamist suurele arvule isikutele ilma mingi kvaliteedikaotusega.<sup>6</sup> Lisaks on arvutisüsteemide individuaalse kasutamise hüppeline

---

<sup>5</sup> Ameerika Ühendriikide ühe suurima õiguste omajate esindusorganisatsiooni Motion Picture Association of America (MPAA) tellimusel tehtud sotsioloogilise uuringu kohaselt, isegi maailma suurima interneti otsingumootori Google tegevus soodustab piraatlust, kuna 82% külastustest lehekülgedele, mis sisaldavad autoriõigusi ja kaasnevaid õigusi rikkuvat sisu, tulevad selle otsingumootori kaudu. Valdav enamus tarbijaid ei ole seejuures reeglina isegi teadlikud, et nende poolt kasutatavad leheküljed rikkuvad õiguste omajate õigusi. Loe lähemalt: Understanding the Role of Search in Online Piracy, Prepared by Millward Brown Digital for the MPAA, 2014. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.mpaa.org/wp-content/uploads/2014/03/Understanding-the-role-of-search-in-online-piracy.pdf> (1.03.2016)

<sup>6</sup> R. Knights, Limitation and Exceptions under the Three-Step-Test and in National Legislation - Differences between the Analog and Digital Environments: Regional Workshop on Copyright and Related Rights in the Information Age. World Intellectual Property Organization (WIPO), Russian Agency for Patents and



kasv põhjustanud selle, et aina suurem osa seni analoogformaadis olevaid andmeid viiakse digitaalformaati ning jagatakse seejärel kasutajate vahel, mis veelgi mõjutab õiguste omajate huvisid. Tekkinud olukorras on õiguste omajate huvide kaitseks vajalik rakendada autoriõiguse seadusest tulenevale kaitsele, mis seisneb teose suhtes ainuõiguste andmises, täiendavaid kaitsemeetmeid.

Üheks taoliseks täiendavaks kaitsevõimaluseks on õiguste digitaalse teostamise süsteemi (*digital rights management* ehk DRM), mille osaks on tehnilised kaitsemeetmed (*technical protection measures* ehk TPM), rakendamine. See võimaldab digitaalse infosisu avaldaja poolt määrata selle kasutamise tingimused ja kindlustada selle, et infosisu on kasutajale kättesaadav ainult pärast maksmist.<sup>7</sup> Õigusteadlased ja praktikud on jaotanud taolised tehnoloogiad nelja kategooriasse:

- esimene on see, kus ligipääsu piiratakse ja kontrollitakse salasõna kehtestamisega, krüpteerimisega ja/või kasutaja autentimisega;
- teine on see, kus kasutamist kontrollitakse infosisu levitaja poolt kehtestatud reeglite järgi (näiteks kasutajal on ainult muusikafaili kuulamise õigused, ta ei saa faili alla laadida ega levitada);
- kolmas on see, kus teabe valdajal on võimalik jälgida selle edasist kasutamist digitaalse vesimärgistamise ja sõrmejälgede abil;
- ning neljas ja viimane on maksesüsteemid, mis tagavad teabe valdajal tulu saamise vastutasuks kasutajale antud õiguste eest.<sup>8</sup>

Tehnilisteks kaitsemeetmeks Infoühiskonna direktiivi järgi loetakse mis tahes tehnoloogiat, seadet või komponenti, mille eesmärk tavapärase toimimise puhul on takistada või piirata teoste või muude objektidega seotud toiminguid, milleks autoriõiguse või sellega kaasnevate õiguste valdaja ei ole luba andnud. Direktiivi seletavas märkuses 53 on täpsustatud, et tehniliste meetmete kaitse peab tagama interaktiivsete tellitavate teenuste pakkumiseks

---

Trademarks (Rospatent). Moscow 2001. P 33 – Arvutivõrgus kättesaadav:

[http://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/wipo\\_cr\\_mow\\_01/wipo\\_cr\\_mow\\_01\\_2.doc](http://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/wipo_cr_mow_01/wipo_cr_mow_01_2.doc) (1.03.2016)

<sup>7</sup> Loe lähemalt: A. Katz, The Potential Demise of another Natural Monopoly: New Technologies and the Future of Collective Administration of Copyrights. – American Law & Economics Association Annual Meetings 2004, paper 35, p 62-65. – Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1034&context=alea> (1.03.2016)

<sup>8</sup> W. Buhse, Digital rights management for music filesharing communities. Seventh Americas Conference on Information Systems. 2001. P 1539. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.virtual-communities.net/mediawiki/images/7/7c/Gg006.pdf>

turvalise keskkonna sellisel viisil, et isik saaks teostele või muudele objektidele ligi pääseda enda valitud kohas ja enda valitud ajal. Liikmesriigid on kohustatud nägema ette piisava õiguskaitse mis tahes tõhusatest tehnilistest meetmetest kõrvalehoidmise vastu. Eesti õiguskorras reguleerib tehniliste kaitsemeetmete kasutamist autoriõiguse seaduse (edaspidi: *AutÕS*)<sup>9</sup> § 80<sup>3</sup>, mis võimaldab autoritel ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajatel lisada neid oma õiguste kaitseks teosele või kaasnevate õiguste objektile, välja arvatud arvutiprogrammidele. Tehniliseks kaitsemeetmeks autoriõiguse seaduse tähenduses loetakse mis tahes tehnoloogia, seade või komponent, mille eesmärk tavapärase toimimise puhul on takistada või piirata teose, autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti või andmebaasiga seotud toiminguid, milleks autoriõiguse omaja, autoriõigusega kaasnevate õiguste omaja või andmebaasi tegija ei ole luba andnud.

Tehniliste kaitsemeetmete eesmärgiks on kontrollida õiguste omajate poolt kaitstud teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti kasutamist kaitse eesmärki täitva juurdepääsu kontrolli või kaitsevahendi abil (krüpteerimise, skrambleerimise või muul viisil muutmise või kopeerimiskaitsemehhanismi abil). Eraldi on rõhutatud, et kaitse alla kuuluvad õiguste omajate poolt vabatahtlikult rakendatud tehnilised kaitsemeetmed, sealhulgas vabatahtlike lepingute täitmiseks rakendatud meetmed<sup>10</sup>.

Samuti on *AutÕS* § 80<sup>4</sup> alusel kaitstud ka õiguste teostamist käsitlevat teavet, mida autorid ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajad võivad avaldatud teostele või kaasnevate õiguste objektidele lisada, kui õiguste teostamist käsitlev teave kuulub teose, autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti või andmebaasi juurde või esitatakse samal ajal nende üldsusele suunamisega. Õiguste teostamist käsitlev teave autoriõiguse seaduse tähenduses on õiguste omajate esitatav mis tahes teave, mis määratleb teose, autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti või andmebaasi või nende kasutamise tingimused, identifitseerib autori, autoriõigusega kaasnevate õiguste omaja või andmebaasi tegija, samuti loetakse õiguste teostamist käsitlevaks teabeks sellist informatsiooni sisaldavaid numbreid või koode. Tegemist on samuti infoühiskonna direktiivist ülevõetud regulatsiooniga, mis kohustab liikmesriike nägema ette piisava õiguskaitse nende isikute vastu, kes kõrvaldavad või muudavad õiguste teostamist käsitleva teabe.

---

<sup>9</sup> Autoriõiguse seadus. – RT I 1992, 49, 615 ... RT I, 01.04.2016, 2.

<sup>10</sup> *AutS* § 80<sup>3</sup> lg 3.

### 1.1.2. Tehniliste kaitsemeetmete vajadus ja eesmärgid

Tehnilisi kaitsemeetmeid vaadatakse mõnikord ka kui võimalikku alternatiivi tulevikus autorite ja teiste õiguste omajate kollektiivsete esindamise organisatsioonidele teoste kasutamise litsenseerimisel seal, kus see tehnoloogia võimaldab teha otseseid finantsülekandeid pakkujate ja kasutajate vahel. Võib öelda, et digiajastu kõige suurem mõju on litsentseerimise ja levitamise kulude vähendamine, kuna internet võimaldab kasutajatel litsentsiandjate asukoha kindlaks teha, pidada nendega läbirääkimisi ja saada litsentsi palju lihtsamalt võrreldes ajaga, mil interneti kasutamine ei olnud nii levinud. Kui praegu kollektiivse esindamise organisatsioonide olemasolu põhjendatakse eelkõige sellega, et nad vähendavad kulusid, mis individuaalsel litsentseerimisel oleksid liiga suured, siis tehniliste kaitsemeetmete abil saavad autorid ja teised õiguste omajad jälgida nende õiguste kasutamist efektiivselt ka ilma kollektiivse esindamise organisatsioonideta.<sup>11</sup> Infotehnoloogilised ettevõtted nagu Microsoft ja Apple, samuti suuremad õiguste omajad nagu SonyBMG, on hakanud juhtima tehniliste kaitsemeetmete tehnoloogiate väljatöötamist. Enamus, kui mitte kõik individuaalsete õiguste omajad ostavad tehniliste kaitsemeetmete teenuseid, ja teatud kohtades toimub juba selge nihe riiklikult reguleeritud kollektiivse esindamise organisatsioonide mittetulunduslikust monopolist riikideüleseks äriliseks oligopoliks.<sup>12</sup>

Samas on oluline rõhutada, et tehnoloogia kui selline ei taga veel autorile või teiste õiguste omajatele õiglase tasu maksmist. Õiguste digitaalse teostamise süsteemid tähendavad tehnoloogiamonopolide pealesurumise ja suurte levitajate oligopoli ohtu, kuna ainult nende tegevuse maht võib taluda piiriülese tehniliste kaitsevahendite süsteemi rakendamise kulusid.<sup>13</sup>

Eelnevale vaatamata võib tehniliste kaitsemeetmete efektiivsust seada kahtluse alla, sest tehnoloogiliselt on väga raske saavutada olukorda, kus teose reprodutseerimine on võimaldatud, kuid teose kopeerimine mitte. Nimelt teose reprodutseerimine on informatsiooni lugemine, töötlus ja salvestamine reprodutseerimiseks kasutatavale seadmele, aga teose

---

<sup>11</sup> A. Katz, Copyright Collectives: Good Solution But for Which Problem? (June 9, 2009). – WORKING WITHIN THE BOUNDARIES OF INTELLECTUAL PROPERTY LAW, Harry First, Rochelle Dreyfuss, Diane Zimmerman, eds., Oxford University Press, 2010. p 12.

<sup>12</sup> C. Handke, R. Towse, Economics of Copyright Collecting Societies (July, 12 2008). – International Review of Intellectual Property and Competition Law, Vol. 38, No.8, pp. 937-957, 2007, p 13.

<sup>13</sup> M. Kiskis, R. Petrauskas, Compensating Creativity in the Digital World: Reconciling Technology and Culture. ACM Symposium on Applied Computing, March 13-17, 2005, Santa Fe, New Mexico, USA, p 284.

kopeerimine on informatsiooni lugemine, töötlus ja salvestamine andmete säilitamiseks kasutatavale seadmele. Digitaalkeskkonnas teoduse reprodutseerimine tähendab paratamatult ka teose kopeerimist, mis on oluline vahe analoogmaailmas kehtinud loogikast. Seega tõhus kopeerimisvastane tehniline kaitsemeede võib üldjuhul olla rakendatav üksnes siis, kui kogu faili töötlemiseks kasutatav seade (arvuti, mängija, konsool jne) on õiguste omaja kontrolli all. Samuti on õiguste omajate seisukohalt probleemiks see, et kaasaegsed reprodutseerimisseadmed on universaalsed ja neile on raske peale panna tehnoloogiat, mis blokeerib teatud tüüpi failide kasutamist. Näiteks tavaarvuti tagab reeglina ligipääsu regionaalse koodiga varustatud DVD-del olevate andmete ligi, erinevalt spetsiaalselt DVD-mängijalt, mida tavakasutajal ei pruugi olemas ollagi. Samas aga ei ole võimalik ega otstarbekas varustada kõiki multifunktsionaalseid reprodutseerimist võimaldavaid seadmeid tehnoloogiliste kaitsemeetmetega arvestavate programmidega. See omakorda suurendab kasutajate võimalusi kehtestatud tehnilistest kaitsemeetmetest mööda minna.

Teiselt poolt on aga ilmne, et infotehnoloogia on arenemas suunas, kus kasutajad ei pea või ei saa teha failidest koopiaid, sest kiire internetiühendus asendab suuri isiklike failide hoidjaid ja seetõttu uued internetipõhised kasutusviisid nagu näiteks voogedastus ehk striiming<sup>14</sup> on asendamas failide kopeerimist. See omakorda jälle aktualiseerib tehniliste kaitsemeetmete kasutamise vajadust, sest sellisel juhul õiguste omajatel on vaja tagada õigustatud kasutajatele mitte ühe ainsa legaalse koopia edastamist, vaid juurdepääsu failile ja/või selle osadele iga kasutamiskorra puhul, mis eeldab omakorda vajadust tuvastada legaalset kasutajat.

Valdav osa autoreid on seisukohal, et kui varem lähtuti õiguste teostamisel eelkõige põhimõttest, et õiguste omajal on ainuõigus lubada ja keelata oma õiguste mis tahes viisil kasutamist, siis infoühiskonnas autoriõiguse teostamise tähtsaks põhimõtteks on muutunud, et ühiskonna kõikidele liikmetele peab olema tagatud lihtne ja kiire ligipääs autoriõiguse objektidele.<sup>15</sup> Selle eelduseks on kahtlemata kasutaja nõusolek täita õiguste omajate poolt ettenähtud tingimusi. Otsides tasakaalu teose looja(te), ettevõtjate ja kasutajate huvide vahel tuuakse sageli välja, et erinevates õigussüsteemides on tekkinud erinevad rõhuasetused

---

<sup>14</sup> Voogedastus (striiming) tähendab andmevoogude ülekannet serverist, nii et andmete kasutamiseks ei pea ootama edastuse lõppu. Vt. lisaks: J. Ozer, What is Streaming? A high-level view of streaming media technology, history, and the online video market landscape. – 26.02.2011. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.streamingmedia.com/Articles/ReadArticle.aspx?ArticleID=74052>

<sup>15</sup> Vt. sel teemal: E. Vasamäe, Milline on autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutlik teostamine?. – Juridica 2014/III, lk 189-197.

erinevatele huvigruppidele. Näiteks Heiki Pisuke nendib, et kuigi ajalooliselt autorit on peetud õigussuhte nõrgemaks pooleks ja seetõttu Mandri-Euroopa õigussüsteemides on talle antud mitmeid lisatagatisi, kuid Anglo-Ameerika õigus on aamal ajal selgelt orienteeritud ettevõtja huvidele<sup>16</sup>. Eestis kehtiv autoriõiguse seadus on üles ehitatud traditsioonilise Mandri-Euroopa mudeli alusel ja meie regulatsioon on eelkõige autorikeskne. Samas tänapäeva autoriõigus, eriti uued tehnoloogilised arengusuunad ja interneti muutumine igapäevaelu lahutamatuks osaks, seavad ohtu autori privilegeeritud seisundi. Surve ettevõtjailt ja eriti kasutajatelt on suur ja suureneb üha, kusjuures erinevatel põhjustel. Seetõttu, Pisuke arvates, on nähtavasti paratamatus, et autoriõiguse seaduse uues redaktsioonis nihkub rõhuasetus veidi tarbija huvide suunas.<sup>17</sup> Sellise käsitlemisega tuleb nõustuda, sest autoriõigusnormid peaksid suutma kiiresti adopteerima, võttes arvesse kiire tehnoloogilise arengu tõttu pidevalt muutuvaid elulisi olukordi. Vastupidisel juhul liialt autorikeskne autoriõiguste tõlgendamine võib takistada nii kasutaja subjektiivseid õigusi, kui ka jätkusuutlikku arengut, mida Euroopa Liidu liikmesriigid on kohustatud tagama<sup>18</sup>.

Sellest tulenevalt teiseks oluliseks märksõnaks on saanud innovatsioon. Tekib küsimus, kas autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste üheks lisaeesmärgiks peab olema ka edendada innovatsiooni. Pisuke vastab sellele küsimusele veendunud jaatavalt: tema järgi, autoriõigus on kõige universaalsem loomingu kaitse vahend, mille kaitseobjektide hulka kuulub hulgaliselt innovatsioonile suunatud teoseid. Seega innovatsiooni edendamisele kaasaaitamist võib pidada üheks autoriõiguse õiguspoliitiliseks eesmärgiks.<sup>19</sup> Samas erialases kirjanduses leidub ka seisukohti, et intellektuaalse omandi eesmärgiks peab olema eelkõige vaba konkurentsi reguleerimine, mitte innovatsiooni soodustamine<sup>20</sup>.

---

<sup>16</sup> Mandri-Euroopa õigussüsteemide eelkõige autorile orienteeritust illustreerib näiteks fakt, et meie seadused annavad olulise rolli autorite esindusorganisatsioonidele kui loojate õiguste kollektiivsetele teostajatele.

<sup>17</sup> H. Pisuke, Autoriõiguse seaduse eesmärk ja ülesanded. – Juridica 2012/VII, lk 495.

<sup>18</sup> Euroopa Liidu lepingu preambulis on sätestatud liikmesriikide kohustus tagama isikute majandusliku ja sotsiaalse arengu edendamist, võttes arvesse jätkusuutliku arengu põhimõtet. Vt. Euroopa Liidu lepingu konsolideeritud versioon. – ELT C 83, 30.03.2010, lk 13-46.

<sup>19</sup> H. Pisuke, Autoriõiguse seaduse eesmärk ja ülesanded. – Juridica 2012/VII, lk 495.

<sup>20</sup> R. Hilty, Licensing for competition, innovation and creation. – Intellectual property and innovation. The Lisbon Council 2012, p 49-50.

### 1.1.3. Tehniliste kaitsemeetmete eriline õiguskaitse

Tehnilise kaitsemeetme iseseisev kõrvaldamine kasutaja poolt ilma õiguste omaja nõusolekuta toob kaasa karistusõiguslikku vastutust.

Infoühiskonna direktiivi artikli 6 kohaselt on liikmesriigid kohustatud nägema ette:

- piisava õiguskaitse mis tahes tõhusatest tehnilistest meetmetest kõrvalehoidumise vastu (lõige 1),
- nõuetekohase õiguskaitse selliste seadmete, toodete või komponentide tootmise, impordi, levitamise, müügi, rentimise, müügi või rentimise eesmärgil reklaamimise või kaubanduslikul eesmärgil omamise ning selliste teenuste pakkumise vastu:
  - a) mida edendatakse, reklaamitakse või turustatakse tõhusatest tehnilistest meetmetest kõrvalehoidmiseks,
  - b) millel puudub muu märkimisväärne ärintähtsus peale tõhusatest tehnilistest meetmetest kõrvalehoidmise või
  - c) mis on eelkõige kavandatud, valmistatud, kohandatud või osutatud tõhusatest tehnilistest meetmetest kõrvalehoidmiseks või selle soodustamiseks (lõige 2).

Tulenevalt direktiivi sõnastusest on tegemist konkreetse ja selge käitumisjuhisega liikmesriikidele, seega siseriiklikus seadusandluses vastutuse välistamine tehniliste kaitsemeetmete eemaldamise eest või eemaldamist võimaldavate seadmete kättesaadavaks muutmise selleks, et eemaldamist kui tegevust võimaldada või lihtsustada, võib teatud juhtudel olla tõlgendatud direktiiviga vastuolus olevana. Kaitsemeetme omaalgatuslikku eemaldamist keelavaid norme on erialases kirjanduses tugevalt kritiseeritud eelkõige seetõttu, et niivõrd tugev tehniliste kaitsemeetmete õiguskaitse võib olla vastuolus kasutaja õigustatud huvidega<sup>21</sup>, kuid tulenevalt direktiivi väga selgest ja ühesest sõnastusest, võib järeldada, et Euroopa Liidu liikmesriikide seadusandluslik vabadus on antud valdkonnas üsnagi piiratud.

Kuigi kriminaliseerimise kohustust antud Euroopa Liidu direktiivist ega muust rahvusvahelisest õigusaktist otseselt ei tulene, vaid riigilt nõutakse tõhusate meetmete kohaldamist, kehtestati Eestis direktiivi ülevõtmisel esialgu kriminaalvastutus autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste rikkumist takistava tehnilise kaitsemeetme kõrvaldamise eest, samuti kaitsevahendi kõrvaldamiseks mõeldud tehnilise vahendi käitlemise eest.

---

<sup>21</sup> B. Hugenholtz, Why the Copyright Directive is Unimportant, and Possibly Invalid. – European Intellectual Property Review 11 [2000], p 501-502

Karistusseadustiku (edaspidi: *KarS*) § 225 nägi tehnilise kaitsemeetme ebaseadusliku kõrvaldamise või sellise kaitsemeetme kõrvaldamiseks mõeldud vahendi või seadme valmistamise, edasiandmise või ärilisel eesmärgil omamise või reklaamimise eest ette rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistuse. Seejuures oli kohus kohustatud konfiskeerima süüteo toimepanemise vahetuks objektiks olnud eseme.<sup>22</sup> Paraku ei olnud kuritegude statistika<sup>23</sup> KarS § 225 koosseisu järgi kuigi suur, ulatudes maksimaalselt 9 registreeritud süüteoni 2003. aastal, ent jäädes aastatel 2010-2012 nulli.

Kuni 31.12.2014 kehtinud autoriõiguse seaduse redaktsiooni<sup>24</sup> § 81<sup>2</sup> alusel oli väärtekorras karistatav autori või autoriõigusega kaasnevate õiguste omaja õiguste teostamist käsitleva elektroonilise teabe muutmine või kõrvaldamine; samuti teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti või andmebaasi, millelt on loata kõrvaldatud õiguste teostamist käsitlev teave või on seda muudetud, levitamine, edastamine, üldsusele suunamine ja üldsusele kättesaadavaks tegemine.

2014. aasta karistusõiguse revisjoni käigus aga leiti, et oleks ülereageerimine karistada kaitsemeetme kõrvaldamise eest näiteks koduses kasutuses oleval DVD-mängijal, kuna kõrvaldamiseks kasutatav seade või vahend saab olla nii arvutiprogramm kui eraldi asi, sealhulgas DVD-mängija, mis võimaldab kõrvaldada DVD regionaalsusest tulenevad piirangud.<sup>25</sup> Valitsuse õiguspoliitiliseks seisukohaks jäi, et kuna totaalset karistamist ei nõua meilt ükski rahvusvaheline standard, siis intellektuaalomandi eraõiguslikku iseloomu ja vaidluste keerukust arvestades on eelistatumad tsiviilõiguslikud võimalused oma õiguste kaitsmiseks. Justiitsministeeriumi hinnangul, karistus – olgu väärteo- või kriminaalmenetluses – peab järgnema üksnes raskele õigusrikkumisele.<sup>26</sup>

Tulenevalt eeltoodud kaalutlustest ja üldisest eesmärgist korrastada karistusõiguse süsteemi, vähendada karistatavate tegude arvu ja kõrvaldada ülekriminaliseerimine, kõrvaldada

---

<sup>22</sup> Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364 ... RT I 2007, 13, 69.

<sup>23</sup> Varasemate aastate kuritegude statistika karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (554 SE) seletuskirja juurde. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad&> (1.03.2016)

<sup>24</sup> Autoriõiguse seadus. – RT I 1992, 49, 615 ... RT I, 29.10.2014, 4.

<sup>25</sup> Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (554 SE) juurde, lk 68. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad&> (1.03.2016)

<sup>26</sup> K. Michal, Intellektuaalomandi reformist. – Juridica 2012/VII, lk 480

kattuvad kuriteo- ja väärteokoosseisud ning täpsustada karistatavate tegude koosseisu kirjeldusi<sup>27</sup> dekriminaliseeriti karistusõiguse revisjoni käigus KarS §-ga 225 hõlmatud süüteo koosseis ning liideti see AutÕS § 81<sup>2</sup> koosseisuga. Alates 2015. aasta 1. jaanuarist kehtiva karistusseadustiku redaktsiooni<sup>28</sup> § 225 järgi on väärteona karistatav autoriõiguse või autoriõigusega kaasneva õiguse rikkumist takistava tehnilise kaitsemeetme või õiguse teostamist käsitleva elektroonilise teabe ebaseaduslik muutmine või kõrvaldamine või ainuüksi või põhiliselt kaitsemeetme kõrvaldamiseks kasutatava vahendi või seadme valmistamine, importimine, teenusena kättesaadavaks tegemine või levitamine. Sanksioon füüsilisele isikule selle teo eest näeb ete rahatrahvi kuni 100 trahviühikut. Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, karistatakse rahatrahviga kuni 3200 eurot.

Oluliseks ja põhimõtteliseks muudatuseks saab pidada, et uue seaduse kohaselt tegu, sh kaitsemeetme kõrvaldamine, on väärteona karistatav vaid juhul, kui see on toime pandud väljaspool isikliku kasutamise ala ja kasu saamise eesmärgil. See suurendas eelkõige just tavakasutaja ehk tarbija õiguskindlust, sest erinevalt teistest vaba kasutamise eranditest institutsionaliseeritud kasusaajatest (nt. ülikoolid, raamatukogud, ringhäälinguorganisatsioonid jne), tema läbirääkimisvõime õiguste omajatega on selgelt nõrgem. Seni kehtinud karistusõiguslikud sanktsioonid pigem motiveerisid tarbijat keelduda oma õiguste realiseerimisest, kui aktsepteerida taolisi õigusriske, mis on seotud võimaliku süüteomenetlusega.

Samuti pidas seadusandja vajalikuks kaotada vaadeldava süüteo toimepanemise vahetuks objektiks olnud eseme kohustusliku konfiskeermise nõue, jättes edaspidi selle küsimuse konkreetsel juhul kohtu otsustada. Infoühiskonna direktiivi artikli 8 lõike 2 kohaselt peab iga liikmesriik võtma vajalikud meetmed tagamaks, et õiguste valdajad, kelle huve on nende territooriumil õigusi rikkuva tegevusega kahjustatud, saavad kohtu kaudu taotleda kahjutasu ja/või ettekirjutust ning vajaduse korral õigusi rikkuva materjali, samuti süüteo toimepanemise vahetuks objektiks olnud seadmete, toodete ja komponentide konfiskeerimist. Kuid tihti tehnilise kaitsemeetme eemaldamise võimaldavaks esemeks võib osutuda isegi tavaline arvuti, mida kasutatakse nii õigusrikkuja kui ka tema perekonna liikmete poolt valdavalt teistel, õigusrikkumisega mitte seotud eesmärkidel.

---

<sup>27</sup> Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (554 SE) juurde, lk 15-16. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad&> (1.03.2016)

<sup>28</sup> Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364 ... RT I, 12.07.2014, 1.



Teistes võrdlusriikides on tehniliste kaitsemeetmete ebaseadusliku kõrvaldamise eest karistused endiselt palju karmimad.

Näiteks Ühendkuningriigis autoriõiguse või autoriõigusega kaasneva õiguse rikkumist takistava tehnilise kaitsemeetme ebaseaduslik kõrvaldamine või ainuüksi või põhiliselt kaitsemeetme kõrvaldamiseks kasutatava seadme valmistamine, omamine või kolmandatele isikutele kättesaadavaks tegemine on karistatav kuni kahe-aastase vangistusega (CDPA<sup>29</sup> s. 296 ZB). Saksamaal näeb seadus ette vastutuse tehnilise kaitsemeetme ilma õiguste omaja loata eemaldamise eest eesmärgiga saada ise või võimaldada kolmandal isikul juurdepääsu tehnilise kaitsemeetmega kaitstud õiguste objektile, seda aga üksnes juhul, kui rikkumine ei olnud toime pandud vaid isikliku kasutamise eesmärgil kas rikkuja enda või temaga lähedalt seotud isikute poolt kasutamiseks. Kõige raskema koosseisu puhul, kui tehniliste kaitsemeetmete ebaseaduslik kõrvaldamine toimus ärieesmärkidel, näeb seadus ette karistuse määraks kuni kolmeaastase vangistuse (UrhG § 108b). Prantsusmaal kriminaalvastutus tehniliste kaitsemeetmete ebaseadusliku kõrvaldamise ja selleks vajalikku seadme käitlemise eest näeb ette sanktsioonina kuus kuud vangistust (CPI<sup>30</sup> L335-4).

Ameerika Ühendriikides on Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni autoriõiguse lepingu ja esitus- ning fonogrammilepingu tõlgendamine tehniliste kaitsemeetmete kõrvaldamise eest sanktsioonide kehtestamisel isegi leebem, kui Euroopa Liidu riikides. Nimelt, USA digitaalajastu autoriõiguse seaduse<sup>31</sup> § 1201 kohaselt ei ole tarbijale keelatud teose kopeerimist takistava tehnilise kaitsevahendi eemaldamine juhul, kui tehnilistel põhjustel ei saa vaba kasutust võimaldava erandi alusel teost kasutada.

Erinevate autorite poolt on korduvalt püstitatud küsimus, et kui teos ei ole tehniliste kaitsemeetmete rakendamise tõttu kasutajale kättesaadav vaatamata sellele, et tal on õigus juurdepääsu teatud tingimustel nõuda vaba kasutamise erandite teostamiseks, siis kas sellisel

---

<sup>29</sup> Ühendkuningriigi Autoriõiguse, disainilahenduste ja leiutiste seadus: Copyright, Designs and Patents Act; CDPA. – 1988 c. 48. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48> (29.04.2016)

<sup>30</sup> Prantsusmaa Intellektuaalomandi koodeks: Code de la propriété intellectuelle. Version consolidée au 25 avril 2016. – Arvutivõrgus kättesaadav:

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006069414> (29.04.2016)

<sup>31</sup> Ameerika Ühendriikide Digitaalajastu autoriõiguse seadus: H.R.2281 - Digital Millennium Copyright Act (Enrolled Bill [Final as Passed Both House and Senate] - ENR). – Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c105:H.R.2281.ENR>: (1.03.2016)

juhul kasutajale on tekkimas nii-öelda uus juurdepääsuõigus<sup>32</sup>. Sellise loogika järgi tegemist oleks siis uue institutsiooniga, mis võimaldaks õiguste omajatel kontrollida teose kasutamise viisi, takistada lubamate toimingute tegemist ja teostada kontrolli teosele juurdepääsu üle. Aktiivsem diskussioon juurdepääsuõiguse olemasolu kohta algas pärast *Digital Millennium Copyright Act*'i jõustumist Ameerika Ühendriikides, selle toetajad on rõhutanud, et pelgalt vaba kasutuse olemasolu analoogkeskkonnas ei pea tagama sama digitaalkeskkonnas, kuna seal puudub teose füüsiline originaal.<sup>33</sup> Kuid siiani on vastuseta küsimused, kas kopeerimist võimaldavas digitaalkeskkonnas on ta hädavajalik ja kas tegemist on õiguste omajate või hoopis kasutaja õigusega.

On levinud arvamus<sup>34</sup>, eriti *copyright*-koolkonna juristide hulgas, et digitaalkeskkonnas analoogkeskkonna eeldused ei pruugi enam kehtida, kuna teose üheks oluliseks väärtuseks on selle tajumine ja väidetavalt ainsaks viisiks seda väärtust digitaalmaailma tingimustes kaitsta on juurdepääsu ning kopeerimise kontroll. Juurdepääsuõigus oleks seega tulevikus peamiseks meetmeks, kuidas tagada õiguste omajatele nende teose kaitse lubamatu kasutamiseviiside vastu. Ning see on ka tuleviku visioon: kus iganes kasutaja ka poleks, kaasaegsete tehniliste vahenditega on tal kohene juurdepääs läbi digitaalse võrgu lõputult rikkasse valimikku kirjandus- ja muusikateostest, mille kasutamise või ühekordse koopia tegemise eest debiteeritakse automaatselt tema pangakontot.<sup>35</sup>

Tehniliste kaitsemeetmete rakendamisega ja juurdepääsuõiguse juurdumisega on tekkimas uus autoripoolne varaline õigus, kuna see praktikas laiendab oluliselt õiguste omajate õiguste kataloogi ning potentsiaalselt kitsendab kasutaja võimalusi omal vastutusel rakendada vajaliku abinõu teose vaba kasutamise erandite kasusaamiseks. Käesoleva töö autori seisukohalt võib teoorias rääkida sellest, et juurdepääsuõiguse kehtestamisega oleks proportsionaalne tulevikus kaotada näiteks teose vaba kasutamise erand, mis on seotud audiovisuaalse teose ja teose helisalvestise kasutamisega isiklikeks vajadusteks ning teose reprograafilise kasutamisega isiklikel eesmärkidel, kuna nimetatud erandid on seotud autorile tasu maksmisega riigi poolt. See eeldab aga tehniliste kaitsemeetmete, või õigemini

---

<sup>32</sup> L. Jents, Autoriõiguse piirangute roll ja tähendus tänapäeva ühiskonnas. – *Juridica* 2012/VII, lk 509.

<sup>33</sup> J. Ginsburg, Can Copyright Become User-Friendly? Essay Review of Jessica Litman, *Digital Copyright*. Columbia-VLA Journal of Law & Arts, Vol. 25, No. 1, 2001.

<sup>34</sup> Sel teemal nt. Z. Efroni, Access-Right – The Future of Digital Copyright Law. – 2011. Oxford University Press.

<sup>35</sup> J. Ginsburg, From Having Copies to Experiencing Works: the Development of an Access Right in U.S. Copyright Law. *Journal of the Copyright Society of the USA*, Vol. 50, p. 113, 2003.

juurdepääsu võimaldavate meetmete vastavat arengutaset, mis lubaks kasutajatel otseselt ja operatiivselt suhelda õiguste omajatega, täpsustades teose kasutamisi ja tingimusi ning makstes selle eest ise.

## **1.2. Tehniliste kaitsemeetmete seos teose vaba kasutamisega**

### **1.2.1. Tehniliste kaitsemeetmete mõju teose vabale kasutamisele**

Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni autoriõiguse lepingu<sup>36</sup> preambula annab meie õigusruumi jaoks kaks väga olulist juhtnööri, mida Eesti kehtivas autoriõiguse seaduses otseselt ei ole rõhutatud:

- a) uute tehnoloogiliste arengusuundade ja info- ning kommunikatsioonitehnoloogia arengu ja sidususe suur mõju kirjandus- ja kunstiteose loomisele ja kasutamisele; ning
- b) vajadus säilitada tasakaal autori õiguste ja avalike huvide vahel, eelkõige seoses hariduse ja uurimistegevusega ning informatsiooni kättesaadavusega.

Tehniliste kaitsemeetmete kasutamise peamiseks eesmärgiks on takistada teose õigusvastast kopeerimist. Paraku ei võimalda tehnoloogia täna veel automaatselt eristada õigusvastast kopeerimist õiguspärasest. See ei takista siiski tehniliste kaitsemeetmete kasutamist, sest autoriõiguse valitseva doktriini kohaselt, mis on väljendatud Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooni preambulas, autor on nendes õigussuhetes nõrgem pool, kes vajab erikaitset. Seega lähtutakse eelkõige õiguste omajate huvidest, mida kinnitab ka Infoühiskonna direktiivi seletav märkus 9, mis rõhutab autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kõrgetasemelise kaitse olulisust intellektuaalse loomingus seisukohalt.

Samas autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste infoühiskonna arenguga seotud aspektide ühtlustamise üheks eesmärgiks on tagada väljendusvabadust ja avaliku huvi järgimist. Seetõttu jääb vastuseta küsimus teose vaba kasutamise erandite – eelkõige nende, mis on seotud põhiõigustega ja muu avaliku huviga – rakendamisviiside kohta. Tehnilised kaitsemeetmed ei võimalda automaatselt eristada õiguspärasest kasutamist vaba kasutamise

---

<sup>36</sup> Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni autoriõiguse lepingu ratifitseerimise seadus. – RT II 2006, 14, 39.

erandite alusel õigusvastasest, aga vajadus pöörduda iga kord õiguste omaja poole tehnilise kaitsemeetme eemaldamiseks oma seaduslike õiguste teostamiseks jätab tarbija ebakindlasse õiguslikku positsiooni.

Autoriõiguse ühe suurema väljakutse kontekstis – leida huvide tasakaal ja saavutada sotsiaalne kokkulepe erinevate huvigruppide vahel – peetakse esimese ringi huvigruppideks õiguskirjanduses eelkõige:

- 1) teose looja või loojad (tänapäevases interneti-keskkonnas on sisuliselt iga kasutaja ka potentsiaalne teose looja);
- 2) ettevõtjad ehk loometegevuse resultaatide majanduslikud ja kaubanduslikud kasutajad, kes moodustavad loometööstuse, ning
- 3) tarbijad.<sup>37</sup>

Teose vaba kasutamise eelduseks on kolmeastmeline test, mille regulatsioon pärineb Berni konventsiooni<sup>38</sup> 1967. aasta redaktsioonist. Selle peamiseks eesmärgiks on piirata riikide võimalust kehtestada ja säilitada erandeid autori ning teiste õiguste omajate õiguste suhtes.<sup>39</sup> Berni konventsiooni artikli 9 lõike 2 järgi liitu kuuluvate riikide seadusandlus otsustab, kas lubada teoste reprodutseerimist teatud erijuhtudel, kuid tingimusel, et selline reprodutseerimine ei ole vastuolus teose tavapärase kasutamisega ja ei kahjusta põhjendamatult autori seaduslikke huve.

Euroopa Liidu infoühiskonna direktiiv sisaldab samuti kolmeastmelise testi vaba kasutuse piirangute kohaldamise eeldusena, lisaks nähes liikmesriikidele ette veel kinnise kataloogi eranditest, mida on võimalik siseriikliku seadusandlusega kehtestada. Nagu varem juba mainitud, neid erandeid võib tingimuslikult rühmitada nende eesmärkide järgi kolmesse blokki: erandid, mis on seotud põhiõigustega (näiteks sõnavabadus, ajakirjandusvabadus, õigus informatsioonile, õppe- ja teaduslikud eesmärgid); erandid, mis on seotud avaliku huviga (näiteks erandid raamatukogudele ja muuseumidele); ja erandid, mis on seotud turuhäiretega (näiteks õigus teha koopiaid isiklikus otstarbeks).

---

<sup>37</sup> H. Pisuke, 2012.

<sup>38</sup> Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon. – RT II 1994, 16, 49.

<sup>39</sup> Sel teemal loe lähemalt: A. Kur, Of Oceans, Islands, and Inland Water - How Much Room for Exceptions and Limitations Under the Three-Step Test? (October 1, 2008). Max Planck Institute for Intellectual Property, Competition & Tax Law Research Paper Series No. 08-04.

Üheks selliseks juhuks on ka teosest koopiate tegemine isiklikuks otstarbeks (AutÕS § 18). Eesti on ühena vähestest EL liikmesriikidest on pakkunud tarbijale võimaluse nõuda tehnilise kaitsemeetme eemaldamist teoselt selle vaba kasutamise erandi raames. Seda võimalust on kasutanud veel näiteks Prantsusmaa<sup>40</sup>. Lisaks temale veel Itaalia, Holland ja Hispaania<sup>41</sup>. Kuna isiklikuks otstarbeks kasutamisele kehtib ka kompensatsioonimehhanism nn tühja kasseti tasu näol, siis on probleem tehniliste kaitsemeetmetega teose vaba kasutuse piiramise proportsionaalsusega tarbija seisukohalt vaadates veel sügavam, sest tooriku ja/või salvestusseadme pealt on tootja või maaletooja poolt tasu tegelikult juba makstud (kompenseerides seda tarbija poolt makstud hinnaga), kuid tasu kätte saanud õiguste omaja on sellele vaatamata tehnilise kaitsemeetme rakendamisega välistanud teose vaba kasutamise.

Poliitilised tendentsid Euroopa Liidus näitavad siiski suunda rohkem tarbijasõbraliku regulatsiooni kehtestamise poole, kuid muutustega tegeletakse ettevaatlikult. Ühenduse digitaalturu arendamise võimalusi uuriv Euroopa Komisjon nendib<sup>42</sup>, et kodanikel on Euroopa Liidu õigusaktide alusel terve rida õigusi, mis kehtivad digitaalses keskkonnas, nagu sõnavabadus ja teabevabadus, isikuandmete ja eraelu puutumatuse kaitse, läbipaistvuse ning universaalsete telefoniteenuste ja funktsionaalsete internetiteenuste ja teenindamise minimaalse kvaliteediga seotud nõuded. Kuid probleemiks on see, et need õigused on hajutatult eri õigusaktides ja neist ei ole alati lihtne aru saada. Õiguskindluse puudumine on sageli põhjuseks, miks tarbijad ei osta internetist, seega tarbija õiguste tagamiseks Euroopa Komisjoni hinnangul on vaja tihedat järelevalvet. Komisjon uurib ka seda, kuidas parandada digitaalseid tooteid ostvate tarbijate õigusi.<sup>43</sup>

Autoriõigusealased küsimused on tihedalt seotud mitmete teiste õiguse valdkondadega ja eelkõige inimeste põhiõigustega ja informatsioonivabaduse küsimustega. Eelkõige puudutab see teoste kasutamist õppe- ja teaduslikel eesmärkidel, tsiteerimisel, paroodias või

---

<sup>40</sup> Prantsusmaa Intellektuaalomandi koodeks: Code de la propriété intellectuelle. Version consolidée au 25 avril 2016. § L331-6 – Arvutivõrgus kättesaadav:

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006069414> (29.04.2016)

<sup>41</sup> K. Nemvalts, Tehniliste kaitsemeetmete eemaldamise võimalikkus isiklikuks otstarbeks kasutamisel: Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste probleemide koondkaardistus, lk 36. – Arvutivõrgus kättesaadav:

[https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article\\_files/autorioiguse\\_koondkaardistus\\_0.pdf](https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/autorioiguse_koondkaardistus_0.pdf) (1.03.2016)

<sup>42</sup> Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa majandus- ja sotsiaalkomiteele ning regioonide komiteele “Euroopa digitaalne tegevuskava”. 26.08.2010, KOM (2010) 245 lõplik, lk 11.

<sup>43</sup> Samas, lk 12-13.

ajakirjanduses. Siin on oluline leida tasakaal autori põhiõiguse tema intellektuaalse loomingu kaitsele ning kolmandate isikute õiguste ja huvide vahel. Autori ja kasutajate põhiõigusi reguleerivad nii ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon (artikkel 27), Euroopa Liidu põhiõiguste harta<sup>44</sup> (artiklid 11, 13, 14 ja 17), kui ka Eesti Vabariigi põhiseadus (edaspidi: PS)<sup>45</sup> (§§ 39, 44, 45).

PS § 44 lg 1 kohaselt igaühel on õigus vabalt saada üldiseks kasutamiseks levitatavat informatsiooni. See õigus kuulub igaühele, kaasa arvatud juriidilistele isikutele lähtude PS § 9 lõikest 2, niivõrd, kui see on kooskõlas juriidiliste isikute üldiste eesmärkide ja informatsioonivabaduste olemusega. Riigikohus on märkinud PS § 44 lõikes 1 sisalduva universaalse õiguse kohta vabalt saada üldiseks kasutamiseks levitatavat informatsiooni, et üldiseks kasutamiseks levitatava teabena tuleb mõista kogu informatsiooni, sõltumata selle edastajast ja kandjast, mis on tehtud kättesaadavaks individuaalselt kindlaksmääramata isikute ringile. Niisugune määratlus lähtub vajadusest tagada sellele põhiõigusele võimalikult lai kaitseala.<sup>46</sup> Seetõttu vajab kriitilist analüüsi kasutaja teose vaba kasutamise erandist kasusaamise piiramine tehniliste kaitsemeetmete rakendamise tõttu, kuna see võib potentsiaalselt seada ohtu ühe keskseima informatsiooniõigust reguleerivad sätet põhiseaduses.

Riigikohtu praktika autoriõiguste erandite sisustamisel on puudulik, piirates mõni üksiku lahendiga viimase 20 aasta jooksul. Euroopa Kohtu praktika põhjal on aga märgata suunda autoriõigusealaste vaidluse lahendamisel laiemas käsitluse poole, kus kohus püüab leida tasakaalu autoriõiguse ja autoriõigutega kaasnevate õiguste ning avalike huvide vahel, omistamata seejuures eritähendust omandiõiguse normidele. Nimelt leidis Euroopa Kohus 2011. aastal tehtud otsuses asjas *Scarlet Extended SA vs. SABAM*, et kuigi intellektuaalomandi õiguste kaitse on tõepoolest ette nähtud Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 17 lõikes 2, siiski ei tulene sellest sättest ega Euroopa Kohtu praktikast, et see õigus oleks puutumatu ja selle kaitse peaks olema tagatud absoluutselt.<sup>47</sup> Samale järeldusele jõudis kohus varem ka asjas *Promusicae vs Telefónica de España SAU*, rõhutades, et omandiõiguse kui põhiõiguse,

---

<sup>44</sup> Euroopa Liidu Põhiõiguste Harta. – ELT C 83, 30.03.2010, lk 389-403.

<sup>45</sup> Eesti Vabariigi Põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.

<sup>46</sup> RKÜKo 3-3-1-5-09.

<sup>47</sup> EKo 24.11.2011, C-70/10, *Scarlet Extended SA vs. Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM)*, p 43. Vt. ka EKo 16.02.2012, C-360/10, *Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (Sabam) vs. Netlog NV*.

mille raamesse kuuluvad intellektuaalomandi õigused, kaitse peab olema tasakaalus teiste põhiõiguste kaitsega. Kohus tuletas liikmesriikidele meelde, et direktiivide ülevõtmisel peab jälgima, et nad tugineksid sellisele tõlgendusele, mis võimaldab tagada tasakaalu erinevate ühenduse õiguskorras kaitstud põhiõiguste vahel. Ühtlasi, liikmesriikide ametiasutused ja kohtud ei pea nende direktiivide ülevõtmismeetmete rakendamisel mitte ainult tõlgendama oma siseriiklikku õigust kooskõlas nende direktiividega, vaid peavad ka jälgima, et nad ei tugineks asjaomaste direktiivide sellisele tõlgendusele, mis on vastuolus nende põhiõigustega või muude ühenduse õiguse üldpõhimõtetega, näiteks proportsionaalsuse põhimõttega.<sup>48</sup>

Digitaalmaailma ulatuslik tehniline revolutsioon on viinud olukorrani, kus kasutajatel erinevate nüansside tõttu, mis on seotud digitaalse andmevahetusega, kohati on äärmiselt raske mõistlikult hinnata, mida kujutab ennast teose vaba kasutamine ja millele see kohaldub. Seega nad ei saa tihti adekvaatselt otsustada, millist käitumist lugeda õiguspäraseks ja millist õigusvastaseks, sest paljud meile seni tuntud õiguslikud põhimõtted ei ole rakendatavad uue tehnoloogia kasutusviisidega. Praktikas võib esineda näiteks selge vahe isikliku koopia ja selle oma perekonnaliikmele edasiandmise olukorra hindamisel sõltuvalt sellest, kas tegemist on füüsilisel kandjal edasiantava koopiaga või veebikeskkonnas jagatud failiga. Kasutaja peab juhul, kui faili jagamine toimub veebikeskkonnas, ise tagama seda, et teos ei oleks kättesaadav kolmandatele isikutele. See eeldab ulatuslikku hoolsuskohustust, mida polnud varem vaja üles näidata, et tagada näiteks ühe raamatu või filmi füüsilise koopia autoriõiguste kaitsmist. Üheks võimaluseks antud probleemi lahendada oleks sätestada autoriõiguse seaduses teose vaba kasutamise erandite rakendamise täiendavaid põhimõtteid lisaks kolmeastmelisele testile, mille alusel tavakasutajad saaksid paremini hinnata oma käitumise õiguspärasust. Tuleb nentida, et vastavad katsed on Euroopa tasemel juba olnud. Euroopa akadeemilistes ringkondades tunnustatud intellektuaalse omandi tippspetsialistide töögrupp pakkus välja isegi autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste mudelseaduse, mis oleks kooskõlas rahvusvaheliste raampõhimõtetega selles valdkonnas<sup>49</sup>. Pakutud lahendus on küll suhteliselt toores, kuid üheks aspektiks on sisse toodud digitaalkeskkonnas tehtud teose koopiate arvu mõistlikkuse põhimõte.

Praegu üle maailma läbi viidud uuringud kinnitavad, et autoriõiguste teostamine digitaalmaailmas näitab aina suuremat trendi, et kasutajate õigusi kintsendatakse õiguste

---

<sup>48</sup> EKo 29.01.2008, C-275/06, *Productores de Música de España (Promusicae) vs. Telefónica de España SAU*, p 62-68.

<sup>49</sup> European Copyright Code. – Vt. lähemalt: <http://www.copyrightcode.eu> (1.03.2016)

omajate huvide kasuks, sealhulgas tehniliste kaitsemeetmete rakendamisega. Näiteks digitaalmaailmas õiguskaitsega tegeleva organisatsiooni *Electronic Frontier Foundation* poolt läbi viidud digiraamatute kasutamise uuringu<sup>50</sup> tulemustes loetletakse hulgaliselt aspekte, millega tavakasutaja peab arvestama ja mida kontrollima enne, kui ta digiraamatut kasutama hakkab. Näiteks tuleb kindlaks teha, kas ta saab raamatut lugeda endale sobiva seadmega, kas ta saab teha tekstis märke või järjehoidjat vahele panna, kustutada lehekülgi või tekstide osi, kontrollida, millist teavet müüja tema kohta kogub; kas ta saab olla kindel, et müüja või õiguste omaja ei kõrvalda faili käibest ja ei tee kattesaamatuks ilma ostja nõusolekuta; kas ta saab raamatu edastada oma perekonnaliikmele või müüa raamatut edasi. Selliseid aspekte ei ole vajalik hinnata kui kasutaja soetab füüsilise raamatu koopiat kus kasutamiskiiranguid on vähem. See omakorda kinnitab, et digiraamatute ja ka teiste digimaailma autoriõigustega kaitstud teoste kasutamise ulatus on palju kitsam paberraamatutega ja teiste analoogmaailma loogika järgi kopeeritud teostega võrreldes. Niiviisi piiratakse ka vaba kasutust võimaldava erandi alusel teose vaba kasutamist, kuna näiteks faili kopeerimine võib olla tehnilise kaistemeetmega tehtud võimatuks.

Samuti võib probleemseks osutuda tehniliste kaitsemeetmetega varustatud seadmete kasutamine muudeks, selleks tootja poolt mitte ettenähtud, kuid seadusega mitte vastuolus olevateks eesmärkideks, sealhulgas teose vaba kasutamise erandi rakendamiseks. Näitena võib tuua Euroopa Kohtu poolt 2014. aastal menetletud asja *Nintendo Co. Ltd vs PC Box Srl*<sup>51</sup>, kus põhiküsimuseks oli milliste kriteeriumide alusel tuleb hinnata õiguskaitse ulatust tõhusatest tehnilistest meetmetest kõrvalehoidmise vastu Infoühiskonna direktiivi artikli 6 tähenduses. Nimelt krüpteerimistehnoloogial põhinevad tehnilised kaitsemeetmed, mida kasutavad oma mängukonsoolides äriühingud Nintendo, tõkestavad videomängude ebaseaduslike koopiate kasutamist. Mänge, millel vastav kood puudub, ei saa äriühingu Nintendo turustatavate seadmete abil käivitada. Samas tehniliste kaitsemeetmete rakendamise tõttu neid mängukonsoole ei saa kasutada muudeks eesmärkideks, kui ainult Nintendo mängude failide lugemine. PC Boxi poolt turustatav lisatarkvara võimaldab lülitada Nintendo tehnilist kaitsemeetmet sisaldava paigaldatud seadise välja ning kasutada neil konsoolidel MP3-failide, filmide ja videote lugemise funktsioone. Kohus otsustas, et tehnilise kaitsemeetme ulatuse hinnates tuleb silmas pidada, et need meetmed oleksid sobivad õiguste omajate õiguskaitse eesmärgi saavutamiseks, ja nad ei tohi minna kaugemale sellest, mis on

---

<sup>50</sup> C. McSherry, Digital Books and Your Rights: A Checklist for Readers. February 2010. Electronic Frontier Foundation. – Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www EFF.org/wp/digital-books-and-your-rights> (1.03.2016)

<sup>51</sup> EKo 23.01.2014, C-355/12, *Nintendo Co. Ltd jt vs PC Box Srl jt*



eesmärgi saavutamiseks vajalik. Selles osas on eriti oluline hinnata, kuidas kolmandad isikud tegelikult kasutavad seadmeid, mis potentsiaalselt võivad kõrvaldada tehnilisi kaitsemeetmeid. Kui sageli neid tegelikkuses kasutatakse selleks, et võimaldada õiguste omajate loata tehingute tegemist, sealhulgas ebaseaduslikku kopeerimist või muul viisil reprodutseerimist, ja kui sageli kasutatakse neid seadmeid viisil, mis ei riku õiguste omajate õigusi.

Tehniliste kaitsemeetmete rakendamine teeb raskemaks eelkõige teost õiguspäraselt kasutada soovivate kasutajate elu, kuna sunnib neid muuhulgas näiteks kasutama digitaalse infosisu saamiseks õiguste omaja poolt aktsepteeritud tehnilisi lahendusi, mis toetavad rakendatavaid tehnilisi kaitsemeetmeid (nt regionaalkoodiga DVD-mängijaid, CD-ROMiga, USB-pesaga arvuteid vms), kasutama originaaltoodet (mitte näiteks omal algatusel tehtud reservkoopiat) iga õiguspärase kasutamiskorra puhul, ostma uue litsentsi andmekandja või selle osa vahetamise või kaotamise puhul. See omakorda riivab kasutaja õigust teha koopiat isiklikuks otstarbeks, näiteks teose reservkoopiat. Probleemseks saab pidada olukorda, kus näiteks Windowsi operatsioonisüsteemi litsenseeritud koopia on seotud arvuti emaplaadiga, mille vahetamise korral kaob õigus selle koopia kasutamisele. Vastavalt AutÕS § 24 lõikele 2 arvutiprogrammi õiguspärasel kasutajal on küll õigus teha ilma programmi autori või tema õigusjärglase nõusolekuta ja täiendava autoritasu maksmiseta programmist varukoopia tingimusel, et see on vajalik arvutiprogrammi kasutamiseks või kadunud, hävinud või kasutamiskõlbmatuks muutunud programmi taastamiseks, kuid praktikas selle õiguse kasutamine võib osutuda võimatuks.

### **1.2.2. Võimalused eemaldada tehnilisi kaitsemeetmeid teose vaba kasutamise tagamiseks**

Oluliseks küsimuseks on, kuidas ühildada Infoühiskonna direktiivi sätet, mis kohustab tagada piisava õiguskaitse mis tahes tõhusatest tehnilistest meetmetest kõrvalehoidmise vastu, teose vaba kasutamise juhtumitega, kus autoripoolne luba nimetatud toiminguteks ei ole üldse vajalik. Käesolev regulatsioon on liikmesriigiti seadustesse üle võetud väga erinevalt: leidub selliseid riike, kus tehniliste kaitsemeetmete ületamine kasutaja poolt on igal juhul keelatud (nt Suurbritannia), aga on ka riike, kus teose vaba kasutamist piiravad kokkulepped on teataval juhul tühised ja kaitsemeetmete kõrvaldamine on karistatav üksnes siis, kui seda tehakse teose kasutamiseks viisil, mida autoriõigus keelab (nt Saksamaa). Eestis kehtiva autoriõiguse seaduse § 803 lõikest 4 tuleneb õiguste omajatele keeld takistada tehniliste

kaitsemeetmete kaudu teose vaba kasutamist kindlatel vabakasutuse alla langevatel viisidel. Kui aga kaitsemeede siiski peale on pandud, siis kasutaja ei või iseseisvalt seda eemaldama hakata, vaid peaks püüdma autoriga läbi rääkida või kui see ebaõnnestub, siis pöörduma autoriõiguse komisjoni poole. Taoline protseduur võib kasutaja jaoks olla üksikjuhtumil võrdlemisi koormav ja keeruline. Samuti on ebaselge vabakasutust piiravate kokkulepete lubatavus ja õiguslik tähendus.

Kehtiva AutÕS § 80 lg 4 loetleb juhud, millal tarbija on õigustatud nõudma õiguste omajalt tehnilise kaitsemeetme eemaldamist ning mis vastavad sätte aluseks olnud infoühiskonna direktiivi artikli 6 lõikes 4 sisaldavale soovituslikule kataloogile. Oluline on lisada, et selline õigus tekkib üksnes siis, kui teos või muu objekt ei ole üldsusele kättesaadavaks tehtud lepingulistel tingimustel ning sellisel viisil, et isik saab neile juurde pääseda enda valitud kohas ja enda valitud ajal.

Tehnilised kaitsemeetmed ei ole võimalised analüüsima teose kasutamise õiguspärasust vaba kasutamise erandite puhul, kuna see eeldab kolmeastmelise testi läbimist, mille puhul on vaja hinnata kasutamise eesmärki, viisi ja mõju õiguste omaja huvidele<sup>52</sup>. Samas Infoühiskonna direktiivi artikli 6 lõikes 1 sätestatud liikmesriikide kohustus tagada tõhus õiguskaitse tehniliste kaitsemeetmete kõrvalhoidumise vastu nõuab kaitsta neid igal juhul, ka siis, kui isikul oleks täielik õigus kasutada tehnilise kaitsemeetmega varustatud teost. Tehniliste kaitsemeetmete eemaldamise võimatus teose kasutaja riisikol teeb omakorda tihti võimatuks teose vaba kasutamise seoses põhiõiguste teostamisega ehk näiteks hariduslikel, teaduslikel ja informatsioonilistel eesmärkidel. Võib väita, et seeläbi pärsib tehniliste kaitsemeetmete rakendamine nii ühiskondlikku arengut sotsiaalses, majanduslikus ja kultuurilises sfääris kui ka innovatsiooni edendamist. See aga läheb vastuollu inimõiguste ülddeklaratsiooni artikli 27 lõikes 1 sätestatud iga inimese õigusega ühiskonna kultuurielust vabalt osa võtta, kunsti nautida, teaduse progressi oma panus anda ja selle progressi hüvesid kasutada. Seetõttu on oluline täiendada neid mehhanisme, mis võimaldavad tavakasutajatel kas nõuda mõistliku aja jooksul tehniliste kaitsemeetmete eemaldamist teose vaba kasutamise eranditest kasusaamiseks, või eemaldada neid ise omal riisikol. Viimane lahendus ei ole võimalik kehtestada Eesti siseriikliku õigusaktiga, sest see läheb vastuollu Euroopa Liidu imperatiivset tähendust omava direktiivi sättega.

---

<sup>52</sup> Kolmeastmeline test AutÕS § 18 alusel kontrollib teose vaba kasutamise lubatavust: kasutamine toimub lubatud kindlatel juhtudel (1) tingimusel, et see ei ole vastuolus teose tavapärase kasutamisega (2) ning ei kahjusta põhjendamatult autori seaduslikke huve (3).

Teiste liikmesriikide kogemused käesoleva Infoühiskonna direktiivi sätte rakendamisega näitavad samuti, et on väga raske ette näha mõni kasutajasõbralikum mehhanism ülalmainitud probleemi lahendamiseks. Mõnes riigis siiski püütakse leevendada vastuolu kasutaja põhiõigustega, pannes tehnilisi kaitsemeetmeid kasutavatele õiguste omajatele täiendava informeerimiskohustuse. Näiteks Saksamaa autoriõiguse seaduse (*UrhG*)<sup>53</sup> § 95d kohaselt on õiguste omajal või vastava teenuse pakkujal kohustus digitaalses formaadis kaitstud informatsioonile lisada loetelu erinevatest lisatud tehnilistest kaitsemeetmetest ning nendega tarbijale garanteeritud õiguse eseme kasutusviisidest. Samuti iga isik, kes teosele või muule kaitstud õiguste objektile tehnilise kaitsemeetme lisab, märgistab need oma nimega või ettevõtte nimetusega ja aadressiga, kuhu saata dokumendid, eesmärgiga lihtsustada õiguste teostamist teose vaba kasutamisega seotud juhtumitel.

Tehniliste kaitsemeetmete kasutamise puhul võib teose vaba kasutamise piiranguna näha nii kaitsemeetmete ületamise objektiivset võimatust kui ka kaitsemeetmetest kõrvalehoidmise vastu ette nähtud täiendavad õiguskaitsevahendid, mida Euroopa Liidu liikmesriigid kehtestavad karistusõiguses. Kuigi USA, nagu oli juba mainitud, lubab teatud juhtudel eemaldama tehnilisi kaitsemeetmeid kasutaja enda riisikol, USA seadus ei kindlusta tarbijatele mehhanismi, mille alusel saaks kohtuväliselt nõuda õiguste omajalt tehnilise kaitsemeetme eemaldamist, mida rakendatakse Euroopa Liidu riikides.

Euroopa Liidus selle mehhanismi kehtestamine tuleneb infoühiskonna direktiivi seletavast märkusest 51, mille kohaselt tehniliste meetmete õiguskaitset kohaldatakse, ilma et see mõjutaks avalikku korra või avalikku julgeolekuga seotud teose vaba kasutuse erandite ja piirangute kasutamist. Direktiivi seletava märkuse 52 kohaselt, isiklikuks ja mitteäriliseks otstarbeks kopeerimise suhtes, tingimusel, et õiguste valdajad saavad õiglase hüvitise, peavad liikmesriigid samamoodi edendama vabatahtlike meetmete kasutamist, et saavutada nimetatud erandi või piirangu eesmäärke.

Lähtudes sellest eesmärgist sätestati direktiivi artikli 6 lõikes 4, et liikmesriigid võivad vabatahtlike meetmete, sealhulgas õiguste valdajate ja teiste asjaomaste isikute vaheliste lepingute puudumise korral võtta asjakohaseid meetmeid tagamaks, et õiguste valdajad teeksid siseriiklike õigusaktidega ettenähtud teose vaba kasutamise erandist või piirangust

---

<sup>53</sup> Saksamaa Autoriõiguse seadus: Urheberrechtsgesetz vom 9. September 1965 (BGBl. I S. 1273), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 5. Dezember 2014 (BGBl. I S. 1974) geändert worden ist.

kasusaajatele kättesaadavaks nimetatud erandist või piirangust kasusaamise abinõud sellises ulatuses, kui on vaja nimetatud erandist või piirangust kasusaamiseks, ning mille puhul kasusaaja omandab seaduspärase juurdepääsu asjaomasele kaitstud teosele või objektile. Neid sätteid ei kohaldata teoste ja muude objektide suhtes, mis tehakse üldsusele kättesaadavaks lepingulistel tingimustel ning sellisel viisil, et isik saab neile juurde pääseda enda valitud kohas ja enda valitud ajal.

AutÕS § 80<sup>3</sup> regulatsiooni kohaselt seaduses sätestatud teose ja muu õiguste objekti vaba kasutamise juhtudel peab õiguste omaja kohaldama oma teosele või autoriõigusega kaasnevate õiguste objektile selliseid meetmeid, mis võimaldavad teose vabaks kasutamiseks õigustatud isikul kasutada teost või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti ulatuses, mis on vajalik vabaks kasutamiseks seadusega ettenähtud juhtudel ja tingimusel, et vabaks kasutamiseks õigustatud isikutel oleks seaduslik juurdepääs kaitstud teosele või autoriõigusega kaasnevate õiguste objektile. Kui teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti vabaks kasutamiseks õigustatud isik ning õiguste omaja ei saavuta mõistliku aja jooksul kokkulepet vastavate meetmete kohaldamise osas, on teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti vabaks kasutamiseks õigustatud isikul õigus pöörduda autoriõiguse asjatundjate komisjoni poole (AutÕS § 87).

Kui üks pool on pöördunud autoriõiguse asjatundjate komisjoni poole AutÕS § 80<sup>3</sup> 4. lõike alusel esitatud teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti teatud vaba kasutamise juhtude võimaldamiseks kohaldatavate meetmete osas vastavasisulise vaidluse lahendamiseks, siis AutÕS § 87 lõige 1 punkti 4<sup>1</sup> pooled on kohustatud astuma läbirääkimistesse komisjoni vahendusel ja pidama läbirääkimisi heas usus. Pooled ei tohi vältida läbirääkimistesse astumist ega läbirääkimisi takistada ilma mõjuva põhjuseta.

Kuigi käesolev regulatsioon kehtib Eestis alates 2004. aastast, näitab meie siseriiklik praktika, justkui ei olekski Eesti tingimustes tungivat vajadust sellealase regulatsiooni muutmiseks, sest ühtegi vaidlust autoriõiguse komisjonis ega kohtutes ligi kümmeaastase regulatsiooni kehtivuse jooksul ei ole lahendatud. Teiselt poolt see võib olla tõestuseks, et olemasolev regulatsioon on liiga keeruline ja bürokraatiline tavakasutaja jaoks, mistõttu 12 aasta jooksul keegi ei ole pidanud vajalikuks ega võimalikuks seda teed ette võtma.

Teadaolevalt on ka teistes EL liikmesriikides sarnaste institutsioonide populaarsus on äärmiselt kesine<sup>54</sup>, kuid nimetatud direktiivi sätte siseriiklik rakendamispraktika on võrdlusriikides siiski veidi erinev.

Ühendkuningriigis teose vaba kasutamise erandite kasutamiseks tehnilise kaitsemeetme kõrvaldamiseks võib õiguste omajale teha ettekirjutuse riigisekretär, kelle poole kasutaja peab pöörduma seaduses sätestatud protseduuri järgides (CDPA s. 296 ZE). Riigisekretäri pädevus ulatub kõikidele CDPA kehtivas redaktsioonis sätete kategooriatele, mis reguleerivad tehniliste kaitsemeetmete rakendamist, sealhulgas seda, kas ja millistel tingimustel on õigustatud isikul lubatud ületada kehtestatud kaitsemeetmeid ilma õiguste omajate loata selleks, et teose vaba kasutamise eranditest kasu saada. Esimene kategooria (ss. 296ZA-ZF) puudutab autoriõigusega kaitstud teoseid, välja arvatud arvutiprogramme, ja on kehtestatud infoühiskonna direktiivi artikli 6 ülevõtmise tulemusena. Teine kategooria (s. 296 muud sektsioonid) käsitleb arvutiprogramme, ja kohaldab nn tarkvara direktiivi 2009/24/EÜ<sup>55</sup> artikli 7 lg 1 punktis "c" sätestatud. Kolmas kategooria (ss. 297-9) käsitleb juurdepääsu ringhäälingule ja põhineb nn tingimusjuurdepääsu direktiivis 98/84/EÜ<sup>56</sup> sätestatud<sup>57</sup>.

Prantsusmaal tehniliste kaitsemeetmete õiguskaitse kehtestati esmakordselt 2006. aastal spetsiaalse seadusega, mis täiendas CPI-d autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste erisustega infoühiskonnas<sup>58</sup>. Õiguste omajad on kohustatud tegema koostööd kasutajate esindusorganisatsioonidega, et efektiivselt tagada teose vaba kasutamise eranditest kasusaamist õigustatud isikute poolt (CPI § L331-7). Vaidluste korral pooled võivad pöörduda Teoste levitamise ja internetis õiguste kaitsmise riikliku agentuuri (*Haute Autorité*

---

<sup>54</sup> K. Nemvalts, Tehniliste kaitsemeetmete eemaldamise võimalikkus isiklikuks otstarbeks kasutamisel:

Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu ja seletuskirja esialgne lähtematerjal, lk 115. – Arvutivõrgus kättesaadav:

[https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article\\_files/autorioiguse\\_analuus\\_0.pdf](https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/autorioiguse_analuus_0.pdf) (1.03.2016)

<sup>55</sup> Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23.04.2009 direktiiv 2009/24/EÜ, arvutiprogrammide õiguskaitse kohta (kodifitseeritud versioon) (EMP kohaldatav tekst). – Euroopa Liidu Teataja L 111, 5.05.2009, lk 16-22.

<sup>56</sup> Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.11.1998 direktiiv 98/84/EÜ, tingimusjuurdepääsul põhinevate või seda sisaldavate teenuste õiguskaitse kohta. – Euroopa Liidu Teataja L 320, 28.11.1998, lk 54-57.

<sup>57</sup> P. Vantsiouri, A Legislation in Bits and Pieces : the Overlapping Anti-Circumvention Provisions of the Information Society Directive, the Software Directive, and the Conditional Access Directive, and their Implementation in the United Kingdom. - European Intellectual Property Review, 2012, v. 34, p 587-598.

<sup>58</sup> LOI n° 2006-961 du 1er août 2006 relative au droit d'auteur et aux droits voisins dans la société de l'information, art 23. – JORF n°178 du 3 août 2006 page 11529.

*pour la diffusion des œuvres et la protection des droits sur internet*) poole (CPI §§ L331-12 – L331-22).

Uues autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõus ei ole kirjeldatud regulatsiooni muudetud<sup>59</sup>. Eesti intellektuaalse omandi valdkonna kodifitseerimise käigus nenditi, et tegemist on äärmiselt kohmaka õigusliku regulatsiooniga ning asjaolu, et Eestis ei ole autoriõiguse komisjoni või kohtu poole kõnealuses küsimuses pöördutud, on iseenesest selle väite kinnituseks<sup>60</sup>. Protseduur hõlmab kolme etappi: kõigepealt eeldatakse mingi mõistliku perioodi jooksul õiguste omaja ja kasutaja vahelise kokkuleppe saavutamist, kui see ei ole tulemusi andnud, võib vabaks kasutamiseks õigustatud isik pöörduda autoriõiguse komisjoni poole. Kolmanda etapina võib pöörduda tavalises korras kohtu poole<sup>61</sup>. Vaatamata asjaolule, et Eesti intellektuaalse omandi valdkonna kodifitseerimisel pole see võimalik, leidsid Eesti eksperdid, et parim lahendus tekkinud probleemile hõlmaks Euroopa Liidu infoühiskonna direktiivi ülevaatamist vastavas osas, kuna tegemist on regulatsiooniga, mis reaalses elus ei toimi<sup>62</sup>.

Käesoleva magistritöö autor nõustub selle seisukohaga ja nendib, et Euroopa Liidu infoühiskonna direktiiviga kehtestatud tehniliste kaitsemeetmete regulatsioon, mis ei võimalda kasutajal eemaldada tehnilisi kaitsemeetmeid omal riisikol, on kasutaja suhtes karmim, kui nõuavad Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni autoriõiguse lepinguga ja esitus- ning fonogrammilepinguga võetud rahvusvahelised kohustused. Seda asjaolu ilmestab ka Ameerika Ühendriikide näide, kus ei ole keelatud teose kopeerimist

---

<sup>59</sup> Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu (versioon 19.07.2014) § 73 lg 4, Justiitsministeerium. – Arvutivõrgus kättesaadav: <https://ajaveeb.just.ee/intellektuaalneomand/wp-content/uploads/2014/08/AutÕS-EN-19-7-2014.pdf>

<sup>60</sup> K. Nemvalts, Tehniliste kaitsemeetmete eemaldamise võimalikkus isiklikuks otstarbeks kasutamisel: Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste probleemide koondkaardistus, lk 35-36. – Arvutivõrgus kättesaadav: [https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article\\_files/autorioiguse\\_koondkaardistus\\_0.pdf](https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/autorioiguse_koondkaardistus_0.pdf) (1.03.2016)

<sup>61</sup> Seletuskiri Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu juurde (versioon 21.07.2014, eelnõu versioon 19.07.2014), § 73 lg 4, lk 121-122, Justiitsministeerium. – Arvutivõrgus kättesaadav: <https://ajaveeb.just.ee/intellektuaalneomand/wp-content/uploads/2014/08/Autoriõiguse-seletuskiri-21-7-2014.pdf> (1.03.2016)

<sup>62</sup> K. Nemvalts, Tehniliste kaitsemeetmete eemaldamise võimalikkus isiklikuks otstarbeks kasutamisel: Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste probleemide koondkaardistus, lk 35-36. – Arvutivõrgus kättesaadav: [https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article\\_files/autorioiguse\\_koondkaardistus\\_0.pdf](https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/autorioiguse_koondkaardistus_0.pdf) (1.03.2016)

takistava tehnilise kaitsevahendi eemaldamine kasutaja poolt juhul, kui ilma selleta ei saa tehnilistel põhjustel teost kasutada vaba kasutust võimaldava erandi alusel. Sellest tulenevalt on tervitatav karistusõiguse revisjoni käigus toimunud nii autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste rikkumist takistava kaitsevahendi kõrvaldamiseks mõeldud tehnilise vahendi käitlemise dekriminaliseerimine, samuti karistusõiguslike sanktsioonidega kaasneva vastutuse piiramine üksnes nende rikkumiste ringiga, mis on toime pandud ärilistel eesmärkidel ja väljaspool isikliku teose kasutamise ala.

Kehtivas AutÕS-is ja uues Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõus kehtestatud tarbija ja õiguste omajate õiguste ja huvide tasakaalustamiseks mõeldud lepitusmehhanism on tavakasutaja suhtes liiga keeruline ja aega- ning ressurssinõudev, mistõttu ta ei pruugi oma eesmärki täita. Nimelt eeldab vaba kasutust võimaldava erandi alusel teose kasutamine praktikas kasutajalt eelkõige püüdu mõistliku perioodi jooksul saavutada õiguste omajaga kokkulepe teose kasutamiseks. Juhul, kui seda ei saavutata, võib teose vabaks kasutamiseks õigustatud isik pöörduda otse kohtusse või esialgu autoriõiguse asjatundjate komisjoni poole, kes vastavad kaebused lepituskomisjonina läbi vaatab. Kui ka autoriõiguse komisjoni vahendusel toimunud lepitusmenetlus ei anna tulemusi, säilib endiselt võimalus pöörduda kohtusse<sup>63</sup>. Selline protseduur on äärmiselt aeglane, kulukas ja keeruline ning eeldab reeglina professionaalset õigusabi, mis ei pruugi heas usus tegutseva tarbija jaoks alati otstarbekas olla. See omakorda viib selleni, et kasutajad tihti löövad käega ja ei kavatsegi oma õigusi kaitsta, mille kaudseks tõestuseks võib lugeda seda, et Eesti autoriõiguse asjatundjate komisjon ega kohtud pole kümme aasta jooksul lahendanud ühtegi vastavasisulist avaldust tarbijate poolt. Seega võib väita, et kehtiv Euroopa Liidu õigusraamistik piirab oluliselt teose kasutamist vaba kasutuse eesmärkidel, koheldes tarbijaid ja õiguste omajaid ebavõrdselt ja eelistades ning kaitstes õiguste omajate huvisid.

---

<sup>63</sup> AutÕS §80<sup>3</sup> lg 4.

### 1.3. Tehniliste kaitsemeetmetega teose vaba kasutamise takistamise lubatavus kehtivas õiguses

Tehnilisi kaitsemeetmeid reguleeriti rahvusvahelisel tasandil esmakordselt 1996. aasta Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni autoriõiguse lepinguga (WCT)<sup>64</sup> ja Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni esitus- ja fonogrammilepinguga (WPPT)<sup>65</sup>. Mõlemad rahvusvahelised õigusaktid olid Eesti Vabariigi poolt ratifitseeritud 2006. aastal. Sarnaselt paljude teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega ja Euroopa Liidu kui institutsiooni endaga Eesti deponeeris WCT ja WPPT ratifitseerimiskirjad Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni peakorteris 14. detsembril 2009 ning sai lepingute liikmeks 14. märtsil 2010. Lepingute järgi võttis meie riik kohustuse tagada oma riigisisese õiguse kooskõla nimetatud lepingutest tulenevate kohustuste ja nõuetega.

Autoriõiguse lepingu artikkel 11 kohustab lepinguosalisi ette nägema küllaldase õiguskaitse ja mõjusad õiguskaitsevahendid sellistest mõjusatest tehnilistest meetmetest kõrvalehoidmise vastu, mida autorid kasutavad oma nimetatud lepingu või Berni konventsiooni kohaste õiguste teostamisega seoses ja mis piiravad nende teoste osas selliseid toiminguid, mida asjaomased autorid või õigusaktid ei luba. Esitus- ja fonogrammilepingu artikli 18 kohaselt peavad riigid sätestama asjakohase õiguskaitse ja tõhusad sanktsioonid juhuks, kui kõrvaldatakse tõhusad tehnilised vahendid, mida teose esitajad või fonogrammitootjad kasutavad seoses nimetatud lepingu järgsete õiguste teostamisega ning mis piiravad esituse ja fonogrammi suhtes toiminguid, mida pole lubanud teose esitaja või fonogrammitootja või mis pole lubatud seadusega.

Pioneerriigina maailmas, kes esimesena hakkas kohaldama tehnilisi kaitsemeetmete õiguskaitse, oli USA. Ameerika Ühendriikides said Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni autoriõiguse lepingu ja esitus- ning fonogrammilepingu tehniliste kaitsemeetmete kasutamist reguleerivad sätted siseriiklikusse õigusesse üle võetud 1998.

---

<sup>64</sup> Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni autoriõiguse lepingu ratifitseerimise seadus. – RT II 2006, 14, 39.

<sup>65</sup> Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni esitus- ja fonogrammilepingu ratifitseerimise seadus. – RT 2006, 14, 40.



aastal Digitaalajastu autoriõiguse seaduse (*Digital Millennium Copyright Act*)<sup>66</sup> vastuvõtmisega.

Euroopa Nõukogu on heaks kiitnud Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni autoriõiguse lepingu ja esitus- ning fonogrammilepingu 16. märtsil 2000, rõhutades oma otsuses, et nimetatud lepingud aitavad tagada teoste ja muu materjali tasakaalustatud kaitse, võimaldades samal ajal üldsusele juurdepääsu teabevõrkude kaudu kättesaadavale materjalile ja märkides, et nende lepingute sisu kuulub suurelt jaolt ühenduse olemasolevate sellealaste direktiivide reguleerimisalasse<sup>67</sup>. Sellele järgnes Euroopa Liidu Infoühiskonna direktiivi vastuvõtmine 2001. aastal.

Ka Euroopa Kohus on oma otsustes rõhutanud, et kuna Euroopa Liit on Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni autoriõiguse lepingu pool, siis see leping kuulub tema õiguskorda ja Infoühiskonna direktiiviga seda soovitakse rakendada – seega on liit kohustatud lepingut järgima<sup>68</sup>, sealhulgas osas, milles see reguleerib tehnilisi kaitsemeetmeid.

Euroopa Liidu infoühiskonna direktiivi seletavas märkuses 15 viidatakse Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni autoriõiguse lepingu ja esitus- ning fonogrammilepingu eesmärgile tugevdada oluliselt autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste rahvusvahelist kaitset, muu hulgas nn digitaalse tegevuskava kaudu, ning parandada ülemaailmse piraatlusevastase võitluse vahendeid. Direktiivi eesmärk on täita mitmeid uusi rahvusvahelisi kohustusi. Direktiivi artikli 6 lõige 1 kohustab liikmesriike nägema ette piisava õiguskaitse mis tahes tõhusatest tehnilistest meetmetest kõrvalehoidmise vastu, kui asjaomase teo sooritanud isik on või põhjendatult peab olema teadlik tehnilise kaitsemeetmega rakendamisega taotletavast eesmärgist.

Direktiivi artikli 6 lõige 3 sätestab, et termin "tehnilised meetmed" hõlmab mis tahes tehnoloogiat, seadet või komponenti, mille eesmärk tavapärase toimimise puhul on takistada või piirata teoste või muude objektidega seotud toiminguid, milleks autoriõiguse või sellega

---

<sup>66</sup> H.R.2281 - Digital Millennium Copyright Act (Enrolled Bill [Final as Passed Both House and Senate] - ENR). – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c105:H.R.2281.ENR>; (1.03.2016)

<sup>67</sup> Euroopa nõukogu 16.03.2000 otsus 2000/278/EÜ, WIPO autoriõiguse lepingu ning WIPO esituste ja fonogrammilepingu heakskiitmise kohta Euroopa Ühenduse nimel. – Euroopa Liidu Teataja L 089 , 11.04.2000, lk. 6–7.

<sup>68</sup> Vt. nt EKo 9.02.2012, C-277/10, *Luksan vs van der Let*.

kaasnevate õiguste valdaja ei ole luba andnud. Tehnilisi meetmeid loetakse tõhusaks juhul, kui õiguste valdajad kontrollivad kaitstud teose või muu objekti kasutamist kaitse eesmärgi täitva juurdepääsu kontrolli või kaitsevahendi abil, näiteks teose või muu objekti krüpteerimise, skrambleerimise või muul viisil muutmise või kopeerimiskaitsemehhanismi abil.

Kehtiv autoriõiguse seadus ei kohusta õiguste omajat lisama informatsiooni kasutatud tehnilise kaitsemeetme, selle kasutusulatuse ja võimalike õiguskaitsevahendite kohta selle eemaldamiseks. Seda küsimust lahendatakse kehtivas õiguses tarbijaõiguse regulatsiooni kaudu. Digitaalkeskkonnas sõlmitavate litsentsilepingute puhul on üldjuhul kohaldatavad ka sidevahendi abil sõlmitavate lepingute regulatsioonid, sealhulgas võlaõigusseaduse (edaspidi: *VÕS*)<sup>69</sup> §-s 54 sätestatud ulatuslik tarbija teavitamise kohustus. Muuhulgas kohustub ettevõtja esitama tarbijale enne lepingu sõlmimist või selleks tarbija poolt siduva pakkumise tegemist digitaalse sisu puhul selgel ja arusaadaval viisil info selle kasutusviisi, selle suhtes rakendatavate tehniliste kaitsemeetmete ning selle ühilduvuse kohta riist- ja tarkvaraga, mida ettevõtja teab või peab teadma (*VÕS* § 54 lg 1 p 5). Vastav regulatsioon tuleneb otseselt Euroopa Liidu tarbijaõiguste direktiivi 2011/83/EL (edaspidi: "*tarbijaõiguste direktiiv*")<sup>70</sup> artikli 5 lg 1 p-des "g" ja "h" ning artikli 6 lg 1 p-des "r" ja "s" sätestatust.

VÕSi sätte kommentaar selgitab, et ulatuslik teavitamiskohustus on põhjendatav sellega, et lepingu sõlmimisel sidevahendi abil ei ole tarbijal võimalik ei tulevase lepingupartneriga ega pakutava asja või teenusega vahetult tutvuda ning ta saab otsuse tegemisel tugineda üksnes sidevahendi abil edastatud informatsioonile<sup>71</sup>. Et tarbija saaks langetada kaalutletud otsuse, peab talle esitatav informatsioon olema piisavalt põhjalik ning loogiliselt hõlmama ka ammendava info kauba puhul rakendatud tehniliste kaitsemeetmete kohta, sealhulgas näiteks kas teost saab lugeda endale sobiva seadmega, või seadme puhul, kas sellega saab lugeda teisi samasuguses formaadis olevaid faile, millist infot müüja või teenuse osutaja tarbija kohta kogub, kas teos on kasutamiseks kättesaadav alati või ainult piiratud aja jooksul, kas ja millistel tingimustel on lubatud teha teosest koopiaid jne.

---

<sup>69</sup> Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487 ... RT I, 11.03.2016, 1.

<sup>70</sup> Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25.10.2011 direktiiv 2011/83/EL, tarbija õiguste kohta, millega muudetakse nõukogu direktiivi 93/13/EMÜ ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 1999/44/EÜ ja millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 85/577/EMÜ ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 97/7/EÜ. – Euroopa Liidu Teataja L 304, 22.11.2011, lk 63-88.

<sup>71</sup> P.Varul jt, Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. § 54, kommentaar 4. – Juura, Tallinn 2006, lk 185-188.

VÕS kommentaari autorid rõhutavad, et teavitamine peab toimuma mõistliku aja jooksul enne lepingu sõlmimist, kusjuures mõistlikuks võib pidada ajavahemikku, mis võimaldab tarbijal esitatud informatsiooniga tutvuda. VÕS § 54 paragrahv sisaldab samuti pakkuja kohustust teavitada tarbijat asja või teenuse põhitunnustest. Seetõttu tuleb asja või teenust kirjeldada sellise põhjalikkusega, mis võimaldab tarbijal saada lepingu sõlmimise otsustamiseks vajaliku ülevaate asja või teenuse tunnustest ning võrrelda seda sarnaste turul pakutavate asjade või teenustega. Kommentaari kohaselt tuleb lisaks eeltoodule tarbijale teatada lepingu jõustumise eeldatav aeg ja põhjalik ülevaade kõikidest tema poolt tasumisele kuuluvatest summadest<sup>72</sup>. Samuti on pakkuja kohustatud teavitama tarbijat sellest, kuidas pooled oma lepingulised kohustused täidavad. See on eriti oluline digitaalsete kaitsemeetmete rakendamise puhul, kuna tihti pole selge, kuidas toimub asja või teenuse eest maksmine, asja üleandmine või teenuse osutamine; kirjeldada tuleb ka muid lepingu täitmise asjaolusid. VÕS § 54 lg 1 p 9 kohaselt kestvuslepingute puhul tuleb teatada ka lepingu minimaalne kestus, seda loomulikult üksnes siis, kui taoline tingimus seatakse. VÕS § 54 lg 2 sätestab, et pakkuja peab esitama andmed heauskelt, selgelt, arusaadavalt, vastavuses heade kommetega ja arvestades piiratud teovõimega isikute kaitsmise vajadust. Seaduse kohaselt peab tarbijale esitatav informatsioon olema kooskõlas õigusega, mida kohaldataks lepingule, kui see sõlmitaks.

Kuigi vastavalt VÕS §-le 62 on tarbija kahjuks § 54 sätetest kõrvalekalduv kokkulepe tühine, siis õigusselguse huvides oleks otstarbekas täpsemalt reguleerida õiguste omajate kohustust teavitada kasutajaid tehniliste kaitsemeetmete rakendamisest ja sellega seotud teose kasutamise tingimustest ka AutÕS-is. Seda eelkõige seetõttu, et seadus nõuab nimetatud juhtudel tarbija teavitamist kauplejalt, mitte näiteks õiguste omajalt, intellektuaalset omandit sisaldava kauba tootjalt või teenuse pakkujalt. Tekib küsimus, kas kauplejalt saab nõuda sellise teabe edastamist, mida tal ei pruugi olla. Tarbijakaitse seaduse<sup>73</sup> § 2 lg 1 p 2 kohaselt, kaupleja on füüsiline või juriidiline isik, sealhulgas avalik-õiguslik juriidiline isik, kes tegutseb eesmärgil, mis on seotud tema majandus- või kutsetegevusega. Tarbijaõiguste direktiivi artikli 2 p 2 kohaselt võib kaupleja tegutseda ka teiste isikute kaudu, kes tegutsevad tema nimel või ülesandel – eesmärgil, mis on seotud tema kaubandus-, majandus-, ametialase või kutsetegevusega. Oluline on rõhutada ka kõnealuse direktiivi märkuses 19 sätestatu, mille kohaselt Euroopa Komisjon peaks analüüsima täiendavate ühtlustatud sätete vajadust digitaalse infosisu osas ning esitama vajaduse korral seadusandliku akti ettepaneku selle

---

<sup>72</sup> Samas

<sup>73</sup> Tarbijakaitse seadus. – RT I, 31.12.2015, 1 ... RT I, 11.03.2016, 1.

küsimuse käsitlemiseks. Intellektuaalse omandi reformi käigus autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste probleemide kaardistamises nenditi, et Euroopa Liidu käsitletud normid ja nende ettepanekud katavad lisaks intellektuaalset omandit puudutavale oluliselt laiemat spektrit informatsiooni, millest tarbijat tuleb enne ostu tegemist teavitada. Teavitamisnõue katab veel näiteks andmeid digitaalse infosisu funktsioonidest ja asjaomasest koostalitlusvõimest. Asjaomase koostalitlusvõime mõiste tähendab teabe kirjeldamist seoses standardse riist- ja tarkvarakeskkonnaga, millega digitaalne infosisu on ühilduv, näiteks operatsioonisüsteem, vajalik versioon ja teatud riistvara omadused.<sup>74</sup>

Käesoleva töö autori hinnangul eriti oluliseks ja nüansirikaks tuleb pidada kõik, mis on seotud teose rakendavate kaitsemeetmete selle funktsionaalsusega, mis võimaldab kasutaja (sealhulgas tarbija) käitumise jälgimist. Lubades sisuliselt juuredepääsuõiguse kehtestamist õiguste omajatele tuleb hoolikalt analüüsida kas ja millises ulatuses neil peaks olema lubatud koguda infot teose kasutaja(-te) käitumise kohta, mida ta võib saada omades uute tehnoloogiliste vahendite kaudu täieliku kontrolli teost sisaldavate failide ja/või seadmete üle. Minimaalne õiguskaitse, mida kasutaja huvides tuleb selle probleemi leevendamiseks kehtestada, on seotud õiguste omajate informeerimiskohutusega tehniliste kaitsemeetmete funktsionaalsete omaduste üksikasjade kohta.

Antud probleemi on teadvustatud ka Eestis ning autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõusse on lisatud järgmine säte: “Tehniliste kaitsemeetmete kasutamisel on õiguste omaja kohustatud ära märkima õiguste eseme tehniliste kaitsemeetmetega lubatud, piiratud ja keelatud kasutamise võimalused.” (§ 73 lg 1 lause 2)<sup>75</sup>. Selle regulatsiooni eeskujuks oli UrhG § 95d, mille kohaselt tehniliste kaitsemeetmetega varustatud teosed ja muud kaitstud õiguste objektid peavad olema selgelt märgistatud informatsiooniga kasutatud tehniliste kaitsemeetmete iseloomu kohta, ja kaitsemeetmeid lisanud isik on kohustatud märgistama neid oma nimega või ettevõtte nimetusega ja aadressiga, kuhu saata dokumendid, eesmärgiga lihtsustada õiguste teostamist seaduses sätestatud juhtudel. Eesti eelnõus pakutud regulatsioon sisaldub täiendava kataloogi õiguste eseme tehniliste kaitsemeetmete kasutamise

---

<sup>74</sup> K.Nemvalts, Tehniliste kaitsemeetmete eemaldamise võimalikkus isiklikuks otstarbeks kasutamisel:

Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu ja seletuskirja esialgne lähtematerjal, lk 124-125. – Arvutivõrgus kättesaadav:

[https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article\\_files/autorioiguse\\_analuus\\_0.pdf](https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/autorioiguse_analuus_0.pdf) (1.03.2016)

<sup>75</sup> Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu. Versioon: 19.07.2014. Justiitsministeerium.

– Arvutivõrgus kättesaadav: <https://ajaveeb.just.ee/intellektuaalneomand/wp-content/uploads/2014/08/AutÕS-EN-19-7-2014.pdf> (1.03.2016)

võimaluste liikide kohta, mis ei võimalda õiguste omajatele laia tõlgendamisruumi teavitamiskohustuse piiride kohta ja annab seega kasutajale parema õiguskindluse.

Uue autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse väljatöötamise protsessis on varasemast palju tugevamalt lähtutud teose kasutaja ehk tarbija huvidest. Valdkonna peamiste probleemide kaardistamisel leiti muuhulgas, et analoogformaadi tingimustes loodud autoriõiguse kontseptsioon on kaasaja tingimustes muutunud kohmakamaks, kuna lähtub põhiliselt autori huvidest ja pöörab vähe tähelepanu teose kasutaja õigustele ning huvidele<sup>76</sup>. Sobimatud ärimudelid tootja poolt ning teosele juurdepääsu piiravad tehnoloogilised kaitsemeetmed ei sobitu kõige paremini tänapäevase informatsiooni- ja sõnavabaduse kontseptsioonidega. Olemasolev rahvusvaheline regulatsioon lähtub autorist kui õigussuhte nõrgemast poolest ning võimaldab neile laiapõhjalise eksklusiivsetel õigustel põhineva kaitse, mida veelgi kinnistab nn kolmeastmelise testi rakendamine vaba kasutuse juhtude õiguspärasuse autori kasuks tõlgendamisel. Tehnoloogia arenguga läbi aegade tekkinud teose uued kasutamise viisid on alati leidnud tee autoriõigusealasesse regulatsiooni, paigutatuna autorile kuuluvate varaliste õiguste kataloogi, sealhulgas tehnoloogiliste kaitsemeetmete kasutamine õiguste omajate kaasaegsema kaitsevahendina. Selle õiguste sisulise laienemise suunaga paralleelselt on toimunud kolmeastmelise testi, kui vaba kasutuse juhtusid autori kasuks tõlgendava filtri, kasutusala laienemine algselt vaid reprodutseerimisõiguselt kõigile autori varalistele õigustele. Need tendentsid koosmõjus survestavad olulisel määral autoriõigussuhte ühte lüli ehk tarbijat ja tema huvisid<sup>77</sup>.

Eeltoodud analüüsi tulemusena autor jõuab järeldusele, et kehtiv regulatsioon tehniliste kaitsemeetmete kasutamisel ei ole paindlik ning see jäikus õõnestab fundamentaalseid vabadusi seoses teose vaba kasutamise erandite rakendamisega eelkõige põhiõigustega seotud valdkonnas. Digitaalse ühiskonna tingimustes peab intellektuaalse omandi valdkonda reguleeriv õigus lisaks õigusele õppe- ja teadustegevusele ning informatsiooni kättesaadavusele soodustama ka innovatsiooni arengut. Vaba kasutamise eranditel on selles protsessis keskne roll, seega ühiskonna arengu huvides tuleks neid rakendada maksimaalses ulatuses, mida rahvusvaheline õigus võimaldab. Kuna tehniliselt ei ole võimalik eristada õigusvastast teose kasutamist õiguspärasest ja tehnilise kaitsemeetme rakendamise

---

<sup>76</sup> Nemvalts, K., Seppel, T., Infotehnoloogilise arengu ja autoriõiguste kontseptsiooni põrkumine: Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste probleemide koondkaardistus, lk 16. – Arvutivõrgus kättesaadav:

[https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article\\_files/autorioiguse\\_koondkaardistus\\_0.pdf](https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/autorioiguse_koondkaardistus_0.pdf) (1.03.2016)

<sup>77</sup> Samas.

tulemusena blokeeritakse või tehakse äärmiselt raskeks teose vaba kasutamise erandite alusel teose kasutamine, siis sellist takistamist ei saa pidada proportsionaalseks, sest see riivab olulisel määral kasutaja põhiõigusi ja sealhulgas õigust informatsioonile.

## **II. TEOSE VABA KASUTAMISE TAKISTAMINE ÕIGUSLIKE MEETMETEGA**

### **2.1. Teose vaba kasutamise takistamiseks kasutatavad õiguslikud meetmed**

Teiseks oluliseks teose vaba kasutamise takistamise viisiks saab pidada õiguslike piirangute seadmist seeläbi, et õiguste omajad seavad niisugused õiguste eseme kasutamise tingimused, mis välistavad või oluliselt piiravad teose vaba kasutamist, võrreldes seaduses sätestatud eranditega. Nimetatud lepingulised takistused võivad väljenduda nii eelnevalt läbiräägitud kokkulepetes õiguste omaja ja tarbija vahel kui ka erinevates õiguste omaja poolt sätestatud tüüptingimustes, millede osas kasutaja kaasarääkimisvõimalus on välistatud. Üheks tüüptingimuste kehtestamise võimaluseks on tarbija poolt ühepoolne selgesõnaline nõustumine õiguste eseme kasutustingimustega. Palju keerulisema situatsiooni tarbija suhtes moodustavad aga veebilehe või muu teose allika kasutustingimuste osad, mille selgesõnalist aktsepteerimist ei nõuta, kuid eeldatakse, et seda allikat kasutama asudes on tarbija vaikimisi nõustunud õiguste omaja poolt sätestatud kasutustingimustega.

Lepinguliste kitsenduste seadmise kaudu teose vaba kasutamise piiramise tõenäosus suureneb ennekõike digitaalkeskkonnas. Analoogmaailmas õiguste ese omandamiseks, näiteks füüsilise raamatu näol või CD, DVD või muu infokandja peal, sõlmitakse tavaliselt müügileping. Tuleb rõhutada, et ka sellisel juhul ei ole välistatud õiguste esemete vaba kasutamise lepinguline keelamine või kitsendamine. Samas, kui õiguste ese omandatakse digitaalkeskkonnas, siis selle kasutamiseks sõlmitakse tavaliselt litsentsileping. Selle lepinguga on võimalik näiteks ette näha, et teose kasutamine õppe- või teadustöoks on välistatud või et välistatud on teose kopeerimine isiklikeks eesmärkideks, samuti seada muid õiguste eseme kasutamisega seotud tingimusi, mis ei ole seadusega välistatud.

Teose vaba kasutamise autoripoolse lepinguliste sätetega piiramise seisukohast saab pidada täiesti eraldiseisvaks probleemiks seda, et lepinguvabadus võimaldab õiguste omajatele täiendavalt kaitsta tehniliste kaitsemeetmete rakendamist, tehes lepinguga nende ületamine kasutaja jaoks praktiliselt võimatuks. AutÕS § 80<sup>3</sup> lõike 5 kohaselt ei kohaldata neid sätteid, mis kohustavad õiguste omajaid teose vaba kasutamise erandite rakendamise eesmärgil tehnilisi kaitsemeetmeid kõrvaldama, nende teoste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide suhtes, mis on tehtud üldsusele kättesaadavaks lepingu alusel sellisel viisil, et isik saab neid kasutada individuaalselt valitud kohas ja ajal. Selline regulatsioon ei võimalda

lepinguga kaitsta kohustuslike tehniliste kaitsemeetmete rakendamist näiteks veebiülekannete ja sarnaste edastuste puhul, ehk nendel juhtudel kus kasutaja ei saa ise valida teose kasutamiseks aja ja koha. Seega kõik interaktiivsed teenused peaksid selle regulatsiooni alt välja jääma.

Seejuures seadusandja ei täpsustanud isegi lepingu vormi, mille alusel tehniliste kaitsemeetmete kõrvaldamine ei ole enam võimalik isegi seaduses ettenähtud tarbija koormava mahuka bürokraatilise protseduuri kaudu, mille raames teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti vabaks kasutamiseks õigustatud isik peaks oma õiguste realiseerimiseks pöörduma autoriõiguse asjatundjate komisjoni poole. Kehtiva seaduse järgi saab seda õigust seega välistada isegi lepingu mitteläbiräägitavates tüüptingimustes.

Tulenevalt eeltoodust saab väita, et säte asetab õiguste omajad kasutajatega võrreldes oluliselt paremasse positsiooni, sest ei kohusta neid eraldi läbirääkima teose vaba kasutamise piirangute kitsendavaid lepingulisi sätteid ja ei kehtesta imperatiivseid õigusnorme, mis keelaksid teose vaba kasutamise eranditest lepinguga mööda minna (välja arvatud arvutiprogrammide ja andmebaaside puhul). Autori hinnangul selline ebavõrdsus ja ainuõiguste kaitsmise vajadus võib lähtuda põhimõttest, et digitaal tehnoloogia areng on loonud keskkonna, millesse analoogmaailma eeldused enam ei mahu. Vajadus autori õiguste veelgi tõhusamale kaitsele lepingutega on tingitud sellega, et digitaalkeskkonnas on faktiliselt kõrvaldatud õiguste omajate võimalus kontrollida juurdepääsu teostele, piiratud nende võimalused takistada teose lubamatu kasutamise ning teenida kasu teose kasutamise pealt. Taoline lähenemine läheb vastuollu vajadusega tagada õiguste omajate ja kasutajate huvide tasakaalu.

Erialases kirjanduses leidub ka hinnanguid, et kaasaegne autoriõiguse kontseptsioon vajab liikumist rohkem tarbijasõbralikku suunda. Mõned neist toetavad hüpoteesi<sup>78</sup>, et autori varaliste õiguste kataloog on liiga lai, autorile garanteeritud õiguskaitse ulatus ja tähtajad on ebaproportsionaalsed suured ning lähevad juba praegu kaugele üle piiride, mis on hädavajalikud et hüvitada uurimistega ja intellektuaalse omandi eseme loomisega seotud kulusid. Samas peetakse põhjendatuks, et turu funktsioneerimine peab tooma mõlemapoolse kasu kõigile turuosalistele, ning sellest lähtudes tasakaalu moonutus ühe – õiguste omajate –

---

<sup>78</sup> Loe sel teemal näiteks H. J. Hovenkamp, Consumer Welfare in Competition and Intellectual Property Law. – (March 4, 2014). 9 Competition Policy International 53 (2014). University of Iowa Legal Studies Research Paper No. 14-34. P 53-68.



туруosaliste grupi huvides ilma teisele – tarbijate – grupile täiendava kasu pakkumiseta viib autoriõiguse monopoliseerimisele, kuna autoritele on garanteeritud liigsed volitused ja õiguskaitse.

Kui õiguste omajatele on võimaldatud rohkem varalisi õigusi sellest, mis on hädavajalik teose loomisega ja turule laskmisega seotud kulude hüvitamiseks ning loometöö eest mõistliku kasumi saamiseks, siis ühiskond ehk kasutajad mitte lihtsalt ei saa autoriõiguste kaitsest kasu, vaid saavad isegi kahju. Kahju tekib näiteks siis, kui teose suhtes autoriõiguse kehtivuse tähtaeg pole veel lõppenud, kuid õiguste omaja on kaotanud selle teose ärilise kasutamise vastu huvi ja keeldub teose levitamisest ning uute koopiate väljalaskmisest. See omakorda tõstetab küsimuse kas õiguste omajate varaliste õiguste piiramisele võib lähtuda näiteks monopolidevastasest reeglistikust lähtudes ja millised kriteeriumid tuleb sellisel juhul kasutada, et kaitsta kasutajate õigustatud huve. Kui esimesele küsimusele vastata jaatavalt, siis sellele ilmselt peab järgnema ulatuslik intellektuaalse omandi õiguse revisjon, mis seaks eesmärgiks erinevate turuosaliste huvide tasakaalu loomist. See ettepanek kõlab küll väga revolutsiooniliselt, kuid samas tuleb mõista, et Berni konventsioon ise oli loodud 1886. aastal ja viimati muudetud 1979. aastal, ning see ei arvesta digitaalmaailma võimaluste ja väljakutsetega. Käesoleva töö autori hinnangul üks probleemsemaid kohti on autori ainuõiguste kaitse kestus – üldjuhul 50 aastat pärast autori surma<sup>79</sup> – mis on kaasaegsetes tingimustes ebamääraselt pikk.

Teisest küljest, intellektuaalse omandi valdkonna kontseptsiooni ulatusliku ümbervaatamise vajadust võib põhjendada ka autori huvide seisukohast. Uute tehnoloogiate ja eelkõige digitaalse andmevahetuse kanalite loomise tagajärjel ühiskonnas ei ole enam tegemist loominguliste produktide defitsiidiga, vaid meil eksisteerib nende liigne üleküllus, ning tarbijal pole piisavalt aega, et leida kõiki teda huvitavaid teoseid. Seega õiguste eseme väärtuse määravaks teguriks saab mitte niivõrd selle loomisega seotud kulude ulatus, vaid teose faktiline populaarsus ja kasutatavus.

Eesti seadus ei sätesta, kas teose vaba kasutust võimaldavatest eranditest on võimalik lepinguga kõrvale kalduda või mitte ehk kas autoriõiguse seaduse IV peatükis sätestatud erandid on oma olemuselt imperatiivsed või dispositiivsed. Vastust küsimusele, kas õiguste omajate lepinguvabaduse piiramine kasutaja huvide kasuks on üldse lubatud saab leida üksnes tõlgendamise teel ja selleks on vaja eelkõige tuvastada teose vaba kasutamise erandite

---

<sup>79</sup> Berni konventsiooni artikkel 7 lg 1.

eesmärke ning nende kasutamisega taotlemaid õigusväärtusi ja seejärel võrrelda neid õiguste omajate lepinguvabaduse põhimõtte tähtsusega.

## **2.2. Takistavate õiguslike meetmete kasutamise mõju teose vabale kasutamisele**

Euroopa Liidu infoühiskonna direktiivi seletava märkuse 44 kohaselt tuleb direktiiviga ettenähtud erandeid ja piiranguid kohaldada kooskõlas rahvusvaheliste kohustustega. Neid erandeid ega piiranguid ei tohi kohaldada viisil, mis mõjutab õiguste valdaja õiguspäraseid huve või on vastuolus tema teose või muu objekti tavapärase kasutamisega. Liikmesriikidel tuleb neid erandeid või piiranguid sätestades eelkõige nõuetekohaselt arvesse võtta senisest suuremat majanduslikku mõju, mida sellised erandid või piirangud võivad kaasa tuua uue elektroonilise keskkonna tingimustes. Seepärast Euroopa Liidu seadusandja hinnangul võib olla vajalik veelgi kärpida teatavate erandite või piirangute ulatust autoriõigustega kaitstud teoste ja muude objektide teatavate uute kasutusviiside puhul. Euroopa Kohtu praktika kaldub otsima tasakaalu autorite õiguspärase huvide ja ühiskonna huvide vahel, kuid näitab samuti ilma ühegi kõrvalekalldeta, et vaba kasutamise erandeid tuleb tõlgendada kitsendavalt, arvestades iga erandi eesmärke ja ulatust, ning rakendades neid ilma õiguste omajate huvide liigse kahjustamiseta<sup>80</sup>. Igat erandit kohaldatakse üksnes teatavatel erijuhtudel, mis ei ole vastuolus teose või muu objekti tavapärase kasutusega ning ei mõjuta põhjendamatult õiguste omaja õiguspäraseid huve<sup>81</sup>.

Seejuures tuleb alati silmas pidada seda, et erandi kasutamise ulatust tuleb tõlgendada kitsendavalt. Näiteks, õppe- ja teaduslikel eesmärkidel illustreeriva materjalina kasutamise erandi puhul on oluline, et autoriõigusega kaitstud objekti kasutatakse üksnes näitena, eesmärgil illustreerida või selgitada seda mida õpetatakse<sup>82</sup>. Arvestada tuleb ka teiste seadusandja poolt kehtestatud kitsendustega. Näiteks erialases kirjanduses on probleemina välja toodud, et Eestis täna kehtiva autoriõiguse seaduse järgi on küsitav isegi ilma õiguste

---

<sup>80</sup> Vt. nt EKo 16.07.2009, C-5/08, *Infopaq International A/S vs Danske Dagblades Forening*

<sup>81</sup> Antud juhul rakendatakse kolmeastmeline test, mis on täiendavalt sätestatud Infoühiskonna direktiivi artiklis 5.

<sup>82</sup> M. M. Walter, S. V. Lewinski (eds). *European Copyright Law: a Commentary*. – Oxford University Press, 2010, com. 11.5.47, p. 1043

omajate nõusolekuta näiteks õppejõu poolt üliõpilastele teoste või nende osade e-kirja teel või suletud õppeinfosüsteemis edastamine, sest õppe- ja teaduslikel eesmärkidel on lubatud vaid teose reprodutseerimine ja kasutamine illustreeriva materjalina, aga mitte sellel eesmärgil levitamine või üldsusele kättesaadavaks tegemine<sup>83</sup>. Olukorras, kus õppejõud soovib jätta teatud osa ainekõigustele iseseisvaks tööks ja planeerib selleks teha õpilastele artiklid või muud raskesti leitavad materjalid kättesaadavad elektroonilises õppekeskkonnas või edastada e-kirja teel, see erand ei sobi. Samuti ei ole lubatud kogumiku koostamine aine läbimiseks olulistest artiklitest, kuivõrd puudub erand, mis lubaks teosele teiste teoste lisamist. Samas oleksid need tänapäeva võimalusi arvestades ühelt poolt justkui täiesti iseenesestmõistetavad ja teiselt poolt väga vajalikud kasutusviisid, mis ei kahjustaks otseselt autori huve, kuid mis teeniks nii õppe- kui ka teaduslikke eesmärke ning toetaksid seeläbi ühiskondlikku arengut<sup>84</sup>. Ka infoühiskonna direktiiv võimaldab ulatuslikumate vaba kasutuse erandite, sh reprodutseeritud koopia levitamine, kehtestamist õppe- ja teaduslikel eesmärkidel.

Nagu käesolev näide tõestab, Eesti seadusandja pidas vajalikuks kärpida õppe- ja teaduslike eesmärkidega seotud erandite kasutamise ulatust võrreldes Infoühiskonna direktiivis sätestatuga, ning pole otsesõnaliselt välistanud õiguste omajate vabadust seda veel omalt poolt kitsendada lepinguliste sätetega.

Allpool autor toob viimaseid näiteid Euroopa Kohtu praktikast, mis sisutavad mõningate teose vaba kasutamise erandite tähendust ja illustreerivad nende kitsendava tõlgendamise põhimõtet lähtudes Infoühiskonna direktiivist. Euroopa Kohtu 2014. aasta otsuses asjas *Deckmyn v Vandersteen*<sup>85</sup> leiti et infoühiskonna direktiivi kohaldamisel tuleb meenutada selle direktiiviga üldiselt taotletavaid eesmärke, sealhulgas autoriõiguste kaitse kõrval ka sõnavabadust. Nimelt, nähtuvalt direktiivi põhjendusest 3 on liikmesriikide õigusaktide eesmärgiks selline ühtlustamine, mis aitab rakendada siseturu nelja vabadust ning on seotud õiguse aluspõhimõtete, eelkõige omandi, kaasa arvatud intellektuaalomand, ning väljendusvabaduse ja avaliku huvi järgimisega. Kohus otsustas, et paroodia kujutab endast arvamuse väljendamiseks sobivat vahendit, ja sõnavabadus kui põhiõigus vajab sama intensiivset kaitset nagu ka autori ainuõigused. Kohus ei nõustunud, et erandi kasutamiseks paroodia peab vastama erilistele originaalsustunnustele, ning selgitas et paroodia põhitunnused on esiteks seostumine olemasoleva teosega, sisaldades samas märgatavaid

---

<sup>83</sup> L. Jents, Autoriõiguse piirangute roll ja tähendus tänapäeva ühiskonnas. – *Juridica* 2012/VII, lk 503.

<sup>84</sup> Samas.

<sup>85</sup> EKo 3.09.2014, C-201/13, *Deckmyn v Vandersteen*

erinevusi sellest teosest, ja teiseks nalja või pilke väljendamine. Sellest kohus järeldas, et infoühiskonna direktiivi artikli 5 lõike 3 punktis k paroodia jaoks ette nähtud erandi kohaldamine konkreetses olukorras peab tagama õige tasakaalu ühelt poolt direktiivi artiklites 2 ja 3 nimetatud isikute huvide ja õiguste ning teiselt poolt kaitstud teose kasutaja väljendusvabaduse vahel, mis tuleneb paroodia erandist artikli 5 lõike 3 punkti k tähenduses.

Vajadusele kaitsta avalikkuse huve on kohus toetanud ka 2011. aasta otsuses asjas *Painer vs Standard Verlags GmbH*<sup>86</sup>, kus vabakutseline fotograaf kaitses oma ainuõigusi fotodele, mida meediaväljaanded kasutasid, et teavitada avalikkust röövitud lapsest. Asja üheks õiguslikuks küsimuseks oli õiglane tasakaal teose või muu kaitstud objekti kasutajate õiguse väljendusvabadusele ning autoritele kuuluva reprodutseerimisõiguse vahel. Käesoleval juhul tagatakse see õiglane tasakaal sellega, et eelistatakse kasutajate õigust väljendusvabadusele võrreldes autorite huviga takistada nende teoste reprodutseerimist, mis on üldsusele juba seaduslikult kättesaadavaks tehtud, tagades samas autori õiguse sellele, et tema nimi oleks teose juures põhimõtteliselt ära märgitud. Kohus pidas vajalikuks selgitada, et kuigi vastab tõele, et infoühiskonna direktiivi artikli 5 lõike 3 punktis “d” loetletud tingimusi tuleb Euroopa Kohtu praktika kohaselt tõlgendada kitsalt, kuna see säte kujutab endast erandit direktiiviga kehtestatud üldnormist, peab nende tingimuste tõlgendus siiski võimaldama kaitsta kehtestatud erandi kasulikku mõju ja järgida selle eesmärki.

Samamoodi tõlgendab kohus erandit, mis on seotud ajutise reprodutseerimisega tehnilise protsessi lahutamatu ja oluline osana, oma 2011. aasta otsuses asjas *Football Association Premier League Ltd jt vs QC Leisure jt*<sup>87</sup>. Antud kohtuasjas oli ajutine reprodutseerimine mõeldud siirdamiseks ning moodustas lahutamatu osa tehnilisest protsessist, mis toimub satelliitdekoodri ja televiisori abil ning mille eesmärk on võimaldada edastatud saateid vastu võtta. Kohus leidis, et kuigi kohtupraktikast ilmneb, et erandi rakendamise tingimusi tuleb tõlgendada rangelt, kuna infoühiskonna direktiivi artikli 5 lõike 1 kujutab endast erandit direktiiviga kehtestatud üldnormist, milles on nõutud, et autoriõiguse omanik lubaks oma kaitstud teose igasugust reprodutseerimist, peab nende tingimuste tõlgendus siiski võimaldama kaitsta kehtestatud erandi kasulikku mõju ja järgida selle eesmärki, nii nagu see tuleneb eelkõige autoriõiguse direktiivi põhjendusest 31, mis kohustab tagada õiguste ja huvide tasakaal eri liiki õiguste valdajate huvide vahel, samuti eri liiki õiguste valdajate ning kaitstud objekti kasutajate vahel.

---

<sup>86</sup> EKo 1.12.2011, C-145/10, *Painer v Standard Verlags GmbH*

<sup>87</sup> EKo 4.10.2011, C-403/08 ja C-429/08, *Football Association Premier League Ltd jt vs QC Leisure jt*

Asjas *Padawan SL vs Sociedad General de Autores y Editores de España (SGAE)*<sup>88</sup> vaagis kohus õiglast hüvitist, mida tuleb maksta õiguste omajate kollektiivse esindamise organisatsioonile digitaalseks reprodutseerimiseks kasutatavate seadmete, aparaatide ning andmekandjate pealt. Kohus tõi välja infoühiskonna direktiivi põhjenduse 31 kohaselt vajadust tagada õiguste ja huvide tasakaal ühelt poolt õiguse omajate ja teiselt poolt kaitstud objektide kasutajate vahel ning otsustas, et kuigi liikmesriigid võivad direktiivi artikli 5 lõike 2 punkti b alusel omal valikul kehtestada liidu õiguses sätestatud autori reprodutseerimise ainuõiguse suhtes isikliku kasutamise puhuks erandi, peavad liikmesriigid, kes selle võimaluse ette näevad, sätestama kohustuse tasuda autoritele, kelle huve kõnealuse erandi kohaldamise tõttu kahjustatakse, õiglast hüvitist. Kõnealuse direktiivi huvide tasakaalu eesmärgiga oleks vastuolus tõlgendus, mille kohaselt liikmesriigid, kes on kehtestanud asjaomase, liidu õiguses sätestatud erandi, mille põhielement kõnealuse direktiivi põhjenduste 35 ja 38 kohaselt on mõiste „õiglane hüvitis”, saavad kõnealuse erandi tingimused, mis võivad liikmesriigiti erineda, seosetult ning ühtlustamata viisil täpsustada. Eelnimetatud kaalutlusi arvestades tuleb järeldada, et direktiivi artikli 5 lõike 2 punktis b esitatud mõiste „õiglane hüvitis” on liidu õiguse autonoomne mõiste, mida tuleb kõikides isikliku kasutamise eesmärgil reprodutseerimise erandi ette näinud liikmesriikides tõlgendada ühetaoliselt, sõltumata sellest, kas liikmesriigid on liidu õigusega, eelkõige nimetatud direktiiviga ette nähtud piirides pädevad kindlaks määrama õiglase hüvitise vormi, rahastamise üksikasjad, sissenõudmise ning suuruse.

Oluline märkus erandite kitsa tõlgendamise kohta sisaldub Euroopa Kohtu 2014. aasta otsuses asjas *ACI Adam BV jt vs Stichting de Thuiskopie jt*<sup>89</sup>. Kohus toonitas, et Infoühiskonna direktiivi põhjendusest 44 tuleb järeldada, et liidu seadusandja tahe oli näha ette, et liikmesriigid võiksid selles direktiivis osutatud erandite ja piirangute kehtestamisel nende ulatust autoriõigustega kaitstud teoste ja muude objektide teatavate uute kasutusviiside puhul veelgi kärpida. Seevastu ei näinud nimetatud põhjendus ega direktiivi ükski muu säte liikmesriikide suhtes ette võimalust selliste erandite ja piirangute ulatust laiendada.

Samas, autoriõiguse ekspertide aina domineerivamaks muutuva seisukoha järgi, kui intellektuaalse omandi üheks eesmärgiks on ühiskondliku arengu toetamine nii majandus-,

---

<sup>88</sup> EKo 21.10.2010, C-467/08, *Padawan SL vs SGAE*

<sup>89</sup> EKo 10.04.2014, C-435/12, *ACI Adam BV jt vs Stichting de Thuiskopie jt*

sotsiaal- ja kultuurisfääris kui ka innovatsiooni edendamine, siis liiga autorikeskne autoriõiguse regulatsioon koos rangelt piiritletud teoste vaba kasutamise eranditega ei soodusta seda arengut.<sup>90</sup> Nimelt leitakse, et väga ranged ja autorikesksed normid võtavad kasutajatelt võimaluse teiste isikute teadmist seaduslikult kasutada ning seeläbi panustada ühiskondlikku arengusse ja innovatsiooni.

Küsitavaks jääb, kas õiguste omajate lepinguvabadust saab üldse kitsendada teose vaba kasutamise erandite rakendamise nimel, ning kui jah, siis millistel tingimustel ja milliste erandite puhul. Lepinguvabaduse kui eneseteostuse vabaduse teostamise piiravaks klauslik on PS § 19 lõikes 2 sätestatu: igaüks peab oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning järgima seadust. Lähtuvalt § 19 lg 2 sõnastusest on tegu äärmiselt laia kehtivusalaga sättega. Riigikohus on seda ka vastavalt tõlgendanud: „Mis tahes põhiõiguse kasutamisele seab piirid PS § 19 lg 2”<sup>91</sup>. Kui asuda seisukohale, et § 19 lg 2 sisaldab üksnes üldklauslit, sisaldamata erivolitust § 19 lg 1 piiramiseks, siis oleks üldine vabaduspõhiõigus ilma piiriklauslita põhiõigus. Sel juhul tohiks üldist tegevusvabadust piirata üksnes siis, kui piirangut õigustab mõni muu põhiõigus või muu põhiseaduslikku järku õigusväärtus.<sup>92</sup>

Seega õiguste omajate lepinguvabaduse kitsendamiseks samuti tuleb lähtuda kas teis(t)est samaväärse(te)st põhiõigus(t)est või põhiseaduslikku järku õigusväärtus(t)est. Õigusväärtused mida kaitseb Eesti Vabariigi Põhiseadus, on muuhulgas ka ühiskondlik edu ja üldine kasu ehk sotsiaalsed ja järjepidevuslikud väärtused. Heinrich Schneideri seisukoha järgi kuuluvad sinna alla tsiviilühiskonna loomine ja igakülgne arendamine, vabadus, võrdsus, kõikide heaolu, majanduse-, sotsiaal- ning kultuurielu progress<sup>93</sup>.

Põhiseaduse preambula järgi on Eesti riik loodud *“pandiks praegustele ja tulevastele põlvetele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus, mis peab tagama eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimise läbi aegade”*. Euroopa Inimõiguste Kohtu endiste kohtuniku Rait Maruste seisukohal, ajaloolises perspektiivis vaadates kaasaegsed riigid sündisid rahvuslik-kultuurilise eneseteadvuse tõusul ja määratlemisel, kusjuures riiki nähti selle eesmärgi taotlemises kui

<sup>90</sup> L. Jents, Autoriõiguse piirangute roll ja tähendus tänapäeva ühiskonnas. – Juridica 2012/VII, lk 499-500.

<sup>91</sup> RKEKo 01.12.1997, 3-2-1-99-97.

<sup>92</sup> M. Ernits jt, Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. § 19, kommentaar 3.4.1. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.pohiseadus.ee> (1.03.2016).

<sup>93</sup> H. Schneider, Põhiseaduse preambula: tema tähtsus ja õiguslik loomus. – Juridica 1996/IX, lk 445

vahendit. Ei ole kahtlust selles, et ka Eesti riiklus on loodud taotlema rahvuse ja kultuuri säilimist ja arengut. Otseselt rahvuse ja kultuuri kaitsele on orienteeritud ka mitmed sätted Eesti Vabariigi põhiseaduse õiguste ja vabaduste peatükis. Kas on võimalik mõne õigusakti või toimingu tunnistamine põhiseadusevastaseks põhjusel, et see läheb vastuollu rahvuse ja kultuuri säilimise ja arengu põhiseadusliku eesmärgiga? Maruste sõnul ei ole see välistatud, kui vastuollu minek on ilmne, see on selgelt ja põhjendatult esile toodud ning võimalus vastuolu ületamiseks tõlgenduse kaudu puudub.<sup>94</sup>

Maruste järgi<sup>95</sup> on demokraatia printsiip üks tähtsaimaid Eesti Vabariigi põhiseaduslikke printsiipe, see avaldub paljudes vormides ning selle toimimise olulisemateks eeldusteks on väljendusvabadus, inimõiguste ja vabaduste austamine. Põhiseaduse §-s 44 on sätestatud põhiõigusena igaühe õigus informatsioonile. Ajalooliselt on see õigus suhteliselt noor ning tekkinud nüüdisaegses infoühiskonnas. Varasemas doktriinis ja aktides, sh Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis<sup>96</sup>, käsitletakse seda õigust sõnavabaduse osana. Hilisemad õigusaktid aga räägivad juba õigusest informatsioonile<sup>97</sup>, mis on sõnavabadusest selgelt erineva sisu ja mahuga ning vastavalt ka eristatav. Tänapäevast käsitlust peegeldab ka põhiseadus. Õigust ennast tuleb pidada selgelt uue põlvkonna õiguseks. Paragrahvis 45 kaitstav väljendusvabadus eeldab õigust teada ja vastavalt ka saada informatsiooni, seda hinnata ja oma arusaamiste kohaselt levitada, kuid Maruste hinnangul seda õigust tuleb tõlgendada seonduvalt väljendusvabaduse vajaduse ja teostamisega, selle kontekstis. Õigus saada informatsiooni ei pruugi aga üldse olla seotud sooviga end väljendada § 45 mõttes. See võib olla eelduseks paljude teiste põhiõiguste ja –vabaduste takistusteta teostamisele. Seega on õigus informatsioonile selgelt iseseisev põhiõigus. Õigus informatsioonile on demokraatliku ühiskonna väga oluline eeldus, mis tagab kodanike vaba enesemääratlemise ja avaliku võimu kontrollitavuse. Seetõttu tuleb sätet tõlgendada ja

---

<sup>94</sup> R. Maruste, Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse. – Juura. Tallinn 2004, lk. 92.

<sup>95</sup> Samas.

<sup>96</sup> EIÕK art. 10: "Igaühel on õigus sõnavabadusele. See õigus kätkeb vabadust oma arvamusele ning vabadust saada ja levitada teavet ja mõtteid ilma ametivõimude sekkumiseta ja sõltumata riigipiiridest [...] Kuna nende vabaduste kasutamisega kaasnevad kohustused ja vastutus, võidakse selle kohta seaduses ette näha formaalsusi, tingimusi, piiranguid või karistusi, mis on demokraatlikus ühiskonnas vajalikud riigi julgeoleku, territoriaalse terviklikkuse või ühiskondliku turvalisuse huvides, korratuste või kuritegude ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste maine või õiguste kaitseks, konfidentsiaalse teabe avalikustamise vältimiseks või õigusemõistmise autoriteedi ja erapooletuse säilitamiseks." - Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

<sup>97</sup> Näiteks Euroopa Liidu põhiõiguste harta sätestab õigust informatsioonile artiklites 8, 11 ja 42.

sisustada ka demokraatiaprintsiibi (§ 10) ja igäühe vaba eneseteostuse (§ 19) valguses.<sup>98</sup> Õigus informatsioonile kui uue põlvkonna põhiõigus vajab sisustamist tänapäevases infoühiskonnas täpselt samamoodi, nagu teose vaba kasutamise erandite rakendamine vajab ümbervaatamist autoriõigustega kaitstud teoste ja muude objektide teatavate uute kasutusviiside puhul.

Lähtudes Euroopa Liidu lepingu preambulis sätestatud liikmesriikide kohustusest tagama isikute majandusliku ja sotsiaalse arengu edendamist, võttes arvesse jätkusuutliku arengu põhimõtet, käesoleva töö autor peab kõige olulisemateks teose vaba kasutamise eranditeks just neid, mis on seotud õigusega informatsioonile ja sõnavabadusega, ehk edendavad õppe- ja teaduslikke eesmärke. Need erandid võimaldavad kasutajatel kõige efektiivsemalt panustada enda arendamise läbi ühiskonna arengusse. Seades neid erandeid kahtluse alla ja võimaldades õiguste omajatel neid piirata lepinguliste sätete alusel, riiklik seadusandja läheb vastuollu Euroopa Liidu lepingu olulise põhimõttega.

On oluline tõdeda, et ka Euroopa Kohtu viimase aja otsustele on iseloomulik käsitleda autoriõigusealastes vaidlustes kaugeleulatuvaid kultuurilisi, innovatsioonilisi ja laiemaid sotsiaalseid aspekte, seega üldiseks intellektuaalse omandi valdkonna tendentsiks saab pidada rõhuasetuse nihkumist rohkem tarbija huvide suunas. See toimub muidugi ranges kooskõlas autoriõiguste kaitse ja erandite kitsa tõlgendamise põhimõttega. Seda tendentsi silmas pidades on pigem aktuaalne rääkida teose vaba kasutamise erandite ringi laiendamisest, mitte nende võimaluste kitsendamisest õiguste omajate huvidest lähtuvalt. Teisest küljest on oluline hakata prioritseerima olemasolevate teose vaba kasutamise erandeid lähtudes nende kaitsvatest õigusväärtustest, et seeläbi hinnata, milliseid teose vaba kasutamise kitsendavaid meetmeid on lubatud nendega kasutada, ja kas üldse. Eriti on see aktuaalne digitaalse infokeskkonna tingimustes, kus õiguste omajate huvid on potentsiaalselt kõige riivatamad.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et seadusandja tegevus lubatud erandite ja piirangute tähenduse sisustamisel peab lähtuma õigussuhete erinevate poolte huvide tasakaalust. Põhjendamatult kitsendatud teose vaba kasutamise erandite rakendamise ja nende õiguskaitse süsteem, mis on loodud, eelistades õiguste omajate huvisid, võib rikkuda seda tasakaalu ja potentsiaalselt pärsida ühiskonna arengut, kuna piirab neist kõige olulisema erandi, mis on seotud teose vaba kasutamisega õppe- ja teaduslikel eesmärkidel. Erialases kirjanduses leidub aina rohkem seisukohti, mis seavad kahtluse alla teose autorite õiguste kataloogi järjekindlat

---

<sup>98</sup> R. Maruste, Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse. – Juura. Tallinn 2004, lk. 538-539.



laiendamist, eriti seoses tehnilise progressiga<sup>99</sup>. Infoühiskonna uute kasutamist piiravate tehniliste võimaluste rakendamine ja nende ulatuslik õiguskaitse sunnib kasutajaid hoiduma oma õiguste realiseerimisest, loovutades neid põhjendamatult teose õiguste omajatele. See süvendab iseenesest ärevust tekitavat tendentsi, et seadusandluses tasakaalu puudumine vähendab teose õiguspärase kasutamise võimalusi ja piirab kasutajate põhiõigusi nagu õigus informatsioonile, sõnavabadus, väljendusvabadus, õigus ligipääsule teadmistele ja kultuurilisele pärandile, õigus eneseteostusele ja muud sotsiaalsed, majanduslikud ja kultuurilised õigused.<sup>100</sup> Eesti hiljutise intellektuaalomandiõiguse kodifitseerimise algetappides leiti, et teose vaba kasutamise võimaluste oluline piiramine lepinguvabaduse üldprintsipile ning vastavate õigusnormide dispositiivsusele rõhudes rikuks oluliselt autoriõiguse seadusega loodud tasakaalu ning muudaks seega kogu regulatsiooni aluspõhimõtteid. Sätte olemuse hindamisel tuleb muuhulgas aluseks võtta nii vajadus tagada käibekindlus kui kaitsta tarbija tähelepanu väärivaid huve.<sup>101</sup>

Kuigi ühiskondliku vajaduste ja innovatsiooni eesmärkide esiletõstmine on üle maailma intellektuaalse omandi arengu tunnusjooneks, pole teose vaba kasutamise erandite harmoneerimine rahvusvahelisel tasandil seni olnud kuigi edukas. Mõne autori hinnangul, seda tõenäoliselt eelkõige seetõttu, et paljud vaba kasutamise erandid on olnud lahutamatu seotud konkreetse riigi kultuurilise ja sotsiaalse identiteediga ning seega on olnud väga keeruline saavutada ulatuslikku rahvusvahelist üksmeelt spetsiifiliste erandite kehtestamisel.<sup>102</sup>

Erialases kirjanduses leidub hulgaliselt seisukohti, et selliste mõistete nagu “õigustatud huvi” või “avalikkuse huvi” sisustamine teose vaba kasutamise reguleerimisel on ja peab jääma rahvusliku õiguse pärusmaaks. See, mis on ühiskonna arengu ja progressi edendamise huvides ühes riigis ja kultuurilises ruumis, ei pruugi edukalt taotleda samu eesmärki teises. Teose vaba

---

<sup>99</sup> Vt. nt. S. Balganes, The Obligatory Structure of Copyright Law: Unbundling the Wrong of Copying. - May 18, 2012, 125 Harvard Law Review, p. 1664

<sup>100</sup> L. R. Helfer, Human Rights and Intellectual Property: Conflict or Coexistence? – Minnesota Journal of Law, Science & Technology, 2003, Vol. 5, p. 47, Loyola-LA Legal Studies Paper No. 2003-27; Princeton Law and Public Affairs Working Paper No. 04-003.

<sup>101</sup> Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste probleemide koondkaardistus, lk 21.

<sup>102</sup> L. Guibault, G. Westkamp, et al. Study on the implementation and effect in Member States' laws of Directive 2001/29/EC on the harmonization of certain aspects of copyright and related rights in the information society. Final Report. The Netherlands, University of Amsterdam, Institute for Information Law 2007, p 41. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.ivir.nl/publicaties/download/605> (1.03.2016)

kasutamise erandite kehtestamine ja nende piiride määratlemine peab näitama seadusandja hinnangut, mis on vajalik ja kasulik konkreetse ühiskonna jaoks, ning kuidas autori õiguste piiramine mõjutab majanduslikku olukorda riigis. Üksnes sellise spetsiifilise hinnangu tegemine peab olema aluseks otsustamisele, millised autori õiguste erandid on rahvusliku eripära arvestades sobilikud igas ühiskonnas.<sup>103</sup> Sellest loogikast lähtudes on autori hinnangul ilmne, et seadusandja kohuseks peab olema täpsemalt reguleerida teose vaba kasutamise erandite rakendamist, lähtudes avalikkuse õigustatud huvi mõiste sisust, nii nagu konkreetsetes kultuuriruumis seda tõlgendatakse. See omakorda tähendab vajadust rahvuslikul tasandil reguleerida teose vaba kasutamise erandite kasutamist piiravaid lepingusätteid.

Samas, nagu eespool analüüsitud Euroopa Kohtu praktika näitab, vähemalt Euroopa Liidu majandusruumis on tekkinud selge suund vaba kasutamise erandite harmoniseerimisele, mõistete ühetaolisele rakendamisele ja praktikate ühtlustamisele, et tagada kõikides liikmesriikides siseturu reeglite ühetaoline tõlgendamine. Selline püüd tuleneb Infoühiskonna direktiivi seletavast märkusest 31, mis nendib, et olemasolevad erandite erinevused ja mõne piiratud toiminguga piirangud kahjustavad otseselt autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste siseturu toimimist. Need erinevused võivad muutuda veel häirivamaks seoses teoste piiriülese kasutamise ja piiriülese tegevuse arenguga. Siseturu nõuetekohase toimimise tagamiseks tuleks sellised erandid ja piirangud määratleda ühtlustatumalt. Ühtlustamistase peaks põhinema erandite ja piirangute mõjul siseturu tõrgeteta toimimisele.

## **2.3. Õiguslike meetmetega teose vaba kasutamise takistamise lubatavus kehtivas õiguses**

### **2.3.1. Eelnevalt läbiräägitud lepingud**

Eestis õiguses puudub selge käitumisjuhised teose vaba kasutamise erandite piiramise osas. Seadusandja pole spetsiaalselt reguleerinud Autoriõigusseaduses, välja arvatud mõnede erandite puhul, mis on seotud arvutiprogrammidega ja andmebaasidega, kas ja millistel tingimustel õiguste omajate vabadust piirata lepingutega teose vaba kasutamise erandite ulatust saab jätta ühiskonna huvides kohaldamata. Kasutaja seisukohalt on eelkõige oluline

---

<sup>103</sup> Vt. sel teemal B. Hugenholtz, M. V. Eechoud et al., The Recasting of Copyright and Related Rights for the Knowledge Economy. Final Report. – Institute for Information Law. University of Amsterdam, November 2006, p 59.

küsimus, kas ja millistel juhtudel on õiguste omaja huvides tehtud ning vabakasutuse erandeid piirav leping tühine. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse (edaspidi: TsÜS)<sup>104</sup> § 87 kohaselt on tühine seadusest tuleneva keeluga vastuolus olev tehing, kui keelu mõtteks on keelu rikkumise korral tuua kaasa tehingu tühisus, eelkõige juhul, kui seaduses on sätestatud, et teatud tagajärg ei tohi saabuda. AutÕS-is leidub kolm imperatiivset sätet, mille rikkumine toob kaasa automaatselt tehingu tühisuse. Need on § 25 lõige 3 (käsitleb arvutiprogrammi vaba pöördprojekteerimist (dekompileerimist)), § 25<sup>1</sup> (käsitleb andmebaasi vaba kasutamist) ja § 75<sup>5</sup> (käsitleb andmebaasi õiguspäraste kasutajate õigusi ja kohustusi). Põhjuseks on asjaolu, et vastavad kohustused on Euroopa Liidu liikmesriikidele peale pandud tarkvara direktiiviga<sup>105</sup> (artikkel 8 ja seletav märkus 16) ning andmebaaside direktiiviga<sup>106</sup> (artikkel 15). Infoühiskonna direktiiv aga ei puuduta teose vaba kasutamise sätete imperatiivsuse teemat ja jätab selle siseriiklike normide ja/või kohtupraktika lahendada, sätestades, et direktiiviga kehtestatud teose vaba kasutamise erandid ja piirangud ei takista siiski määratlemast lepingulisi suhteid, mille eesmärk on tagada õiguste valdajate õiglane hüvitis siseriiklike õigusaktidega ettenähtud ulatuses (artikkel 9 ja seletav märkus 45). Seega, kas teose vaba kasutamist piirav leping on TsÜSi alusel tühine või mitte, kui lepingu tühisus ei tulene otseselt AutÕS sätestatust, tuleb otsustada igal konkreetsel juhul eraldi lepingu vormi ja selle eesmärges silmas pidades.

Erialases kirjanduses leidub kaheldavaid seisukohti nii tugeva õiguste omajate huvide kaitse otstarbekuses, eriti arvestades, et mõned liikmesriigid, näiteks Belgia ja Portugal on juba kuuluranud teose vaba kasutamise erandite rakendamist imperatiivsetena.<sup>107</sup> Brian W. Esler nimetab niivõrd tugevat õiguste omajate huvide kaitsmist koguni kõige küsitavamaks ja tasakaalustamatuks sätteks, mis on kunagi kehtestatud Euroopa Liidus nii tundlikus valdkonnas nagu intellektuaalse omandi õiguse harmoniseerimine.<sup>108</sup>

---

<sup>104</sup> Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 13.03.2014, 103.

<sup>105</sup> Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23.04.2009 direktiiv 2009/24/EÜ, arvutiprogrammide õiguskaitse kohta (kodifitseeritud versioon) (EMPs kohaldatav tekst). – Euroopa Liidu Teataja L 111, 5.05.2009, lk 16-22.

<sup>106</sup> Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11.03.1996 direktiiv 96/9/EÜ, andmebaaside õiguskaitse kohta. – Euroopa Liidu Teataja L 077, 27.03.1996, lk 20-28.

<sup>107</sup> N. Helberger, B. Hugenholtz, No Place Like Home for Making a Copy: Private Copying in European Copyright Law and Consumer Law. – Berkeley Technology Law Journal, vol. 22, is. 3, art. 4, 06.2007, p 1074-1075.

<sup>108</sup> Vt. B. Esler, Technological Self-Help: Its Status under European Law and Implications for U.K. Law, 17th BILETA Annual Conference April 5th - 6th, 2002. Free University, Amsterdam. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.bileta.ac.uk/content/files/conference%20papers/2002/Technological%20Self-Help%20->

Erinevates liikmesriikides teose vaba kasutamise erandite kaitse praktika on väga erinev. Näiteks Ühendkuningriigis CDPA s. 28 lg 1 sätestab üldnormina, et seadusega kehtestatud teose vaba kasutamise erandid reguleerivad üksnes üldise autoriõiguse kohaldamise juhuseid, kuid ei mõjuta ega piira mitte mingil moel muid õigusi või kohustusi, mis võivad piirata ülalmainitud erandite kasutamist. Kõige ilmsem näide siinkohal on muidugi lepingulised sätted.

Samas 2011. aastal professor Ian Hargreaves'i juhtimisel läbiviidud uuringus Ühendkuningriigi intellektuaalomandi seadusandluse vastavuse kohta digitaalkeskkonna vajadustele leiti, et tõlgendades sellisel moel lepinguvabadust, tuleb välja, et õiguste omaja võib laiendada seaduse piire, mis sätestavad tema ainuõigusi. See loob potentsiaalse riski, et kui näiteks Ühendkuningriigi valitsus lubab teose kopeerimist isiklikel eesmärkidel, siis seda õigust võib tühistada lepingu alusel. Kui näiteks õppe- ja teaduslikel eesmärkidel teoseid kasutataval institutsioonil on palju lepinguid erinevate õiguste omajatega erinevates valdkondades ja iga õiguste omaja kehtestab oma piiranguid, see teeb selle institutsiooni jaoks äärmiselt keeruliseks otsustamist, mis on tema jaoks lubatud käitumine ja mis ei ole. Tulemuseks suure tõenäosusega saab olla see, et õigusselguse huvides institutsioon ise omal algatusel piirab teose vaba kasutamise viise, mis oleksid muidu talle seadusega garanteeritud. Isegi kui seda ei juhtu, siis teose vaba kasutamise lepingulised kitsendused on kahjulikud, sest nad on vastuolus õigusselguse printsiibiga. Selle asemel, et järeldada "seaduse alusel mul on lubatud teha koopia isiklikel eesmärkidel", kasutaja peab arvestama loogikaga "mul tuleb kontrollida minu litsentsi, kas ma tohin teha isikliku koopia"<sup>109</sup>.

CDPA-s praegu kasutatakse kaht erinevat tehnikat, et piirata lepinguvabadust. Ühel juhul lepingutingimused, mis piiravad teose vaba kasutamise erandite rakendamist, tunnistatakse õigustühisteks (erandite puhul, mis on seotud eelkõige arvutiprogrammidega ja andmebaasidega)<sup>110</sup>, ja teisel juhul sätestatakse, et selliseid piiranguid ei saa kohaldada, kui

---

[%20Its%20Status%20under%20European%20Law%20and%20Implications%20for%20U.K.%20Law.pdf](#)

(1.03.2016)

<sup>109</sup> Digital Opportunity. A Review of Intellectual Property and Growth. An Independent Report by Professor Ian Hargreaves, May 2011. - Arvutivõrgus kättesaadav:

[https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment\\_data/file/32563/ipreview-finalreport.pdf](https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/32563/ipreview-finalreport.pdf)

(1.03.2016)

<sup>110</sup> CDPA ss. 36(4), 50A, 50B, 296A(1)(a), 296A(1)(b), 296A(1)(c) ja 296B.

nad takistavad seaduses sätestatud erandi eesmärgi täitmist<sup>111</sup>. Viimane puudutab eelkõige põhiõigustega ja avaliku huviga seonduvate teose vaba kasutamise erandite rakendamist.<sup>112</sup>

Saksamaal UrhG § 95(b) kohaselt samuti ei või lepingutega eranditest kasusaamist välistada, kui tegemist on teose vaba kasutamise eranditega, mis on seotud õigusemõistmise ja ühiskonna julgeolekuga seotud eesmärkidega, piiratud võimalustega inimeste huvidega, õppe- või teaduslikel eesmärkidega, või teha koopiaid isiklikuks otstarbeks. Samal ajal tehakse erand neile õiguste objektidele, mis on kaitstud tehniliste kaitsemeetmetega ning üldsusele kättesaadavaks tehtud lepingu alusel sellisel viisil, et isik saab teost kasutada individuaalselt valitud ajal ja kohas.

Vastupidine olukord on Prantsusmaal, kus CDI § L331-8 kohaselt õiguste omajad võivad takistamatult piirata lepingu alusel teose vaba kasutamise erandite kasutamist, kui teos on kasutajale kättesaadav vabalt valitud ajal ja kohas. Teose vaba kasutamise erandite kohta on Prantsusmaal olemas Euroopa Liidu kohtu praktika arvestades üsna tähelepanuväärne näide. Nimelt Prantsusmaa kõrgeim kohus on otsustanud 2006. aastal lõppenud tsiviilvaidluses, et erandeid ja piiranguid ei saa käsitleda tarbija õigustena, vaid nad on oma olemuselt privileegid.<sup>113</sup> Seetõttu individuaalselt läbiräägitud lepingutingimusega on võimalik piirata teose või kaasnevate õiguste eseme vaba kasutust.

Ülaltoodud näidetele tuginedes võib väita, et Euroopa Liidus kehtestatud infoühiskonna direktiiv ei ole teose vaba kasutamise piirangute reeglistiku korrastamise eesmärki täitnud selles osas mis puudutab lepinguvabadust. Direktiivi artiklis 5 sätestatud piirangute ulatuslik loetelu ja nende lai sõnastus võib esmapilgul viidata õiguste omajate ja kasutajate huvide teatud tasakaalule, selline tasakaal võib olla tõsiselt kahjustatud mitte ainult sätestatud piirangute vabatahtliku iseloomuga, mis jätab liikmesriikidele suure otsustusruumi nende kehtestamisel, vaid ka asjaoluga, et need erandid ei ole otsesõnu imperatiivsed ning õiguste omajatel ei ole mingit takistust neid lepingute abil kitsendada.<sup>114</sup> Euroopa Majandus- ja

---

<sup>111</sup> CDPA ss. 29(4B), 29A(5), 32(3), 31F(8), 32(3), 41(5), 42(7), 42A(6),

<sup>112</sup> L. Bently, B. Sherman, Intellectual Property Law. 4th edition. Oxford University Press 2014, p 229.

<sup>113</sup> Cour de cassation – Première chambre civile, Arrêt n° 549 du 28 février 2006, 05-15.824, 05-16.002, 28 février 2006, Studio Canal, Universal Pictures video France et SEV contre S. Perquin et Ufc que Choisir.

<sup>114</sup> L. Guibault, G. Westkamp, et al. Study on the implementation and effect in Member States' laws of Directive 2001/29/EC on the harmonization of certain aspects of copyright and related rights in the information society. Final Report. The Netherlands, University of Amsterdam, Institute for Information Law 2007, p 65. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.ivir.nl/publicaties/download/605> (1.03.2016)

Sotsiaalkomitee on samuti väljendanud muret, et eelnimetatud “asjaolu on komitee arvates oluline takistus digitaalajastu jätkuvalt arenevaid tehnilisi vahendeid kasutavas teadmistepõhises majanduskeskkonnas põhjendatud erandite tegelikule ühtlustamisele”.<sup>115</sup>

Võib oletada, et Euroopa Liidu seadusandja soovimatus sekkuda teose vaba kasutamise piirangute lepinguliste kitsenduste reguleerimisse on seotud sellega, et lepinguõigus on traditsiooniliselt olnud riigisisese ning -spetsiifilise õiguse reguleerimise esemeks. Tänapäeva digitaalühiskond aga ei tunne riigipiire ja Euroopa Liidu ühise turu tingimustes oleks hädavajalik, käesoleva töö autori arvates, kehtestada üldine tehnikaneutraalne regulatsioon, mis sätestab lepinguvabaduse piire teose vaba kasutamise osas. See on eeldatav oluline Euroopa Liidu tasandil üldise ja paindliku õigusraamistiku arendamiseks, mis omakorda aitab kaasa Euroopa infoühiskonna edendamisele.

Euroopa seadusandja on juba piiranud lepinguvabadust, sätestades 2009. aasta direktiivis arvutiprogrammide õiguskaitse kohta, et kõik lepingutingimused, mis on vastuolus antud direktiivi decompileerimist käsitlevate sätetega või direktiivi sätetes tagavarakoopia tegemise või programmi funktsioneerimise jälgimise, uurimise ja katsetamise kohta sätestatud eranditega, peaksid siiski olema õigustühised (seletav märkus 16). Samasugune piirang sisaldub ka juba 20 aastat tagasi kehtestatud andmebaaside direktiivi artiklis 15, mille kohaselt andmebaasi või selle koopia õiguspärase kasutaja poolt piiratud toimingutest kehtestatud eranditega vastuolus olevad lepingutingimused on kehtetud. Oluline on siinkohal rõhutada, et mainitud erandid andmebaaside puhul hõlmavad mitteelektroonilist andmebaasi reprodutseerimist isiklikeks vajadusteks; koos allika kohustusliku äranäitamise kasutamist illustreeriva materjalina õppe- või teadusliku uurimistöö eesmärkidel, nende eesmärkidega motiveeritud mahus ja tingimusel, et selline kasutamine ei taotle ärilisi eesmärke; kasutamist avaliku julgeoleku, haldustegevuse või õigusemõistmise huvides; ja muude siseriiklikus õiguses tavapäraselt lubatud autoriõigust puudutavad erandite raames.

Nagu rõhutatud, Euroopa Liidu infoühiskonna direktiiv ei kehtesta teose vaba kasutamise erandite imperatiivsust, kuid samas sätestab seletavas märkuses 30, et kõik infoühiskonna direktiivis sätestatud õigusi võib võõrandada, üle anda või hõlmata litsentsilepingutega, ilma et see mõjutaks autoriõiguse ja sellega kaasnevate õigustega seotud asjaomaste siseriiklike õigusaktide kohaldamist. Direktiivi sisuline sõnastus sisaldab võrdlemisi vähe regulatsioone,

---

<sup>115</sup> Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Roheline raamat – Autoriõigus teadmistepõhises majanduses”. KOM(2008) 466 lõplik. – Euroopa Liidu Teataja C 228, 22.09.2009.

mis puudutavad lepingulisi suhteid. Seletava märkuse 45 sõnastusest “erandid ja piirangud ei takista siiski määratlemast lepingulisi suhteid, mille eesmärk on tagada õiguste valdajate õiglane hüvitis siseriiklike õigusaktidega ettenähtud ulatuses” võib teha järelduse, et vaba kasutamise erandeid võib takistamatult lepinguga piirata; ja teisest küljest võib järeldada, et selle sätte eesmärgiks on üksnes tagada õiguste omajatele õiglane tasu erandite rakendamise eest, ning tasu maksmisega mitte seotud vaba kasutamise erandite kitsendamine on sellele sättele tuginedes vaieldav.

Eesti kehtiv seadusandlus seda küsimust otsesõnu ei reguleeri. Õiguste esemete (peale andmebaaside ja arvutiprogrammide) vaba kasutamise juhtude osas autoriõiguse seadus ei sisalda otsest erandite kasutamise võimaluesst kõrvalekaldumise keeldu ning vastus nende kõrvalekalde lubatavuse kohta tuleb leida erandeid kehtestavate sätete tõlgendamise kaudu. Käesoleva töö autori hinnangul selliste normide imperatiivsust või dispositiivsust hinnates tuleb lähtuda objektiiv-teleoloogilisest meetodist ning hinnata, kas teose vaba kasutamise eranditest lepingu alusel loobumise võimaldatus ei muudaks kogu vaba kasutamise regulatsiooni eesmäärke ja aluspõhimõtteid.

Eesti kohtutes on seni olnud äärmiselt vähe teose vaba kasutamise juhtusid puudutavaid vaidlusi ning üldse pole arutatud vaba kasutamise iseloomu lepinguvabaduse ja autoriõiguse kontekstis. Peamiseks ohuks antud juhul tuleb käesoleva töö autori hinnangul pidada seda, et digitaalkeskkonnas saavad õiguste omajad ühe klikiga sõlmitavate lepingute alusel võimaluse oluliselt suurendada oma ainuõiguste kataloogi, piirates sellega avalikkuse huve ning kasutajate põhiõigusi.

Lähtudes Eesti Vabariigi põhiseaduse §-s 19 sätestatud universaalsest eneseteostuse vabadusest ja sellest tulenevast privaatautonomia põhimõttest, on meie lepinguõiguse läbivaks aluseks üldine lepinguvabaduse printsiip. Käesolev printsiip on väljendatud ka erinevate VÕS paragrahvide kaudu, millest kõige olulisem on kahtlemata § 8, mis avab lepingu mõiste ja sätestab, et leping on lepingupooltele kohustuslik. Käesoleva paragrahvi lõige 2 sätestab Eesti positiivses õigus lepingu siduvuse ehk *pacta sunt servanda* kui lepingulise võlasuhte moraalse imperatiivi. VÕS § 8 kommentaaris märgitakse, et lepingute siduvus ei ole absoluutne põhimõte, seaduses on sätestatud rida juhuseid (nt. VÕS § 110 alusel), kus lepingu pooltel on õigus lepingu täitmisest keelduda või vabaneda lepingust

ühepoolse tahteavaldusega, kasutades seaduses või lepingus ettenähtud kujundusõigust<sup>116</sup>. Lepingute siduvuse põhimõte on seejuures võlaõigusseaduses üldpõhimõte, millest kõrvalekaldumine on lubatud ainult poolte kokkuleppel või seaduses sätestatud juhtudel. Lepingupoolte vabadust taganeda lepingute siduvuse põhimõttest tagatakse poolte õigusega ise kokku leppida, millistel alustel võib lepingu ühepoolset lõpetada või selle tingimusi muuta<sup>117</sup>.

Tuleb asuda seisukohale, et sellised üldsuse väärtused, nagu õigus informatsioonile, sõna- ja väljendusvabadus mida kaitseb Eesti Vabariigi põhiseadus, on sama olulised kui autori ja teiste õiguste omajate huvid, mis on seotud lepinguvabadusega. Sellest johtuvalt on asjakohane anda hinnang, kas AutÕS § 80<sup>3</sup> lõikes 5 sätestatud lepinguvabadust tuleks tõlgendada kitsendavalt, lähtudes avalikkuse ja õiguste omajate huvide tasakaalust ning otsustada, kas kõik lepinguvormid sobivad teose vaba kasutamise erandist kasusaamise piiramiseks. Seejuures tuleb silmas pidada, et lepingupooli tuleb kohelda võrdselt, asendamata kumbagi poolt oluliselt paremasse või halvemasse olukorda.

Käesoleva magistritöö autori hinnangul tuleb asuda seisukohale, et teose vaba kasutamise erandite kitsendamine eelnevalt läbiräägitud lepinguga on põhjendatud, sest kehtiv õigus ega siduvad rahvusvahelised kohustused seda ei keela. Seega eelnevalt läbiräägitavate lepingute reguleerimise puhul tegemist oleks puhtalt õiguspoliitilise otsustusega. Kuid lepingupoolte võrdsuse printsiip seab eelkõige kahtluse alla õiguste omajate võimaluse pakkuda kasutajatele tüüptingimustega lepingud, mis välistavad või kitsendavad teose vaba kasutamise võimalusi. Järgmiselt vaatame, kuivõrd ebasoodsasse olukorda on asetatud kasutajad tüüptingimustega litsentsilepingute puhul ja kas see võib olla põhjuseks, et lugeda neid tingimusi kasutaja põhiõigustega vastuolus olevateks.

### **2.3.2. Tüüptingimustega lepingud**

Digitaalses infokeskkonnas sõlmitavad lepingud õiguste omajatega on teinud kasutajate õiguste piiramist imelihtsaks, sest võimaldavad nõuda ühe klikiga lepingu tüüptingimuste aktsepteerimist või seovad veebisisu kasutamist internetilehekülje kasutamistingimustega

---

<sup>116</sup> Varul, P. jt, Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. § 8, kommentaar 4.3. – Juura, Tallinn 2006, lk. 39-40.

<sup>117</sup> Kohustuse täitmisest keeldumine üldise õiguskaitsevahendina on sätestatud VÕS §§-des 110 ja 111.



automaatse nõustamisega. Euroopa Liidu elektroonilise kaubanduse direktiivi<sup>118</sup> artikli 9 lõige 1 sätestab, et liikmesriikide kohustus on tagada, et nende õigussüsteem võimaldab lepingute sõlmimist elektroonilisel teel. See tähendab eeskätt, et lepingu sõlmimise protsessi suhtes kohaldatavad õigusnormid ei tohi takistada elektrooniliste lepingute kasutamist ega põhjustada selliste lepingute kehtetust selle tõttu, et need on sõlmitud elektroonilisel teel. Sellele vaatamata sätestavad mitmed horisontaalsed direktiivid erandeid, mis otsesõnu keelavad teose vaba kasutamise piirangute kehtestamist lepinguliste tingimustega (andmebaasid ja arvutiprogrammid). Samuti on igati põhjendatud elektroonilisel teel sõlmitud lepingute tingimuste allutamine täiendavale kontrollile tarbijakaitse õiguse vaatenurgast.

Veel suuremaks probleemiks on kasutaja poolt lepinguga aktsepteeritud tehnilised kaitsemeetmed veebikeskkonnas, kus tal on võrdlemisi raske mõjutada lepingu sisu. Nagu varem sai juba mainitud, ei kohaldata neid infoühiskonna direktiivi sätteid, mis kohustavad õiguste omajaid kõrvaldama tehnilisi kaitsemeetmeid teatud puhkudel eranditest kasusaajate huvides, ka nende teoste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide suhtes, mis on tehtud üldsusele kättesaadavaks lepingu alusel sellisel viisil, et isik saab neid kasutada individuaalselt valitud kohas ja ajal.

Tüüptingimustega<sup>119</sup> lepingu puhul lepingu sisulise kujundamise vabadust kasutab vaid üks osapool enda kasuks. Seejuures võib väita, et tema eesmärgiks on teise osapoolle lepingu sisulise kujundamise vabadust kärpida. Tihti on tüüptingimustest kasusaaja ka majanduslikult ja juriidiliselt paremini kindlustatud. Isegi siis, kui teine osapool mõistab hästi tüüptingimuste sisu ja saab aru nende õiguslikust tähendusest, tal puudub üldjuhul reaalne võimalus neid tingimusi tulemuslikult mõjutada. Seejuures ei oma tähtsust, kas kasutaja aktsepteeris tüüptingimusi teadlikult, näiteks klikides saidil, et ta on nõus pakutud lepinguga, või tüüptingimused olid kehtestatud vaikimisi kõigile, kes antud digitaalses keskkonnas asuvat objekti kasutavad.

---

<sup>118</sup> Euroopa Parlamendi ja nõukogu 8.06.2000 direktiiv 2000/31/EÜ, infoühiskonna teenuste teatavate õiguslike aspektide, eriti elektroonilise kaubanduse kohta siseturul (direktiiv elektroonilise kaubanduse kohta). – Euroopa Liidu Teataja L 178, 17.07.2000, lk 1-16.

<sup>119</sup> VÕS § 35 lõikes 1 on sätestatud järgmised tüüptingimuste tunnused:

- 1) tegemist on lepingutingimusega,
- 2) see on eelnevalt välja töötatud tüüplepingutes kasutamiseks või muul põhjusel ei ole eraldi läbi räägitud,
- 3) tingimuse kasutaja kasutab teise lepingupoolle suhtes,
- 4) teine lepingupool ei ole võimeline mõjutama tingimuse sisu.

Tingimust ei loeta kunagi eraldi kokkulepituks, kui see on eelnevalt koostatud ning teine lepingupool ei ole seetõttu saanud tingimust sisuliselt mõjutada (VÕS § 35 lg 2), eriti eelnevalt koostatud tüüplepingute puhul<sup>120</sup>. Digitaalkeskkonnas sõlmivate lepingute puhul on pea alati tegemist seda tüüpi lepingutega, kus tingimused on eelnevalt koostatud õiguste omajate poolt ning kasutajal jääb ainult nõustuda või mitte nõustuda nendega. Tingimustega mittenõustumine toob reeglina kaasa offerdi tühistamise.

VÕS § 35 kommentaari autorid on seisukohal, et kui pooltevaheline leping vastab oma väliste tunnuste poolest tüüptingimustega lepingu tunnustele (eelkõige kui tegemist on täida-lüngadstiilis formulariga või muu tingimuste kogumiga, mida ilmselt kasutatakse suurema hulga lepingupartnerite suhtes), kehtib § 35 lg 2 kohaselt eeldus, et vastavad tingimused on tüüptingimused, millele kohaldatakse tüüptingimuste regulatsiooni. Tingimuste kasutajal on siiski põhimõtteliselt võimalik tõendada vastupidist, näiteks, et lepingutingimus on poolte vahel eraldi läbi räägitud<sup>121</sup>.

Õiguskirjanduses leidub ka seisukohti, et õiguste omajatel jääb alati Infoühiskonna direktiivi artikli 6 lõikes 4 sätestatust tulenevalt õigus piirata vaba kasutamise erandite kasutamist, sätestades vastavaid tingimusi kasutajatele suunatud litsentsilepingutes, ka ilma selleta, et kasutajal oleks võimalus vastavaid tingimusi omalt poolt mõjutada.<sup>122</sup> Selline lähenemine oleks aga käesoleva töö autori hinnangul vastuolus Infoühiskonna direktiivi eesmärgiga peambula punktis 31, mille kohaselt tuleb tagada õiguste ja huvide tasakaal eri liiki õiguste valdajate huvide vahel, samuti eri liiki õiguste valdajate ning kaitstud objekti kasutajate vahel.

Fakt, et lepinguvabadus on meie õigussüsteemi üks põhialustalasid, ei tähenda siiski seda, et seda vabadust tuleb tõlgendada kui piiramatut. Seadusandja on kehtestanud hulgaliselt piiranguid lepinguvabadusele, et kaitsta muid olulisi õigushüvesid ja tagada lepingupoolte võrdsus tsiviilsuhetes, eriti mis puudutab tarbijaõigusi. Tarbija kahjuks kõrvalekalduvad kokkuleped on tühised näiteks väljaspool äriruume (VÕS § 51), sidevahendi abil (VÕS § 62),

---

<sup>120</sup> Vt. selle kohta Riigikohtu 8. mai 2007. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-45-07, p 11; 6. juuni 2012. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-66-12, p 12.

<sup>121</sup> P. Varul jt, Völaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. § 35, kommentaar 4.1.4. – Juura, Tallinn 2006, lk. 129.

<sup>122</sup> M. M. Walter, S. V. Lewinski (eds). European Copyright Law: a Commentary. – Oxford University Press, 2010, com. 11.6.18, p. 1074.

arvutivõrgu abil (VÕS § 62<sup>3</sup>) sõlmitud lepingute puhul, samuti lepingueelse teabe andmise kohustuse (VÕS § 14<sup>1</sup>) ja tasu nõudmise piirangute (VÕS § 28<sup>1</sup>) rikkuvate lepingute puhul. Mandrieuroopa õigussüsteemile on iseloomulik tsiviilsuhetes hea usu põhimõte, mis kohustab lepingupooli alati käituma nagu ausalt ja õiglaselt mõtlev isik (VÕS § 6). Poolte kohustus käituda teineteise suhtes hea usu põhimõttest lähtuvalt rakendub nii lepingu loomisele kui ka täitmisele. Hea usu põhimõtte kehtestamine annab kohtule seadusest tuleneva õiguse jätta kohaldamata seadus, teva või tehing, kui see oleks vastuvõetamatu hea usu põhimõttest lähtuvalt (VÕS § 6 lg 2). Eelkõige see puudutab teise poole õiguste kuritarvitamist.

Veel üheks lepinguvabadust piiravaks põhimõtteks, mida saab antud teema kontekstis pidada relevantseks, on VÕS §-s 7 sätestatud mõistlikkuse põhimõte. Selle kohaselt loetakse võlasuhetes mõistlikuks seda, mida samas olukorras heas usus tegutsevad isikud loeksid tavaliselt mõistlikuks<sup>123</sup>. Seadusandja pole täpsemalt mõistlikkust defineerinud, sätestades § 7 lõikes 2 ainult, et mõistlikkuse hindamisel arvestatakse võlasuhte olemust ja tehingu eesmärki, vastava tegevus- või kutseala tavaid ja praktikaid, samuti muid asjaolusid. Eesti õigusteadlase ja filosoofi Ilmar Tammelo kontseptsiooni järgi, mõistlikkus on põhimõte, mis võimaldab realiseerida õigluse ideed. Sõna “mõistus” tähendusel on tugevalt hinnanguline konnotatsioon, nagu ka tema otsese vastandi “ebamõistlikkus” tähendusel. Tammelo hinnangul, täielikku kataloogi mõistlikkuse kriteeriumist koostada ei saa. Pealegi need kriteeriumid, mille abil hinnatakse sotsiaalsete olude mõistlikkust, muutuvad ajas ja ruumis<sup>124</sup>.

Tekkib küsimus, kas teose vaba kasutamise välistamine või piiramine lepingu tüüptingimusena on või ei ole vastuolus võlaõigusseaduses sätestatud mõistlikkuse ja/või hea usu põhimõttega. Samuti tuleb silmas pidada, et TsÜS § 86 lg 2 p 1 kohaselt tühine on heade kommete või avaliku korraga vastuolus olev tehing, mis on tehtud teise poole jaoks äärmiselt ebasoodsatel tingimustel. Käesoleva töö autor pooldab vaba kasutamise rakendamise põhimõttena lepinguvabaduse kitsendavat tõlgendamist ning asub seisukohale, et teose vaba kasutamise piirangute võimalikud lepingulised takistused peavad infoühiskonna direktiivi eesmärgi silmas pidades lähtuma poolte võrdsuse printsiibist. See eeldab kahte tingimuste täitmist: kasutaja on informeeritud ja nõus teose vaba kasutamise õigusest loobumisest; ja kasutaja nõusolek teose vaba kasutamise õigusest loobumiseks on väljendatud eraldi

<sup>123</sup> P. Varul jt, Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. § 7, kommentaar 4. – Juura, Tallinn 2006, lk. 33-35.

<sup>124</sup> I. Tammelo, Õiglus ja hool. – Ilmamaa. Tartu 2001; 2006, lk. 316-325.

läbiräägitud lepingu osana. Nende tingimuste täitmist ei ole võimalik saavutada tüüptingimustega lepingute sõlmimisel. Seega Infoühiskonna direktiivi eesmärgi täitmiseks ja õigusselguse huvides oleks asjakohane lisada AutÕS-i täiendav regulatsioon, mille kohaselt seaduses sätestatud teose vaba kasutamise eranditest kasusaamist piirav lepingu tüüptingimus oleks tühine.

Lähtudes teiste riikide õiguspraktikast, kaaluda võib viis erinevat võimalust, kuidas saab reguleerida lepinguõigust teose vaba kasutamise erandite puhul: lugeda lepingutingimus, mis piirab vaba kasutamist tühiseks, lugeda tüüptingimus, mis piirab vaba kasutamist tühiseks, lugeda lepingutingimus, mis piirab vaba kasutamist tühiseks teatud erandite puhul, lugeda tüüptingimus, mis piirab vaba kasutamist tühiseks teatud erandite puhul; ja mitte muuta kehtivat regulatsiooni ehk mitte piirata lepinguvabadust. Justiitsministeeriumi õiguspoliitiliseks seisukohaks jäi, et Eesti tingimustes oleks kohane sätestada seaduses, et tüüptingimus on tühine, kui see on vastuolus õiguste eseme vaba kasutamist reguleerivate sätetega.<sup>125</sup> Eelnõu kohaselt ei ole tähtis, kas tüüptingimust kasutatakse füüsilisest isikust tarbija või juriidilise isikuga sõlmitavas lepingus. Samas, kui tingimus on eraldi läbi räägitud, sis võib vaba kasutust piirata, välja arvatud kui see oleks vastuolus mõne teise seaduse sättega<sup>126</sup>.

---

<sup>125</sup> Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu (versioon 19.07.2014) § 39 lg 5, Justiitsministeerium. – Arvutivõrgus kättesaadav: <https://ajaveeb.just.ee/intellektuaalneomand/wp-content/uploads/2014/08/AutÕS-EN-19-7-2014.pdf>

<sup>126</sup> Seletuskiri Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu juurde (versioon 21.07.2014, eelnõu versioon 19.07.2014), § 39 lg 5, lk 76, Justiitsministeerium. – Arvutivõrgus kättesaadav: <https://ajaveeb.just.ee/intellektuaalneomand/wp-content/uploads/2014/08/Autoriõiguse-seletuskiri-21-7-2014.pdf> (1.03.2016)

## KOKKUVÕTE

Digitaalajastu ja tehniliste uuenduste massilise pealetungi tagajärjel, autoriõigusega ja kaasnevate õigustega kaitstud õiguste esemeid kasutatakse aina rohkem õigusvastaselt. Kasutajad ei pruugi seejuures olla isegi teadlikud, et nende poolt internetis kasutatavad leheküljed rikkuvad õiguste omajate õigusi. Massiline piraatlus võib nendes tingimustes mõjutada hävitavalt kogu loometööstust. Seejuures järelevalve teostamine õiguste esemete kasutamise üle on digitaalkeskkonnas oluliselt keerulisem võrreldes analoogmaailmaga, kuna ühe klikiga on võimalik teha kas või miljon koopiat, levitada materjal suurele arvule isikutele kogu maailmas ja seda kõike ilma mingi kvaliteedikahetusega. Lisaks sellele, aina suurem osa seni analoogformaadis olevaid andmeid viiakse digitaalformaatidele ning jagatakse seejärel kasutajate vahel, mis veelgi mõjutab õiguste omajate huvisid.

Seetõttu aina suurema tehnilise progressi taustal võetakse täiendavaid meetmeid, et kaitsta õiguste omajate huvisid. Üheks taoliseks täiendavaks kaitsevõimaluseks on õiguste digitaalse teostamise süsteemi, mille osaks on tehnilised kaitsemeetmed, rakendamine. See võimaldab digitaalse infosu avaldaja poolt määrata selle kasutamise tingimused ja kindlustada selle, et infosu on kasutajale kättesaadav ainult pärast maksmist. Tehniliste kaitsemeetmete kasutamise kõrval kasutatakse ka õiguslikke takistusi, mille raames õiguste omajad seavad niisugused õiguste eseme kasutamise tingimused, mis välistavad või oluliselt piiravad teose vaba kasutamist, võrreldes seaduses sätestatud eranditega. Nimetatud lepingulised takistused võivad väljenduda nii eelnevalt läbiräägitud kokkulepetes õiguste omaja ja tarbija vahel, kui ka erinevates õiguste omaja poolt sätestatud tüüptingimustes, millede osas kasutaja kaasarääkimisvõimalus on välistatud.

Käesoleva magistritöö eesmärk oli vastata küsimusele, kas taoline õiguste omajate praktika kaitsemeetmete kohaldamisel ning õiguslike meetmete rakendamisel, mille tulemusena takistatakse või keelatakse teoste kasutajatel teose kasutamine viisidel, mis langevad lubatud vaba kasutuse erandite alla, on Eesti õiguskorras lubatud ning milline on selle praktika õiguslik tähendus ja tagajärjed kasutajate jaoks.

Samuti autor otsis vastust küsimustele kas, millises ulatuses ja millisel õiguslikul alusel teose kasutaja, kes ei ole autoripoolset keeldu või eemaldab tehnilise kaitsemeetme eesmärgiga

kasutada teost vaba kasutuse erandi alla langeval viisil, vastutab autori ainuõiguste rikkumise eest.

Püstitatud küsimuste analüüsimisel kasutas magistritöö autor nii Eesti autoriõiguse seadust ja muud asjakohast seadusandlust, kui ka Euroopa Liidu autoriõiguse valdkonda harmoniseerivaid õigusakte ning rahvusvahelisi lepinguid, mis vastavat valdkonda reguleerivad. Kehtiva õiguse tõlgendamise eesmärgil on kasutatud kohtupraktikat, kuid Riigikohtu praktika antud valdkonnas praktiliselt puudub. Seetõttu on käesolevas magistritöös analüüsitud peamiselt Euroopa Kohtu lahendeid. Eesmärgiga tuvastada Euroopa Liidu liikmesriikide õiguskordades esinevaid erinevaid lahendusi, Eestis kehtestatud õigusnorme on võrdleva analüüsi meetodil kõrvutatud Ühendkuningriigi, Saksamaa ja Prantsusmaa asjakohaste õigusaktidega. Samuti, arvestades et Eestis on toimumas ulatuslik intellektuaalse omandi õiguse revisjon, olemasolevaid õigusnorme on võrreldatud ka uue autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõuga, mis on ettevalmistamisel justiitsministeeriumis.

Püstitatud probleemi lahendamiseks on käesolev magistritöö jaotatud kaheks peatükiks. Esimeses peatükis on käsitletud teose kasutamise faktilist takistamist erinevate tehniliste kaitsemeetmetega, mis kas takistavad kasutajal teosele ligipääsemist (nt krüpteering) või muudavad võimatuks selle allalaadimise, reprodutseerimise või muul viisil kasutamise. Teises peatükis on analüüsitud teose kasutamise takistamist erinevate õiguslike meetmetega, nagu lepingud, sealhulgas tüüptingimustega lepingud kasutajatega, millega õiguste omajad keelavad teose kasutamine viisil, mis langeb vaba kasutamise erandi alla.

Esimeses peatükis analüüsiti tehniliste kaitsemeetmete olemust, mõju teose vaba kasutamisele ja lubatavust Eesti õigussüsteemis. Oluline on siinkohal märkida, et tehnilised kaitsemeetmed on kohustusliku Euroopa Liidu Infoühiskonna direktiivi alusel erilise kaitse all, mis väljendub selles, et tehnilise kaitsemeetme iseseisev kõrvaldamine kasutaja poolt ilma õiguste omaja nõusolekuta toob kaasa karistusõiguslikku vastutust. Tehniliseks kaitsemeetmeks seejuures loetakse mis tahes tehnoloogiat, seadet või komponenti, mille eesmärk tavapärase toimimise puhul on takistada või piirata teoste või muude objektidega seotud toiminguid, milleks autoriõiguse või sellega kaasnevate õiguste valdaja ei ole luba andnud.

Niivõrd tugev õiguskaitse ja sellega seotud õiguslikud riskid motiveerivad kasutajad pigem loobuma üldse oma õiguste rakendamisest, isegi kui seaduse alusel neil on olemas võimalus

teose vaba kasutamiseks. See omakorda mõjutab negatiivselt autoriõiguse seaduses sätestatud teose vaba kasutamise eesmärke. Seetõttu on hädavajalik leida kompromiss õiguste omajate ja kasutajate huvide vahel, võttes arvesse nii tehnoloogiliste arengusuunade aina suureneva mõju kirjandus- ja kunstiteose loomisele, kui ka vajadust kaitsta avalikkuse huve, mis on eelkõige seotud hariduse ja uurimistegevusega ning informatsiooni kättesaadavusega.

Tehnilised kaitsemeetmed ei ole võimelised iseseisvalt analüüsima teose kasutamise õiguspärasust vaba kasutamise erandite puhul, kuna see omakorda eeldab kolmeastmelise testi läbimist, mille puhul on vaja hinnata teose kasutamise eesmärki, viisi ja mõju õiguste omaja huvidele. Sellele vaatamata Infoühiskonna direktiivis on sätestatud liikmesriikide imperatiivne kohustus tagada tõhus õiguskaitse tehniliste kaitsemeetmete kõrvalhoidumise vastu, mis nõuab kaitsta neid igal juhul, isegi siis, kui kasutajal oleks täielik õigus kasutada tehnilise kaitsemeetmetega kaitstud teost. Autor jõudis järeldusele, et seeläbi tehniliste kaitsemeetmete rakendamine pärsib nii ühiskondlikku arengut sotsiaalses, majanduslikus ja kultuurilises sfääris, kui ka innovatsiooni edendamist.

Magistritöös on analüüsitud, kuidas saab pehmendada seda negatiivset mõju avalikkuse huvidele ning kas selleks on vaja muuta seadust või saab piirduda õigustrakendava praktika korrigeerimisega. Eelkõige tuleb nentida, et tehniliste kaitsemeetmete kõrvalhoidumise kriminaliseerimist ei eelda ükski Euroopa Liidu direktiiv ega siduv rahvusvaheline õigusakt. Sellele vaatamata Infoühiskonna direktiivi ülevõtmisel kehtestati esialgu kriminaalvastutus autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste rikkumist takistava tehnilise kaitsemeetme kõrvaldamise eest. Analoogsed normid on seni kasutusel ka kõikide võrdlusriikide seadusandluses. Eesti karistusõiguse revisjoni käigus aga leiti, et oleks ülereageerimine karistada kaitsemeetme kõrvaldamise eest näiteks koduses kasutuses oleval DVD-mängijal või arvutil, ning kriminaalkaristused peaksid järgnema üksnes raskele õigusrikkumisele. Seetõttu, intellektuaalomandi eraõiguslikku iseloomu ja vaidluste keerukust arvestades eelistati tsiviilõiguslikud võimalused õiguste omajate huvide kaitsmiseks.

Teiseks võimaluseks pehmendada tehniliste kaitsevahenditega seotud negatiivset mõju ja võimaldada kasutajatel rakendada teose vaba kasutamise erandeid on täpsustada õiguste omajate teavitamiskohustust, mis on seotud tehniliste kaitsemeetmetega. Praegu kehtiva seaduse järgi, autorid ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajad võivad avaldatud teostele või kaasnevate õiguste objektidele lisada õiguste teostamist käsitlevat teavet. Uue justiitsministeeriumi väljatöötatud regulatsiooni kohaselt tehniliste kaitsemeetmete

kasutamisel on õiguste omaja tulevikus kohustatud ära märkima õiguste eseme tehniliste kaitsemeetmetega lubatud, piiratud ja keelatud kasutamise võimalused.

Olukorras, kus teavitamiskohustus ei ole kehtiva autoriõiguse seaduse kohaselt selgesõnaliselt kehtestatud, probleemi tarbija puhul võib autori hinnangul lahendada tarbijakaitse reeglistiku kasutades, kuna sellisel juhul ulatuslik teavitamiskohustus alati kaasneb näiteks sidevahendite abil sõlmitavate lepingutega. Oluline on siinjuures rõhutada, et see võimaldab leevendada mitte kõikide kasutajate vaid ainult tarbijate olukorda.

Kolmandaks võimaluseks kaitsta kasutajate huve on soodustada õiguste omajate ja kasutajate koostööd ning vajadusel rakendada kohtueelne lepitusmehhanism erimeelsuste lahendamiseks. AutÕS sätestab, et kui teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti vabaks kasutamiseks õigustatud isik ning õiguste omaja ei saavuta mõistliku aja jooksul kokkulepet vastavate meetmete kohaldamise osas, on teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti vabaks kasutamiseks õigustatud isikul õigus pöörduda autoriõiguse asjatundjate komisjoni poole. Samas see mehhanism ei tööta hästi, seda tõestab fakt, et autoriõiguse asjatundjate komisjoni poole ei ole seni niisuguste vaidluste puhul veel pöördutud. Käesoleva magistritöö autori seisukohal, et selle põhjuseks on protseduuri bürokraatlikus, mida saab erinevate meetmetega lihtsustada. Praegu see protseduur hõlmab kolme etappi: kõigepealt eeldatakse, et õiguste omajad ja kasutajad ise jõuavad kokkuleppele mõistliku aja jooksul, seejärel õigustatud isik võib pöörduda autoriõiguse asjatundjate komisjoni poole, ja kui see ei anna tulemust, siis pöörduda kohtusse.

Üldine järeldus tehniliste kaitsemeetmete kasutamise kohta teose vaba kasutamise erandite piiramiseks seisneb selles, et kuigi digitaalkeskkonnas juurdepääsu kontrollivad tõhusad tehnilised kaitsemeetmed võimaldavad kaitsta õiguste omajate huve, siiski praeguses olukorras on vaja võtta kasutusele täiendavaid mehhanisme, mis leevendaksid õigustatud kasutajatele avaldavat negatiivset mõju. Autori seisukohal need mehhanismid kehtivas õigusraamistikus on eelkõige õiguste omajate teavitamiskohustuse täiendamine ja kohtueelse lepitusmenetluste võimaluste suurendamine.

Magistritöö teises peatükis on analüüsitud teose vaba kasutamise takistavaid õiguslikke meetmete olemust, mõju ja lubatavust kehtivas õiguses. Need meetmed väljenduvad nii eelnevalt läbiräägitud kokkuleppetes, kui ka tüüptingimustega lepingutes, mida kasutaja aktsepteerib ilma, et tal oleks võimalik neid omalt poolt mõjutada. Näiteks kui kasutaja



aktsepteerib internetilehekülje kasutamistingimusi. Seadusandja ei ole täpsustanud lepingu vormi, mille alusel saab teose vaba kasutamise erandeid kitsendada.

Eesti seadus ei sätesta, kas teose vaba kasutust võimaldavatest eranditest on võimalik lepinguga kõrvale kalduda või mitte ehk kas autoriõiguse seaduse IV. peatükis sätestatud erandid on oma olemuselt imperatiivsed või dispositiivsed. Vastust küsimusele, kas õiguste omajate lepinguvabaduse piiramine kasutaja huvide kasuks on üldse lubatud saab leida üksnes tõlgendamise teel ja selleks on vaja eelkõige tuvastada teose vaba kasutamise erandite eesmärgid ning nende kasutamise taotlemaid õigusväärtusi, ja seejärel võrrelda neid õiguste omajate lepinguvabaduse põhimõtte tähtsusega.

Lähtudes Euroopa Liidu lepingu preambulis sätestatud liikmesriikide kohustusest tagama isikute majandusliku ja sotsiaalse arengu edendamist, võttes arvesse jätkusuutliku arengu põhimõtet, käesoleva töö autor peab kõige olulisemateks teose vaba kasutamise eranditeks just neid, mis on seotud õigusega informatsioonile ja sõnavabadusega, ehk edendavad õppe- ja teaduslikke eesmärgid. Need erandid võimaldavad kasutajatel kõige efektiivsemalt panustada enda arendamise läbi ühiskonna arengusse. Seades neid erandeid kahtluse alla ja võimaldades õiguste omajatel neid piirata lepinguliste sätete alusel, riiklik seadusandja läheb vastuollu Euroopa Liidu lepingu oluliste põhimõtetega.

Euroopa Kohtu viimase aja otsustele on iseloomulik käsitleda autoriõigusealastes vaidlustes kaugeleulatuvaid kultuurilisi, inovatsioonilisi ja laiemaid sotsiaalseid aspekte, kuid seejuures tuleb alati silmas pidada seda, et erandi kasutamise ulatust tuleb tõlgendada kitsendavalt, ning ranges kooskõlas teose kasutamise tavalise viisiga ja õiguste omajate huvidega. Sellele vaatamata tuleb nentida, et üldiseks intellektuaalse omandi valdkonna tendentsiks saab pidada rõhuasetuse nihkumist rohkem tarbija huvide suunas. Käesoleva töö autori hinnangul tänapäeval on aeg hakata prioritiseerima olemasolevate teose vaba kasutamise erandeid lähtudes nende kaitsvatest õigusväärtustest, et seeläbi hinnata, millised teose vaba kasutamise kitsendavaid meetmeid on lubatud nendega seoses kasutada.

Eesti seadus ei ole teose vaba kasutamise erandite kasutamise puhul lepinguvabadust üldiselt piiranud. Välja arvatud arvutiprogrammide pöördprojekteerimise (dekompileerimise) ja andmebaasidega seotud vaba kasutamise erandite puhul. Seega autor asub seisukohale, et et kehtiv õigus, sh otserakendatavad Euroopa Liidu direktiivid võimaldab sõlmida eelnevalt läbiräägitud teose vaba kasutamist kitsendavaid lepinguid.

Probleemseteks saab tarbijakaitse seisukohalt pidada tüüptingimustega lepinguid, sest tüüptingimustega lepingu puhul lepingu sisulise kujundamise vabadust kasutab vaid üks osapool enda kasuks ning eesmärgiga teise osapoole lepingu sisulise kujundamise vabadust kärpida. Digitaalkeskkonnas sõlmitakse valdavalt just tüüptingimustega lepinguid, sest tingimust ei loeta kunagi eraldi kokkulepituks, kui see on eelnevalt koostatud ning teine lepingupool ei ole seetõttu saanud tingimust sisuliselt mõjutada.

Seejuures ei oma tähtsust, kas kasutaja aktsepteeris tüüptingimusi teadlikult, näiteks klikides saidil, et ta on nõus pakutud lepinguga, või tüüptingimused olid kehtestatud vaikimisi kõigile, kes antud digitaalses keskkonnas asuvat objekti kasutavad.

Seda probleemi on Eestis teadvustatud ja uue autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu redaktsioonis on sätestatud, et tüüptingimus on tühine, kui see on vastuolus õiguste eseme vaba kasutamist reguleerivate sätetega. Kusjuures eelnõu kohaselt ei ole tähtis, kas tüüptingimust kasutatakse füüsilisest isikust tarbija või juriidilise isikuga sõlmitavas lepingus. Samas, kui tingimus on eraldi läbi räägitud, siis eelnõu kohaselt teose vaba kasutamist võib lepinguga piirata, välja arvatud kui see on vastuolus mõne teise seaduse sätega.

Magistritöö tulemusena leidis kinnitust püstitatud hüpotees, et Eesti kehtiv õigus võimaldab teoste autoritel praktikas keelata või takistada kasutajatel teoste kasutamist vaba kasutuse erandite alla langevatel viisidel ning seeläbi piirab nende erandite kehtestamise eesmärkide saavutamist.

Selleks, et saavutada soovitud tasakaal autorite ning üldsuse huvide vahel, vajab Eesti õiguskord täiendamist, kusjuures eeskujuna saab võtta teiste Euroopa Liidu riikide, sh Suurbritannia ja Saksamaa lähenemistest, kus teose vaba kasutamise erandite lepingulinepiiramine õiguste omajate poolt on allutatud täiendavale eesmärgikontrollile. Eelkõige ei ole lubatud lepingutega piirata neid erandeid, mis on seotud õppe- ja teaduseesmärkidega. Seevastu Prantsusmaa seadusandlus ja selle rakendav õiguspraktika käsitlevad teose vaba kasutamise erandeid mitte kui kasutaja õigusi, vaid kui privileege.

## РЕЗЮМЕ

Вследствие массового развития электронных и технических средств, авторское право и смежные права подвергаются всё большему давлению. Произведения всё чаще используются противозаконно, причём пользователи зачастую даже могут и не подозревать, что они нарушают права правообладателей. Массовое пиратство может в этой ситуации пагубно сказаться на всей творческой индустрии. В то же самое время, надзор за использованием произведений в электронной среде осуществлять стало намного сложнее, по сравнению с аналоговой средой, поскольку стало возможным при помощи одного клика сделать миллион копий, распространить материал широкому кругу лиц по всему миру, и всё это без какой-либо потери качества. Кроме того, всё большее число произведений на аналоговых носителях переносятся в электронный формат и затем распространяются пользователями, что ещё в большей степени негативно сказывается на правах правообладателей.

Поэтому на фоне всё увеличивающегося технического прогресса, стали предприниматься дополнительные методы по защите прав правообладателей. Одним из таких дополнительных средств защиты является применение системы электронного осуществления прав, частью которой являются технические средства защиты. Это позволяет правообладателям определить условия использования произведения и обеспечить то, что его содержание будет доступно пользователю только после оплаты. Наравне с техническими средствами защиты используются и правовые средства, при помощи которых правообладатели могут установить такие условия использования произведения, которые будут исключать реализацию условий свободного использования, предусмотренных законом. Подобные договорные ограничения могут выражаться, как в заранее обговорённых условиях, так и в типовых условиях договора.

Целью настоящей магистерской работы является дать ответ на вопрос, является ли разрешённой в условиях системы эстонского права подобная практика по применению правообладателями технических средств защиты и договорных условий, в результате чего ограничивается использование условий свободного использования произведения. И каково юридическое значение и последствия подобной практики для пользователя.

Для поиска ответа на этот вопрос автор использовал, как действующий Закон об авторском праве Эстонии, так и другие законы, а также правовые акты Европейского Союза и международные правовые акты. В анализе использована также судебная практика, однако объём практики Государственного Суда ЭР в этом вопросе является незначительной, поэтому основной упор сделан на анализ практики Суда ЕС. С целью установить различия в подходах разных стран ЕС, действующие в Эстонии правовые нормы сопоставлены с нормами Великобритании, Германии и Франции. В то же время, учитывая, что в Эстонии идёт масштабная ревизия права интеллектуальной собственности, действующие правовые нормы сравниваются с предложениями по новому регулированию, которые содержатся в подготовленном министерством юстиции проекте закона об авторском праве и смежных правах.

Для решения поставленной проблемы магистерская работа разделена на две главы. В первой главе рассматривается фактическое препятствование использованию произведения посредством технических средств защиты. Во второй главе анализируется препятствование использованию условий свободного использования произведений посредством договорных мер.

В первой главе анализируются технические средства защиты, их влияние на свободное использование произведений и их место в законодательстве Эстонии. Важно подчеркнуть, что технические средства защиты, согласно директиве ЕС, находятся под особой правовой защитой, которая выражается в том, что самостоятельное удаление технических мер защиты повлечёт за собой в отношении пользователя меры пенитенциарного характера.

Настолько сильная правовая защита технических средств, а также связанные с этим юридические риски вынуждают пользователей скорее отказываться от использования своих прав даже в том случае, когда по закону они безусловно у них имеются. Это в свою очередь негативно влияет на цели установленных законом условий свободного использования произведения. Поэтому важно найти компромисс между интересами правообладателей и пользователей, приняв во внимание, как влияние технического прогресса на творческую индустрию, так и общественные интересы, связанные в первую очередь с учебной и исследовательской деятельностью, а также доступностью информации.

Технические средства защиты не могут сами анализировать правомерность использования произведения, поскольку это подразумевает проведения теста в три этапа, в ходе которого надо установить цель использования произведения, характер использования, а также влияние этого на интересы правообладателя. Тем не менее, в директиве ЕС содержится точная инструкция странам-членам установить эффективную правовую защиту технических средств против обхода, даже в тех случаях, когда пользователи имеют на это право. Автор пришёл к выводу, что таким образом применение технических средств мешает общественному развитию, как в социальном, экономическом, так и культурном аспекте, а также препятствует развитию инноваций.

Первой возможностью смягчить это негативное влияние является установление минимальной ответственности за самовольное удаление технических средств защиты – по этому пути уже пошли в Эстонии. Вторая возможность заключается в расширении обязанностей правообладателей по информированию пользователей об использовании этих средств. И, наконец, третья возможность подразумевает использование внесудебных процедур по защите прав, связанных с использованием технических средств защиты.

Во второй главе настоящей работы анализируются правовые способы ограничения условий свободного использования произведений и их правомерность. Закон об авторском праве Эстонии не устанавливает, являются ли эти условия императивными или диспозитивными, соответственно ответ на этот вопрос можно найти только путём анализа целей закона.

Исходя из установленной в преамбуле Договора ЕС цели обеспечить всестороннее экономическое и социальное развитие общества, а также приняв за основу цель способствовать всестороннему развитию, автор пришёл к выводу, что ограничение свободы информации является неправомерным.

Практика Европейского Суда также демонстрирует то, что широкие права общества, связанные с инновациями и культурным развитием, находят всё большее признание. Однако это не должно идти вразрез с оправданными интересами правообладателей. По мнению автора, в настоящее время необходимо расставить приоритеты и в условиях свободного использования произведений, чтобы установить, какие ограничительные условия можно к ним применять.

Закон не ограничивает договорную свободу в этом вопросе, однако проблемой являются всё же договоры с типовыми условиями, где пользователь не имеет возможности влиять на содержание договора. Именно такие договора и заключаются обычно в электронной среде. Причём значения не имеет, согласился ли пользователь в этих условиях, или его согласие предусматривается.

Эту проблему поможет решить новая редакция закона об авторском праве и смежных правах, в проекте которой прямо запрещается ограничивать договорами с типовыми условиями условия свободного использования произведений, установленные законом.

В магистерской работе нашла подтверждение гипотеза, что действующее в Эстонии право позволяет авторам на практике запрещать или препятствовать использованию условий свободного использования произведений, что ограничивает достижения целей этих условий. Подобную практику можно изменить с учётом также опыта других стран Европейского Союза.

## KASUTATUD LÜHENDID

|                         |  |
|-------------------------|--|
| AutÕS                   | Autoriõiguse seadus  |
| Berni konventsioon      | 1886. aasta Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon   |
| CDPA                    | Copyright, Designs and Patents Act, 1988   |
| CPI                     | Code de la propriété intellectuelle  |
| ELT                     | Euroopa Liidu Teataja  |
| EÜT                     | Euroopa Ühenduse Teataja   |
| Infoühiskonna direktiiv | Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22.05.2001 direktiiv 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas |
| KarS                    | Karistusseadustik  |
| PS                      | Põhiseadus   |
| Tarbijaõiguse direktiiv | Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25.10.2011 direktiiv 2011/83/EL, tarbija õiguste kohta   |
| TsÜS                    | Tsiviilseadustiku üldosa seadus  |
| UrhG                    | Urheberrechtsgesetz  |
| VÕS                     | Võlaõigusseadus  |
| WIPO                    | World Intellectual Property Organization   |

# KASUTATUD MATERJALID

## Kasutatud kirjandus

1. Balganes, S., The Obligatory Structure of Copyright Law: Unbundling the Wrong of Copying. - May 18, 2012, 125 Harvard Law Review, p 1664
2. Bently, L., Sherman, B., Intellectual Property Law. 4th edition. Oxford University Press 2014, p 229.
3. Buhse, W., Digital rights management for music filesharing communities. Seventh Americas Conference on Information Systems. 2001. P 1539. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.virtual-communities.net/mediawiki/images/7/7c/Gg006.pdf> (1.03.2016)
4. Digital Opportunity. A Review of Intellectual Property and Growth. An Independent Report by Professor Ian Hargreaves, May 2011. - Arvutivõrgus kättesaadav: [https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment\\_data/file/32563/ipreview-finalreport.pdf](https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/32563/ipreview-finalreport.pdf) (1.03.2016)
5. Efroni, Z., Access-Right – The Future of Digital Copyright Law. – 2011. Oxford University Press.
6. Ernits, M. jt, Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.pohiseadus.ee> (1.03.2016).
7. Esler, B., Technological Self-Help: Its Status under European Law and Implications for U.K. Law, 17th BILETA Annual Conference April 5th - 6th, 2002. Free University, Amsterdam. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.bileta.ac.uk/content/files/conference%20papers/2002/Technological%20Self-Help%20-%20Its%20Status%20under%20European%20Law%20and%20Implications%20for%20U.K.%20Law.pdf> (1.03.2016)
8. Ginsburg, J., Can Copyright Become User-Friendly? Essay Review of Jessica Litman, Digital Copyright. Columbia-VLA Journal of Law & Arts, Vol. 25, No. 1, 2001.
9. Ginsburg, J., From Having Copies to Experiencing Works: the Development of an Access Right in U.S. Copyright Law. Journal of the Copyright Society of the USA, Vol. 50, p 113, 2003.



10. Guibault, L., Westkamp, G., et al. Study on the implementation and effect in Member States' laws of Directive 2001/29/EC on the harmonization of certain aspects of copyright and related rights in the information society. Final Report. The Netherlands, University of Amsterdam, Institute for Information Law 2007, p 41. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.ivir.nl/publicaties/download/605> (1.03.2016)
11. Handke, C., Towse, R., Economics of Copyright Collecting Societies (July, 12 2008). – International Review of Intellectual Property and Competition Law, Vol. 38, No.8, pp. 937-957, 2007, p 13.
12. Helberger, N., Hugenholtz, B., No Place Like Home for Making a Copy: Private Copying in European Copyright Law and Consumer Law. – Berkeley Technology Law Journal, vol. 22, is. 3, art. 4, 06.2007, p 1074-1075.
13. Helfer, L. R., Human Rights and Intellectual Property: Conflict or Coexistence? – Minnesota Journal of Law, Science & Technology, 2003, Vol. 5, p. 47, Loyola-LA Legal Studies Paper No. 2003-27; Princeton Law and Public Affairs Working Paper No. 04-003.
14. Hilty, R., Licensing for competition, innovation and creation. – Intellectual property and innovation. The Lisbon Council 2012, p 49-50.
15. Hovenkamp, H. J., Consumer Welfare in Competition and Intellectual Property Law. – (March 4, 2014). 9 Competition Policy International 53 (2014). University of Iowa Legal Studies Research Paper No. 14-34. P 53-68.
16. Hugenholtz, B., Eechoud, M. V. et al., The Recasting of Copyright and Related Rights for the Knowledge Economy. Final Report. – Institute for Information Law. University of Amsterdam, November 2006, p 59.
17. Hugenholtz, B., The Future of Copyright in a Digital Environment. The Hague: Kluwer Law International 1996.
18. Hugenholtz, B., Why the Copyright Directive is Unimportant, and Possibly Invalid. – European Intellectual Property Review 11 [2000], p 501-502
19. Jents, L., Autoriõiguse piirangute roll ja tähendus tänapäeva ühiskonnas. – Juridica 2012/VII, lk 499-509.
20. Katz, A., Copyright Collectives: Good Solution But for Which Problem? (June 9, 2009). – WORKING WITHIN THE BOUNDARIES OF INTELLECTUAL PROPERTY LAW, Harry First, Rochelle Dreyfuss, Diane Zimmerman, eds., Oxford University Press, 2010. p 12.
21. Katz, A., The Potential Demise of another Natural Monopoly: New Technologies and the Future of Collective Administration of Copyrights. – American Law &

- Economics Association Annual Meetings 2004, paper 35, p 62-65. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1034&context=alea> (1.03.2016)
22. Kelli, A. jt, Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu ja seletuskirja esialgne lähtematerjal. – Arvutivõrgus kättesaadav: [https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article\\_files/autorioiguse\\_analuus\\_0.pdf](https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/autorioiguse_analuus_0.pdf) (1.03.2016)
23. Kiskis, M., Petrauskas, R., Compensating Creativity in the Digital World: Reconciling Technology and Culture. ACM Symposium on Applied Computing, March 13-17, 2005, Santa Fe, New Mexico, USA, p 284.
24. Knights, R., Limitation and Exceptions under the Three-Step-Test and in National Legislation - Differences between the Analog and Digital Environments: Regional Workshop on Copyright and Related Rights in the Information Age. World Intellectual Property Organization (WIPO), Russian Agency for Patents and Trademarks (Rospatent). Moscow 2001. P 33 – Arvutivõrgus kättesaadav: [http://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/wipo\\_cr\\_mow\\_01/wipo\\_cr\\_mow\\_01\\_2.doc](http://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/wipo_cr_mow_01/wipo_cr_mow_01_2.doc) (1.03.2016)
25. Kur, A., Of Oceans, Islands, and Inland Water - How Much Room for Exceptions and Limitations Under the Three-Step Test? (October 1, 2008). - Max Planck Institute for Intellectual Property, Competition & Tax Law Research Paper Series 2008 No. 08-04.
26. Maruste, R., Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. – Juura. Tallinn 2004.
27. McSherry, C., Cohn, C. Digital Books and Your Rights: A Checklist for Readers. February 2010. Electronic Frontier Foundation. – Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.eff.org/wp/digital-books-and-your-rights> (1.03.2016)
28. Michal, K., Intellektuaalomandi reformist. – Juridica 2012/VII, lk 479-480
29. Ozer, J., What is Streaming? A high-level view of streaming media technology, history, and the online video market landscape. – 26.02.2011. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.streamingmedia.com/Articles/ReadArticle.aspx?ArticleID=74052> (1.03.2016)
30. Pisuke, H. Autoriõiguse seaduse eesmärk ja ülesanded. – Juridica 2012/VII, lk 491-498.
31. Schneider, H., Põhiseaduse preambula: tema tähtsus ja õiguslik loomus. – Juridica

- 1996/IX, lk 442-450.
32. Tammelo, I., Õiglus ja hool. – Ilmamaa. Tartu 2001; 2006.
33. Understanding the Role of Search in Online Piracy, Prepared by Millward Brown Digital for the MPAA, 2014. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.mpa.org/wp-content/uploads/2014/03/Understanding-the-role-of-search-in-online-piracy.pdf> (1.03.2016)
34. Vantsiouri, P., A Legislation in Bits and Pieces : the Overlapping Anti-Circumvention Provisions of the Information Society Directive, the Software Directive, and the Conditional Access Directive, and their Implementation in the United Kingdom. - European Intellectual Property Review, 2012, v. 34, p 587-598.
35. Varul, P. jt, Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. – Juura, Tallinn 2006.
36. Vasamäe, E., Milline on autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutlik teostamine? – Juridica 2014/III, lk 189-197.
37. Walter, M. M. , Lewinski, S. V. (eds). European Copyright Law: a Commentary. – Oxford University Press, 2010

## **Kasutatud õigusaktid**

### *Rahvusvahelised õigusaktid*

38. Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooniga ühinemise seadus. – RT II 1994, 16, 49.
39. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.
40. Inimõiguste ülddeklaratsioon (vastu võetud ÜRO Peaassamblee poolt 10. detsembril 1948). – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=est> (1.03.2016)
41. Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni autoriõiguse lepingu ratifitseerimise seadus. – RT II 2006, 14, 39.
42. Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni esitus- ja fonogrammilepingu ratifitseerimise seadus. – RT 2006, 14, 40.

### *Euroopa Liidu õigusaktid*

43. Euroopa Liidu lepingu konsolideeritud versioon. – ELT C 83, 30.03.2010, lk 13-46.
44. Euroopa Liidu Põhiõiguste Harta. – ELT C 83, 30.03.2010, lk 389-403.
45. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Roheline raamat – Autoriõigus teadmistepõhises majanduses”. KOM(2008) 466 lõplik. – Euroopa Liidu Teataja C 228, 22.09.2009.
46. Euroopa nõukogu 16.03.2000 otsus 2000/278/EÜ, WIPO autoriõiguse lepingu ning WIPO esituste ja fonogrammide lepingu heakskiitmise kohta Euroopa Ühenduse nimel. – Euroopa Liidu Teataja L 089, 11.04.2000, lk. 6–7.
47. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11.03.1996 direktiiv 96/9/EÜ, andmebaaside õiguskaitse kohta. – Euroopa Liidu Teataja L 077, 27.03.1996, lk 20-28.
48. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.11.1998 direktiiv 98/84/EÜ, tingimusjuurdepääsul põhinevate või seda sisaldavate teenuste õiguskaitse kohta. – Euroopa Liidu Teataja L 320, 28.11.1998, lk 54-57.
49. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22.05.2001 direktiiv 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas. – Euroopa Liidu Teataja L 167, 22.06.2001, lk 10–19.
50. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23.04.2009 direktiiv 2009/24/EÜ, arvutiprogrammide õiguskaitse kohta (kodifitseeritud versioon) (EMPs kohaldatav tekst). – Euroopa Liidu Teataja L 111, 5.05.2009, lk 16-22.
51. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25.10.2011 direktiiv 2011/83/EL, tarbija õiguste kohta, millega muudetakse nõukogu direktiivi 93/13/EMÜ ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 1999/44/EÜ ja millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 85/577/EMÜ ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 97/7/EÜ. – Euroopa Liidu Teataja L 304, 22.11.2011, lk 63-88.
52. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 8.06.2000 direktiiv 2000/31/EÜ, infoühiskonna teenuste teatavate õiguslike aspektide, eriti elektroonilise kaubanduse kohta siseturul (direktiiv elektroonilise kaubanduse kohta). – Euroopa Liidu Teataja L 178, 17.07.2000, lk 1-16.

### *Eesti õigusaktid*

53. Autoriõiguse seadus. – RT I 1992, 49, 615 ... RT I, 01.04.2016, 2.
54. Eesti Vabariigi Põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.

55. Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364 ... RT I 2007, 13, 69.
56. Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364 ... RT I, 12.07.2014, 1.
57. Tarbijakaitse seadus. – RT I, 31.12.2015, 1 ... RT I, 11.03.2016, 1.
58. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 13.03.2014, 103.
59. Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487 ... RT I, 11.03.2016, 1.

### *Välisriikide õigusaktid*

60. Ameerika Ühendriikide Digitaalajastu autoriõiguse seadus: H.R.2281 - Digital Millennium Copyright Act (Enrolled Bill [Final as Passed Both House and Senate] - ENR). – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c105:H.R.2281.ENR>: (1.03.2016)
61. LOI n° 2006-961 du 1er août 2006 relative au droit d'auteur et aux droits voisins dans la société de l'information, art 23. – JORF n°178 du 3 août 2006 page 11529.
62. Prantsusmaa Intellektuaalomandi koodeks: Code de la propriété intellectuelle. Version consolidée au 25 avril 2016. § L331-6 – Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006069414> (29.04.2016)
63. Saksamaa Autoriõiguse seadus: Urheberrechtsgesetz vom 9. September 1965 (BGBl. I S. 1273), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 5. Dezember 2014 (BGBl. I S. 1974) geändert worden ist.
64. Ühendkuningriigi Autoriõiguse, disainilahenduste ja leiutiste seadus: Copyright, Designs and Patents Act; CDPA. – 1988 c. 48. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48> (29.04.2016)

### **Kasutatud kohtupraktika**

#### *Riigikohtu praktika*

65. RKEKo 3-2-1-99-97.
66. RKTKo 3-2-1-45-07.
67. RKTKo 3-2-1-66-12.

68. RKÜKo 3-3-1-5-09.

### *Euroopa Kohtu praktika*

- 69. EKo 1.12.2011, C-145/10, *Painer*.
- 70. EKo 10.04.2014, C-435/12, *ACI Adam BV*.
- 71. EKo 16.07.2009, C-5/08, *Infopaq International A/S*.
- 72. EKo 21.10.2010, C-467/08, *Padawan SL*.
- 73. EKo 23.01.2014, C-355/12, *Nintendo Co. Ltd*.
- 74. EKo 24.11.2011, C-70/10, *Scarlet Extended SA*.
- 75. EKo 16.02.2012, C-360/10, *Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (Sabam)*.
- 76. EKo 29.01.2008, C-275/06, *Productores de Música de España (Promusicae) vs. Telefónica de España SAU*.
- 77. EKo 3.09.2014, C-201/13, *Deckmyn v Vandersteen*.
- 78. EKo 4.10.2011, C-403/08 ja C-429/08, *Football Association Premier League Ltd*.
- 79. EKo 9.02.2012, C-277/10, *Luksan vs van der Let*.

### *Välisriikide kohtupraktika*

- 80. Cour de cassation – Première chambre civile, Arrêt n° 549 du 28 février 2006, 05-15.824, 05-16.002, 28 février 2006, Studio Canal, Universal Pictures video France et SEV contre S. Perquin et Ufc que Choisir.

### **Muud materjalid**

- 81. Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu (versioon 19.07.2014), Justiitsministeerium. – Arvutivõrgus kättesaadav: <https://ajaveeb.just.ee/intellektuaalneomand/wp-content/uploads/2014/08/AutÕS-EN->

82. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Roheline raamat – Autoriõigus teadmistepõhises majanduses”. KOM(2008) 466 lõplik. – Euroopa Liidu Teataja C 228, 22.09.2009.
83. European Copyright Code. – Vt. lähemalt: <http://www.copyrightcode.eu> (1.03.2016)
84. Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa majandus- ja sotsiaalkomiteele ning regioonide komiteele “Euroopa digitaalne tegevuskava”. KOM (2010) 245 lõplik. – Euroopa Liidu Teataja C 483, 26.08.2010.
85. Seletuskiri Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seaduse eelnõu juurde (versioon 21.07.2014, eelnõu versioon 19.07.2014), Justiitsministeerium. – Arvutivõrgus kättesaadav: <https://ajaveeb.just.ee/intellektuaalneomand/wp-content/uploads/2014/08/Autoriõiguse-seletuskiri-21-7-2014.pdf> (1.03.2016)
86. Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (554 SE) juurde. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad&> (1.03.2016)
87. Varasemate aastate kuritegude statistika karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (554 SE) seletuskirja juurde. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad&> (1.03.2016)

## **Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks**

Mina, **Jevgeni Krištafovitsš**,  
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

**“Digitaalkeskkonnas teose vaba kasutamise autoripoolse takistamise lubatavus”**,  
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on **Gea Lepik**,  
(*juhendaja nimi*)

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 02.05.2016